

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
EDUKOLOGIJOS IR SOCIALINIO DARBO INSTITUTAS

DIANA CIUNEL

SOCIALINIO DARBO MAGISTRANTŪROS IŠTĚSTINĖS
STUDIJOS

**PAGALBOS VAIKAMS TEIKIMAS VYKDANT VAIKŲ
GLOBOS NAMŲ PERTVARKĄ**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas:

prof. dr. Vida Gudžinskienė

Vilnius, 2018

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

2018-04-

Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto Edukologijos ir socialinio darbo instituto, Socialinio darbo magistrantūros studijų programos studentė Diana Ciunel patvirtinu, kad šis magistro baigiamasis darbas „Pagalbos vaikams teikimas, vykdant vaikų globos namų pertvarką“:

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbu metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

(parašas)

(vardas, pavardė)

TURINYS

SAVOKŲ ŽODYNĖLIS.....	4
ĮVADAS.....	6
1.INSTITUCINĖS GLOBOS PERTVARKA.....	9
1.1 Deinstitutionalizacijos samprata ir ištakos.....	9
1.2 Pertvarkos tikslai ir tikslinės grupės.....	12
1.3 Vaikų globos formos	16
1.4 Vaikų globos namų deinstitutionalizacija.....	20
1.4.1 Deinstitutionalizacijos komponentai.....	23
3.PAGALBOS TEIKIMO VAIKUI IR ŠEIMAI DIDŽIASALIO VAIKŲ GLOBOS IR SOCIALINĖS PARAMOS ŠEIMAI CENTRE EMPIRINIS TYRIMAS	32
3.1 Empirinio tyrimo metodologija	32
3.2 Tyrimo rezultatai ir jų analizė	35
IŠVADOS	58
REKOMENDACIJOS.....	60
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	61
SANTRAUKA	67
PRIEDAI.....	70

SAVOKŲ ŽODYNĖLIS

GIMK programa – Globėjų (rūpintojų) ir tėvių paieškos, rengimo, atrankos, konsultavimo ir pagalbos jiems paslaugų teikimo programa (Valstybinio audito ataskaita, 2014).

Vaiko globa (rūpyba) – likusio be tėvų globos vaiko, įstatymų nustatyta tvarka patikėto fiziniam arba juridiniam asmeniui, priežiūra, auklėjimas ir ugdymas, kitų jam tinkamų dvasiškai ir fiziškai augti sąlygų sudarymas ir palaikymas, jo asmeninių, turtinių teisių ir teisėtų interesų gynimas ir atstovavimas jiems. Globa vaikui nustatoma iki 14 m., rūpyba – nuo 14 m (Valstybinio audito ataskaita, 2014).

Vaiko globėjas (rūpintojas):

- Nuolat Lietuvos Respublikos teritorijoje gyvenantis fizinis asmuo (toliau – fizinis asmuo), kuris įstatymų nustatyta tvarka paskirtas užtikrinti likusio be tėvų globos vaiko priežiūrą, auklėjimą, atstovavimą jam, jo teisėms ir teisėtiems interesams.
- Šeimyna, valstybės ar savivaldybių institucijų, nevyriausybinų organizacijų ir fizinių asmenų įsteigta vaikų globos įstaiga, įregistruota Juridinių asmenų registre (toliau – juridinis asmuo) ir įstatymu nustatyta tvarka turinti užtikrinti likusio be tėvų globos vaiko priežiūrą, auklėjimą, atstovavimą jam, jo teisėms ir teisėtiems interesams (Valstybinio audito ataskaita, 2014).

Deinstitucionalizacija – egzistuojančios institucinės struktūros išardymas (Dunajevs, 2011), ir „visi planuojamos transformacijos, globos įstaigos apimčių mažinimo ir (arba) uždarymo procesai, kartu sukuriant įvairių kitų vaikų globos paslaugų, kurios reglamentuojamos pagal teisėmis pagrįstus ir rezultatus orientuotus standartus“ (UNICEF, 2010).

Vaiko globa šeimoje – Šeimyna (juridinis asmuo) globoja šešis ir daugiau vaikų (bendras vaikų skaičius šeimoje su savais vaikais - ne daugiau kaip dvylika vaikų) šeimos aplinkoje. Bendras vaikų skaičius gali būti didesnis, negu nurodyta šiame straipsnyje, kai broliai ir seserys neišskiriami, arba mažesnis, jeigu globojamas vaikas su negalia (LR Šeimynų įstatymas, 2010, 2 straipsnis).

Vaiko globa šeimoje – tai globa natūralioje šeimos aplinkoje, kai bendras vaikų skaičius su biologiniais vaikais yra ne daugiau kaip 5 vaikai. Vaikų skaičius gali būti ir didesnis, jei neišskiriami broliai ir seserys (Civilinis kodeksas, 2000).

Institucinė globa – likusių be tėvų globos vaikų, neįgaliųjų vaikų, neįgaliųjų suaugusių asmenų apgyvendinimas stacionariose socialinės globos įstaigose, kūdikių namuose, kuriuose nuolat

gyvena nuo kelių šimtų asmenų, kurių socialiniai ryšiai su bendruomene dėl šių įstaigų specifikos yra riboti, socialiniai įgūdžiai silpni, galimybės integruotis į visuomenę – minimalios. Šioms įstaigoms būdinga grupinė, o ne individuali asmens priežiūra, institucinė kultūra (griežta tvarka, taisyklės ir pan.) (LR įsakymas 2014 m. vasario 14 d. Nr. A1-83 Dėl perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014–2020 metų veiksmų plano patvirtinimo).

Bendruomeniniai vaikų globos namai – pagal šeimai artimos aplinkos modelį veikiančios vaikų globos namai, įsteigti atskirose patalpose (pvz., namas, butas) bendruomenėje, skirti likusiems be tėvų globos vaikams, neįgaliesiems vaikams ar vaikams, turintiems kitų specialiųjų poreikių (iki 8 vaikų). Šie namai pagal savo pobūdį priskiriami bendruomeninėms paslaugoms (LR įsakymas 2014 m. vasario 14 d. Nr. A1-83 Dėl perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014–2020 metų veiksmų plano patvirtinimo).

Socialinis globėjas – fizinis asmuo, atitinkantis visus Civiliniame kodekse globėjui (rūpintojui) taikomus reikalavimus ir išklauses globėjų ir įtėvių mokymus ir konsultavimo kursus, skirtus socialiniam globėjui, įstatymų ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka prižiūrintis ar globojantis (besirūpinantis) likusius be tėvų globos vaikus, su kuriais nėra susietas giminystės ryšiais, vaikus, patiriančius socialinę riziką, neįgalius vaikus. Socialinis globėjas vaiko laikinąją globą (rūpybą) vykdo pagal vaiko laikinąją globą (rūpybą) šeimoje reguliuojančias teisės aktų nuostatas (LR socialinių paslaugų įstatymo 2 str., pakeitimo įstatymas).

IVADAS

Tyrimo aktualumas – „Viena iš didžiausių šiandieninės Lietuvos socialinės politikos ydų yra iš sovietmečio paveldėta institucinė globa“ – teigia R. Genienė ir E. Šumskienė (2016, p.55). Deinstitutionalizacijos procesas Lietuvoje trunka jau daugiau kaip dešimt metų. Valstybinio audito ataskaitos duomenimis (2014) teigiama: Lietuvoje siekis teikti prioritetą vaiko globai šeimoje ir reformuoti vaikų globos sistemą buvo įtvirtintas Vyriausybės 2001 – 2004 metų programos įgyvendinimo priemonėse ir Seimo nutarimu 2003 m. patvirtintoje Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcijoje, tačiau vaikų globos sistemos reforma pradėta 2007 m. ir nebaigta iki šiol.

Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2016 metų veiklos ataskaitos duomenimis, 2016 m. pabaigoje tėvų globos buvo netekę 9106 vaikai (4672 berniukai ir 4434 mergaitės), t.y., 114 vaikų mažiau nei 2015 m. Kiekvienais metais šis skaičius mažėja: 2014 m. tėvų globos netekusių vaikų skaičius siekė 9684, o 2015 m. – 9220 vaikų. Kasmet mažėjanti tėvų globos netekusių vaikų skaičių galimai lemia dažnesni vaikų grąžinimo į biologinę šeimą atvejai. Bet skaičiai vis dar dideli. A. Poviliūnas (2014, p.32), tyręs vaiko gerovės politikos užtikrinimą Lietuvoje, akcentuoja, kad „būtina spartinti deinstitutionalizaciją ir užtikrinti, kad kiekviena globos pakopa būtų individualizuota ir sprendimai priimami atsižvelgiant į konkretaus vaiko interesus, poreikius, padėtį ir kitas aplinkybes“. Todėl šiuo metu Lietuvos strateginis tikslas yra – vaikų globos deinstitutionalizacija. 2014 m. LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu patvirtintas „Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014 – 2020 m.“ veiksmų planas, numatytos strategijos tvaraus perėjimo nuo institucinės globos prie globos šeimoje ir bendruomenėje. Pagrindinis strateginio plano tikslas – kurti kompleksiskai teikiamų paslaugų sistemą, kuri sudarytų galimybes kiekvienam vaikui, neįgaliajam ar jo šeimai (globėjams, rūpintojams) gauti individualias pagal poreikius paslaugas ir reikiamą pagalbą bendruomenėje, o kiekvienam likusiam be tėvų globos vaikui augti saugioje ir jo raidai palankioje aplinkoje biologinėje, jos nesant – įtėvių, globėjų šeimoje (Planas 2014 – 2020).

Atlikti tyrimai rodo, kad gyvenimo sąlygos globos namuose neretai sukelia įvairias vaikų sveikatos, pažintinės, emocinės, moralinės srities problemas. L. Gvaldaitė ir S. Šimokynė (2016, p.56) pabrėžia: „globos namai nėra pritaikyti vaiko pozityviai socializacijai, nes šios įstaigos, nors ir turi pakankamai gerą materialinę bazę (pastaraisiais metais nemažai Lietuvos vaikų globos namų atsinaujino struktūriškai), nėra panašios į šeimos aplinką, jose neįmanoma užtikrinti

individualių vaiko poreikių, o ypač – kokybiškų santykių su suaugusiais“. Vaiko globos (rūpybos) sistemos pokyčiai, teigiami vaikų globos (rūpybos) pavyzdžiai, ypač šeimoje ir šeimynoje, mažai propaguojami visuomenėje, trūksta informacijos apie tėvų atsakomybę ir pareigas. Teigiamos informacijos sklaida visuomenėje propaguotų alternatyvias vaikų globos (rūpybos) formas, formuotų palankią nuomonę apie vaiko globą (rūpybą) šeimoje, kartu stiprintų tėvų atsakomybę už vaikus (LR vyriausybės nutarimas dėl vaiko globos (rūpybos) sistemos reorganizavimo strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2007-2012 metų plano patvirtinimo).

Temos iširtumas – vaiko globos deinstitucionalizacijai Lietuvoje pastaruosiu metu skiriama daug dėmesio, tačiau mokslinių tyrimų šią temą nėra daug. Dauguma mokslininkų tyrimuose akcentuoja neigiamą institucinės vaikų globos poveikį vaiko raidai ir socializacijai. L. Žalimienė (2008) atliko vaiko institucinės globos kokybės tyrimus. A. Zbarauskaitė (2009, 2012), S. Lesinkienė ir Karalienė (2008) ir kt. analizavo vaiko gyvenimą institucinėje globoje prieraišumo teorijos perspektyvoje. Paminėtų autorių atliktuose tyrimuose atsispindi neigiamas institucijos poveikis vaiko psichosocialinei raidai, įtaka elgesio ir emocinėms problemoms. Snieškienė ir Tamutienė (2014) atliko lyginamąją analizę tarp institucijose ir šeimose globojamų vaikų, tyrė vaikų, likusių be tėvų globos, patirtį teikiant skirtingas vaikų globos formas. Tyrimas atskleidė, jog šeiminės globos atveju vaikai pozityviau vertina santykius su suaugusiais, mažiau patiria socializacijos problemų, negu globos namuose gyvenantys vaikai. A. Poviliūnas (2014), tyręs vaiko gerovės politikos užtikrinimą Lietuvoje, pabrėžia, kad būtina spartinti deinstitucionalizacijos procesą, užtikrinti, kad kiekviena globos pakopa būtų individualizuota, atsižvelgiant į vaiko interesus, poreikius, padėtį bei kitas aplinkybes. Vaiko globos organizavimo principus Lietuvoje nagrinėjo K. Vitkauskas (2010). Autorius analizuoja vaiko globos tendencijas, laikinosios globos nustatymo teisinį reguliavimą, globos organizavimą šeimose ir įvaikinimo problemas.

Mokslinė ir praktinė tyrimo problema – paskutiniu metu viešojoje erdvėje vis dažniau kalbama, kad globos namai yra netinkama vieta vaikams augti. Todėl įstaigoms tenka keisti teikiamų paslaugų sistemą, kad kuo daugiau vaikų galėtų grįžti į biologines šeimas, o nesant galimybių – globėjų ar įtėvių šeimas. Todėl svarbu iširti pagalbos teikimo specifiką vykdant vaikų globos namų pertvarką, įvertinti, kokios pagalbos pertvarkos procese tikisi vaikai, ir kokią pagalbą jie gauna? Kokios pagalbos priemonės užtikrintų vaiko gerovę? Pertvarkos procese svarbūs dalyviai yra socialiniai darbuotojai, tiesiogiai dirbantys su globotiniais. Jiems svarbu kelti bendrus tikslus siekiant užtikrinti vaiko gerovę, vykdyti nuoseklų, moksliniais tyrimais pagrįstą socialinių paslaugų teikimą vaikams bei prevencinį darbą su šeimomis.

Objektas – pagalba vaikams vykdant vaikų globos namų pertvarką.

Tikslas – iširti pagalbos vaikams teikimo specifiką vykdant vaikų globos namų pertvarką.

Uždaviniai:

1. Apibrėžti deinstitutionalizacijos sampratą ir Lietuvoje vykdomą deinstitutionalizacijos procesą vaikų globos namuose.
2. Išnagrinėti socialinių paslaugų teikimą Didžiasalio vaikų globos ir socialinės paramos šeimai centre.
3. Ištirti pagalbos vaikams ir šeimai teikimo poreikį pertvarkos metu Didžiasalio vaikų globos ir socialinės paramos šeimai centre, remiantis socialinių darbuotojų, tiesiogiai dirbančių su vaikais, patirtimi.

Darbe taikomi metodai:

- **Mokslinės – dalykinės literatūros analizė**, siekiant aptarti pagalbos vaikams teikimo poreikį, vykdant vaikų globos namų pertvarką, teorinius ir praktinius aspektus.
- **Dokumentų analizė**, siekiant sužinoti, ką numato įstatymai vaiko globos pertvarkos atžvilgiu, kokiais principais vadovaujasi.
- **Informacinių šaltinių analizė**, siekiant surasti kuo naujesnės literatūros deinstitutionalizacijos tema.
- **Pusiau interviu metodas**, taikytas siekiant ištirti pagalbos vaikams teikimo poreikį vykdant vaikų globos namų pertvarką Didžiasalio vaikų globos ir socialinės paramos šeimai centre.
- **Content (turinio) analizė**, skirta interviu duomenų analizei atlikti.

Darbo struktūra - baigiamąjį magistro darbą sudaro įvadas, sąvokų žodynas, teorinė darbo dalis atskleista dviejuose skyriuose: institucinė globos pertvarka, deinstitutionalizacijos samprata ir ištakos, pertvarkos tikslai ir tikslinės grupės, vaikų globos formos, vaikų globos namų deinstitutionalizacija, deinstitutionalizacijos komponentai, socialinių paslaugų teikimas Didžiasalio vaikų globos ir socialinės paramos šeimai centre, empirinis tyrimas: pagalbos teikimo vaikui ir šeimai Didžiasalio vaikų globos ir socialinės paramos šeimai centre, santrauka lietuvių, anglų kalbomis, išvados, rekomendacijos, priedai. Darbo apimtis 71 puslapis.

1.INSTITUCINĖS GLOBOS PERTVARKA

1.1 Deinstitutionalizacijos samprata ir ištakos

L. Gvaldaitė ir S. Šimkonytė (2016, p.55) pažymi: „vaiko globos sistemos deinstitutionalizacija pastaruju metu yra viena iš prioritetinių Lietuvos socialinės politikos sričių. Šis procesas mūsų šalyje prasidėjo daugiau kaip prieš dešimt metų, tačiau numatoma pakankamai lėta ir neveiksminga jo eiga“. Lietuvos teisės aktuose deinstitutionalizacijos sąvoka pirmą kartą paminėta 2000 metais Socialinių paslaugų kataloge. Šiame dokumente deinstitutionalizacija suvokiama kaip „stacionarių globos įstaigų laipsniškas restruktūrizavimas ir institucinei globai alternatyvių socialinių programų rengimas ir įgyvendinimas bendruomenėje“ (LR Socialinės apsaugos ir darbo ministras, Įsakymas dėl socialinių paslaugų katalogo 2000 m. patvirtinimo). Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos pateiktos 2015 metų veiklos ataskaitos ir Statistikos departamento duomenys: 2015 m. pradžioje Lietuvoje augo 532 600 vaikai. Per metus vaikų skaičius sumažėjo kiek daugiau nei 11 tūkst., t. y. 2,04 %. Iš viso per aptariamą dešimtmetį (nuo 2004 m.) vaikų skaičius Lietuvoje sumažėjo net 29,83 %. 2015 m. gruodžio 31 d. 9757 socialinės rizikos šeimose augo 19043 vaikai, arba 3,69 % visų šalyje gyvenančių vaikų (palyginti su 2012 m. – 3,80 %, 2011 m. – 3,83 %) (Valstybės Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2015 metų veiklos ataskaita).

„Vaiko globos politikai Lietuvoje ypač didelę reikšmę turi Sovietų Sąjungos suformuota institucinė ir organizacinė apsaugos sistema ir jos palikimas“, – akcentuoja D. Sadauskaitė (2015,18). Pasak A. Bagdono (2001), Sovietų sąjungos laikotarpiu socialinę paramą teikė medicinos, ugdymo įstaigos, socialiniai skyriai. Pastebėta, kad visa socialinė parama tuo metu rėmėsi institucijų ir įstaigų organizaciniu tipu. E. Dunajevus (2011) pabrėžia: Sovietų sąjungos sukeltas neigiamas poveikis dabartinei socialinės paramos politikai pasireiškia dideliu centralizacijos poveikiu. Taip pat L. Žalimienė (2006, p.146) pabrėžia: „dabartinė socialinių paslaugų finansavimo sistema ir praktika nesudaro pakankamų galimybių atsirasti socialinių paslaugų rinkos įvairovei“. Institucinė globa po truputį pradėjo byrėti jau po Antrojo pasaulinio karo. Instituciniai režimai Europoje išsikristalizavo į gerovės valstybės režimus, kurių garsiausi yra apibūdinti autoriaus Andersen (1990). Institucijų mažėjimą paskatino valstybių ekonominis augimas, didėjantis noras teikti socialines paslaugas.

„Deinstitucionalizacijos sąvoka pradėta vartoti Vakarų šalyse septintame praėjusio šimtmečio dešimtmetyje, vykdant reformas psichiatrijos ligoninėse“, – teigia E. Dunajevs (2014, p.93). Aštuntame dešimtmetyje jau daugelyje išsivysčiusių demokratiškos valstybių kilo deinstitucionalizacijos judėjimai, kurie siekė proto ir psichikos negalia turintiems bei vyresnio amžiaus žmonėms užtikrinti didesnę galią rinktis. Daktaro disertacijoje E. Dunajevs (2014, p.93) teigia: „deinstitucionalizacija tai institucijų panaikinimas, nesteigiant naujų institucijų. Jeigu institucionalizacija arba institucijų kūrimas steigia tam tikrą socialinę arba veikėjų tarpusavio sąveikų struktūrą, tai deinstitucionalizacija arba institucijų išardymas griauja tam tikras sąveikų struktūras“. „Ištisus dešimtmečius institucinė globa – ypač Vidurio ir Rytų Europoje – rėmėsi teorija, kuri orientavosi į fiziologinius kriterijus, o informaciją apie psichologinius veiksmus, emocijas ir elgesio problemas bei sociologinius ryšius ignoruodavo arba nuvertinančiai vadindavo „minkštųjų mokslų“ reikalu. Tačiau šiandien apie institucinės globos žalą kalba jau ne vien socialiniai mokslai, kurie šio reiškinio neigiamas pasekmes nagrinėja jau ne vieną dešimtmetį, bet ir mokslai, kuriuos tradiciškai vadiname „kietaisiais“, – pažymi D. Pūras (2013, p.24).

„Deinstitucionalizacijos sampratų skirtingumas apsunkina komunikaciją tarp socialinės politikos formuotojų ir vykdytojų, paslaugų gavėjų, paslaugų gavėjų atstovų, nevyriausybinių organizacijų (NVO), socialinių darbuotojų ir socialinių tyrėjų, o tai trukdo formuoti ir įgyvendinti visiems efektyviausią politiką“, – teigia E. Dunajevs (2011, p.47). Viena iš deinstitucionalizacijos sampratų yra paslaugų teikimo organizavimo pokytis. Šios sampratos atstovė L. L. Bachbrach (1996, p.4) deinstitucionalizaciją apibrėžia taip: „tai procesas, kai didelės stacionarios įstaigos yra keičiamos mažesnėmis“. Tyrėja nurodo, kad yra trys deinstitucionalizacijos proceso etapai: 1. Klientų išleidimas iš stacionarių įstaigų; 2. Potencialių klientų nukreipimas į alternatyvias įstaigas; 3. Bendruomeninių paslaugų plėtojimas. L. L. Bachbrach nurodo, kad „formuojama ir įgyvendinama politika turi apimti visus tris etapus“.

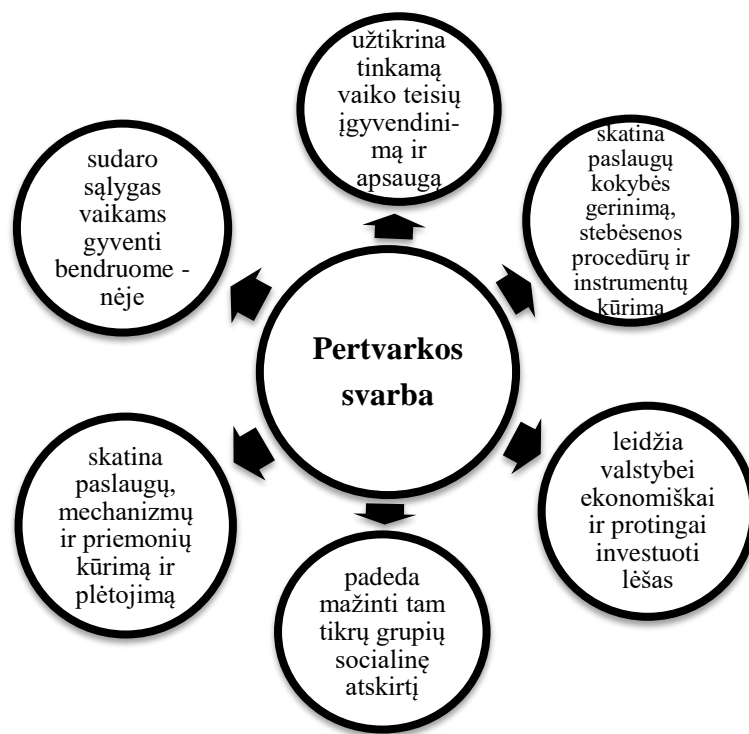
Deinstitucionalizacija suprantama kaip individų perkėlimas iš institucijų gyventi ir būti globojamiems bendruomenėje (Šumskienė, 2014). Verta pastebėti, kad nuo pat pradžių deinstitucionalizacijos proceso tikslas – panaikinti globą teikiančias institucijas, o jose gyvenantiems asmenims suteikti pasirinkimų laisvę bei įtraukti juos į bendruomenę (Dunajevs, 2011).

Eurochild, Hope Homes for Children (2012) deinstitucionalizaciją apibūdina taip:

- Sisteminiis, paremtas politine valia pokytis, kurio galutinis rezultatas yra sumažėjusi priklausomybė nuo institucinės globos ir padidėjęs priėjimas prie paslaugų, kurių tikslas yra išlaikyti vaikus jų biologinėse šeimose ir bendruomenėse.
- Politine valia paremtas reformos procesas, kuriuo siekiama: 1) mažinti priklausomybę nuo institucinės ir stacionarios globos, didinat globą ir paslaugas šeimos ir bendruomenės aplinkoje; 2) užkirsti kelią vaikų atskyrimui nuo tėvų, teikiant tinkamą paramą vaikams, šeimoms ir bendruomenėms; 3) plėtoti paramą ir pagalbą asmenims, paliekantiems globą, užtikrinant šių asmenų socialinę įtrauktį ir sklandų perėjimą iš globos į savarankišką gyvenimą.

Deinstitucionalizacija nereiškia, kad institucijų visai nebeliks. Tačiau ilgainiui turi pasikeisti teikiamų paslaugų kokybė ir pobūdis. Pvz., be tėvų globos likę vaikai turi būti globojami mažose grupėse bendruomenėje (bendruomenės globos namuose), šalia kitų bendruomenės narių, ir aplinka, kurioje gyvena vaikai, turi būti tiek artima šeimos aplinkai, kiek įmanoma užtikrinti. Elgesio problemų turintys vaikai, kuriems reikalinga labai griežta struktūra ir nuolatinė specialistų priežiūra, turi gauti pagalbą bendruomenėje esančiose mažose institucijose (ne mažiau 5 – 8 vaikų), ir pagalba jiems pirmiausia turi orientotis ne į ugdymą ir laisvalaikio organizavimą, o į terapinį gydymą, psichikos sveikatos priežiūros paslaugų teikimą, elgesio korekciją ir pan. (UNICEF, 2010, p.52.).

„Institucinė globa vienareikšmiškai yra žmogaus teisių pažeidimas. Ilgamečiai tyrimai, atlikti daugelyje pasaulio šalių, rodo, kad institucijose vaikai dažniau susiduria su išnaudojimu ir įvairių formų smurtu, socialine atskirtimi, sulėtėjusia raida, o gaunama pagalba neužtikrina jų geriausių interesų. Daugelis vaikų, patekusių į instituciją, išlieka šioje sistemoje iki pilnametystės, o į suaugusiųjų gyvenimą nešasi liūdesį, patirtos skriaudos pasekmes, nepasitikėjimą aplinkiniu pasauliu, agresiją ir sudėtingus išgyvenimus, kas neigiamai veikia vaikų tolimesnę integraciją visuomenėje ir gyvenimo sėkmę“ (Eurochild, Hope & Homes for Children, 2012, p.6). Todėl deinstitucionalizacijos svarba apima šias vaiko gerovę užtikrinančias sritis. (žr. 1 pav.)

1 pav. **Pertvarkos (deinstitutionalizacijos) svarba.**

Taigi, apibendrinus galima teigti, kad deinstitutionalizacijos procesas mūsų šalyje prasidėjo daugiau kaip prieš dešimt metų, tačiau kol kas numatoma pakankamai lėta ir neveiksminga jo eiga. Vienareikšmiškai deinstitutionalizacija nereiškia, kad institucijų visai nebeliks. Tačiau ilgainiui turi pasikeisti teikiamų paslaugų kokybė ir pobūdis. Manoma, kad deinstitutionalizacija padės sumažinti tam tikrų grupių socialinę atskirtį, skatins naujų paslaugų kūrimą bei plėtojimą, užtikrins tinkamą vaiko teisių įgyvendinimo apsaugą.

1.2 Pertvarkos tikslai ir tikslinės grupės

Bendrosios europinės gairės dėl perėjimo nuo institucinės prie bendruomeninės globos (2012) pabrėžia: „visoje Europoje institucinės globos įstaigose gyvena daugiau nei vienas milijonas vaikų ir suaugusių. Anksčiau buvo manoma, kad tokios įstaigos suteikia geriausią būdą pasirūpinti pažeidžiamais, su grėsmėmis susiduriančiais vaikais ir įvairių poreikių turinčiais asmenimis“. Tačiau surinkti duomenys parodė, kad institucinė globa visad lemia žemesnę gyvenimo kokybę nei kokybiškos bendruomenėje teikiamos paslaugos ir dažnai lemia socialinę atskirtį bei segregaciją visam gyvenimui (Smyke, 2007, p.218).

Remiantis LR įsakymu 2014 m. vasario 14 d. Nr. A1-83 „Dėl perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014–2020 metų veiksmų plano patvirtinimo“ laikotarpiu numatyti nuoseklūs ir koordinuoti veiksmai, skatinančius perėjimo iš institucinės socialinės globos prie paslaugų neįgaliesiems suaugusiems asmenims, turintiems proto ir psichikos negalią, ir likusiems be tėvų globos vaikams, įskaitant kūdikius, šeimoms bendruomenėje ir pagalbos šeimai, globėjams sistemos kūrimą.

V. Gudžinskienė ir G. Navaitis (2016, p.138) akcentuoja: „globos institucionalizacija vis plačiau pripažįstama kaip ydinga“. Vaiko globos sistemos reorganizavimo strategijoje ir jos įgyvendinimo priemonių 2007–2012 m. plane buvo iškeltas tikslas – atsižvelgiant į vaiko interesus ir poreikius, sudaryti sąlygas vaikui augti biologinėje šeimoje, o netekusiam tėvų globos vaikui sukurti tinkamas globos (rūpybos) ar įvaikinimo sąlygas, kurios atitiktų geriausius vaiko interesus ir poreikį augti šeimos aplinkoje arba aplinkoje, artimoje šeimai. Buvo numatyta 2012 m. sumažinti tėvų globos netekusių vaikų skaičių iki 1 proc., o socialinės rizikos šeimose augančių vaikų – iki 2 proc. (Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl vaiko globos (rūpybos) sistemos reorganizavimo strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2007-2012 metų plano patvirtinimo“.) Institucinės vaikų globos sistemos neigiamą įtaką vaiko raidai pažymi ir D. Pūras (2013, p.27), teigdamas: „emocinė nepriežiūra ir visapusiško santykio su konkrečiu nuolat besirūpinančiu asmeniu trūkumas gali smarkiai pakenkti vaiko raidai. Santykio su besirūpinančiu asmeniu tęstinumas, artimas emocinis ryšys ir kiti šio santykio elementai yra būtinos sąlygos, kad paaugęs žmogus su kitais žmonėmis pajėgtų kurti santykius, grįstus tarpusavio pasitikėjimu ir sveiku prisirišimu“. Globos įstaigos dažnai būna uždaros, įsteigtos atskirai nuo bendruomenių, jose gyvenantys ar gyvenę vaikai bei žmonės su negalia neturi galimybės suformuoti įprastų socialinių tinklų, kurie labai praverstų vėlesniuose jų gyvenimo etapuose. Prie viso to dar galima pridurti ir stigmą, siejamą su faktu, kad vaikystė ar dalis gyvenimo buvo praleista globos įstaigoje. Visos šios problemos smarkiai susiaurina šių vaikų ar žmonių su negalia gyvenimo galimybes, ypač jei žmogus globos įstaigoje praleido savo ankstyvąją vaikystę. Yra išskiriamos šios institucinės globos žalos:

- Gyventojai izoliuojami nuo plačiosios bendruomenės ir yra priversti gyventi kartu;
- Gyventojai neturi pakankamai galimybių tvarkyti savo gyvenimo ir daryti įtaką juos paveikiantiems sprendimams;
- Pačios organizacijos reikalavimai dominuoja gyventojų individualių poreikių atžvilgiu.

Išėję iš įstaigos tokie žmonės yra labiau pažeidžiami, dažniau išnaudojami ir engiami, kadangi prasčiau žino savo teises ir yra pratę vykdyti bet kokius nurodymus neklausinėdami. Todėl išskiriamos šios tikslinės pertvarkos grupės (žr. 2 pav.). (www.pertvarka.lt)

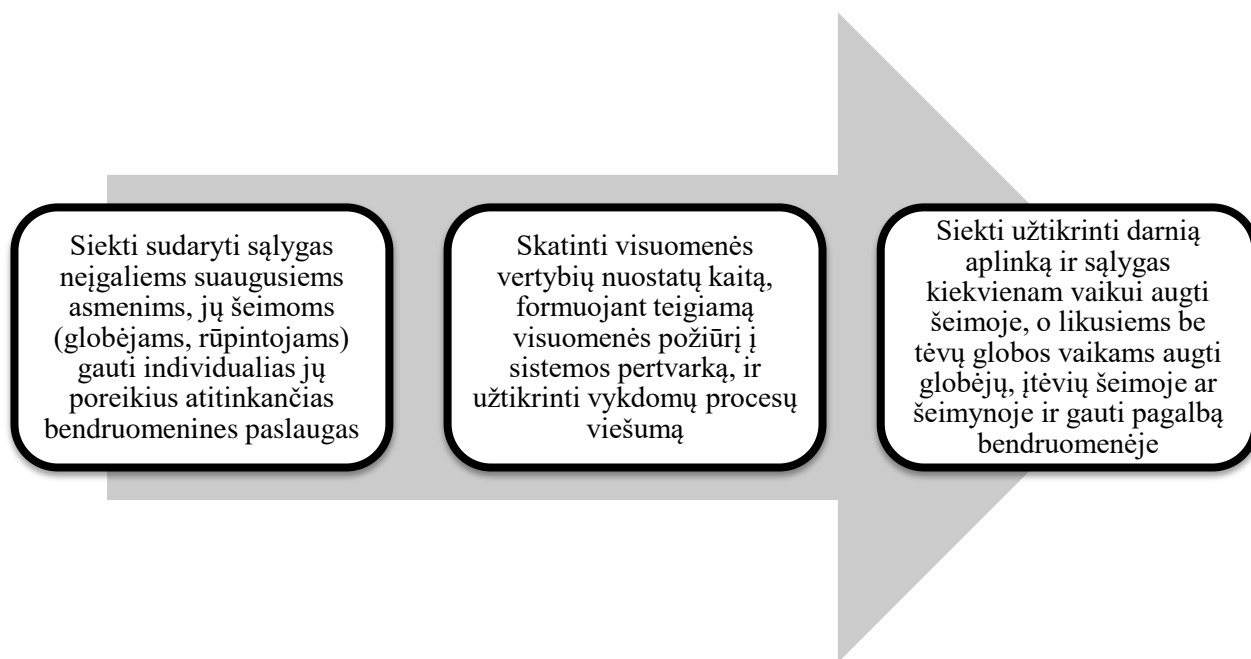
2 pav. Tikslinės pertvarkos grupės

Anot L. Gvaldaitės ir S. Šimkonytės (2016, p.56): „vaiko globos (rūpybos) reformai Lietuvoje teikiama daug dėmesio, tačiau mokslinių tyrimų šia tema nėra daug, ypač prasidėjusios pertvarkos tema“. Nemažai mokslininkų tyrė institucinės vaikų globos ypatumus ir poveikį vaiko raidai ir socializacijai. K. Samašonok, R. Žukauskienė, V. Gudonis (2006) atliko mokslinį tyrimą tarp paauglių, gyvenančių globos institucijose ir pilnose šeimose. Tyrimo tikslas – nustatyti, kokie yra be tėvų globos likusių paauglių kognityvinių ir elgesio strategijų bei elgesio ir emocijų problemų ypatumai ir skirtumai, lyginant juos su paaugliais, gyvenančiais pilnose šeimose. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad globos namuose gyvenantiems paaugliams būdingas didesnis nerimastingumo lygis, globotiniai pasižymi dėmesio trūkumo problemomis. Globos institucijose gyvenantiems paaugliams būdinga dažniau taikyti neadaptyvias kognityvines ir elgesio strategijas. V. Gudonis, I. Butkutė, K. Samašonok (2008) tyrė globos namų auklėtinių ir paauglių, gyvenančių pilnose šeimose, adaptacijos ypatumus. Tyrimu nustatyta, kad elgesio ir emocinės problemos, socialinių situacijų vengimas, nerimo išgyvenimas apsunkina paauglių, gyvenančių globos institucijose, sėkmingos adaptacijos procesą. A. Zbarauskaitė (2009, 2012), S. Lesinkienė ir Karalienė (2008) ir kt. analizavo vaiko gyvenimą institucinėje globoje prieraišumo teorijos perspektyvoje. Atliktuose tyrimuose atsispindi neigiamas institucijos poveikis vaiko psichosocialinei raidai, įtaka elgesio ir emocinėms problemoms. D. Snieškienė ir I. Tamutienė (2014) atliko institucijose ir šeimose globojamų vaikų žmogaus teisių užtikrinimo lyginamąją analizę, tyrė vaikų, likusių be tėvų globos, patirtį teikiant skirtingas vaikų globos formas. Tyrimo metu gauti duomenys parodė, kad vaiko teisių realizacija yra palankesnė

šeiminės globos atveju, vaikai pozityviai vertina savo gyvenamąją aplinką ir santykius su suaugusiais, mažiau patiria socializacijos problemų negu vaikai, gyvenantys globos namuose. A. Poviliūnas (2014), tyręs vaiko gerovės politikos užtikrinimą Lietuvoje, akcentuoja, kad būtina spartinti deinstitutionalizaciją. Pirmiausia būtina imtis spresti mažų vaikų deinstitutionalizacijos problemą ir sukurti alternatyvias paslaugas, siekiant, kad 0-3 m. vaikai išvis nepatektų į stacionarias globos įstaigas.

Vadovaujantis LR įsakymu 2014 m. vasario 14 d. Nr. A1-83 „Dėl perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014–2020 metų veiksmų plano patvirtinimo“, pertvarkoje numatyti tokie dalyviai: nevyriausybinės organizacijos (NVO), savivaldybės, sveikatos priežiūros, švietimo, socialinių paslaugų įstaigos, verslo įmonės, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Sveikatos apsaugos ministerija, Švietimo ir mokslo ministerija, Vidaus reikalų ministerija, mokslo ir studijų įstaigos, ekspertai ir konsultantai.

Pertvarkoje numatomi tikslai tikslinėms grupėms (žr. 3 pav.).

3 pav. **Pertvarkos tikslai**

Lietuvoje įgyvendinamos institucinės globos pertvarkos pirmame etape kuriamas tvirtas pamatas socialinės globos įstaigų pokyčiams, kurie iš esmės turėtų pagerinti likusių be tėvų globos vaikų ir asmenų, turinčių proto ir psichikos negalią, padėtį. Šio etapo projektą įgyvendinantys nacionaliniai ir regioniniai ekspertai laipsniškai įgyvendina suplanuotus pertvarkos uždavinius, organizuodami projekto plane numatytas veiklas, siekdami iškeltų tikslų. Ne mažiau svarbūs yra ir darbuotojų, dirbančių socialinės globos srityje, poreikiai, todėl jiems

numatyti mokymai, profesinės kompetencijos tobulinimai. Pertvarkomų įstaigų darbuotojų kompetencija ir patirtis bus panaudota bendruomenėse teikiant socialines paslaugas (LR įsakymas 2014 m. vasario 14 d. Nr. A1-83 „Dėl perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014–2020 metų veiksmų plano patvirtinimo“).

Taigi, pertvarkoje yra numatytos šios tikslinės grupės: likę be tėvų vaikai, patiriantys riziką vaikai bei jų šeimos, neįgalūs vaikai ir jaunimas, turintys proto, psichikos negalią, bei jų šeimos, neįgalūs suaugusieji, turintys proto ar psichikos negalią, bei jų šeimos. Institucinės globos vykdoma pertvarka bus siekiama sukurti kompleksiskai teikiamų paslaugų sistemą, kuri sudarytų galimybes kiekvienam vaikui, neįgaliajam ar jo artimiesiems gauti individualias, pagal poreikius numatytas paslaugas ir reikiamą pagalbą bendruomenėje, o kiekvienam likusiam be tėvų globos vaikui - augti šeimoje arba šeimai artimoje aplinkoje.

1.3 Vaikų globos formos

Tėvų globos netekęs vaikas, kuriam nepavyko surasti globėjų (rūpintojų) šeimos, šeimynos ar įtėvių šeimos, apgyvendinamas vaikų globos namuose. Atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2014 m. vasario 14 d. įsakymą Nr. A1 - 83 „Dėl Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014 – 2020 metų veiksmų plano patvirtinimo“, institucijoje gyvenančių vaikų skaičius kasmet mažėja. 2013 m. pabaigoje globos namuose augo 3765 vaikai, o 2014 m. - 3562 vaikai. 2015 m. pabaigoje institucijoje buvo globojami 3275 vaikai. Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų veiksmų planu siekiama 2014 – 2020 m. laikotarpiu numatyti nuoseklius ir koordinuotus veiksmus, skatinančius perėjimo nuo institucinės globos socialinės globos prie paslaugų šeimoms bendruomenėje ir pagalbos šeimai, globėjams sistemos kūrimą.

Strateginis pertvarkos tikslas – kurti kompleksiskai teikiamų paslaugų sistemą, kuri sudarytų galimybes kiekvienam vaikui, neįgaliajam ar jo šeimai (globėjams, rūpintojams) gauti individualias pagal poreikius ir reikiamą pagalbą bendruomenėje, o kiekvienam likusiam be tėvų globos vaikui augti saugioje ir jo raidai palankioje aplinkoje biologinėje, o jos nesant – įtėvių, globėjų šeimoje. Yra numatoma kurti ir įgyvendinti šeimos problemų sprendimo prevencinės priemonės, kurios sudarytų galimybes vaikui augti savo šeimoje (LR įsakymas 2014 m. vasario 14 d. Nr. A1-83 Dėl perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų

paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014–2020 metų veiksmų plano patvirtinimo).

CK 3.252 straipsnio 2 dalis įtvirtina tris globos formas: **globa (rūpyba) šeimoje, šeimynoje ir institucijoje**. Pažymėtina, kad 2017 m., sausio 1 d. įsigaliojo CK 3.249, 3.253 ir 3.261 straipsnių pakeitimai, pagal kuriuos vaiko laikinoji globa (rūpyba) gali trukti ne ilgiau kaip dvylika mėnesių, išskyrus tuos atvejus, kai Vyriausybės įgaliota institucija nustatyta tvarka, įvertinusi šeimai teiktų socialinių paslaugų efektyvumą ir galimybes gražinti vaiką į šeimą, įpareigoja valstybinę vaiko teisių apsaugos instituciją priimti sprendimą tęsti vaiko laikinąją globą ir paslaugų teikimą šeimai (Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2016 metų veiklos ataskaita).

Vaiko globa (rūpyba) šeimoje yra viena iš vaiko globos (rūpybos) formų, kuriai, nustatant vaiko globą (rūpybą), teikiamas prioritetas, palyginti su kitomis vaiko globos (rūpybos) formomis (šeimyna ir institucija). Globa (rūpyba) šeimoje siekiama sukurti kuo artimesnę vaikui aplinką, kurioje būtų kuo palankesnės sąlygos psichinei, moralinei, dorovinei raidai ir ugdymui (LR vyriausybės nutarimas dėl vaiko globos (rūpybos) sistemos reorganizavimo strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2007-2012 metų plano patvirtinimo). 2016 m. gruodžio 31 d. duomenimis, Lietuvoje 4327 šeimose buvo globojami (rūpinami) 5477 vaikai, 2015 m. – 5493, 2014 m. – 5681 vaikai. Lyginant su bendru Lietuvoje globojamų vaikų dalis sudarė apie 59,6 procentų nuo bendro globojamų vaikų skaičiaus, 2014 m. – 58,7 procentų vaikų. Pastebėta, jog per pastaruosius metus visų globojamų (rūpinamų) vaikų skaičius ir šeimose globojamų (rūpinamų) vaikų skaičiaus santykis nežymiai auga. (Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2016 metų veiklos ataskaita). L. Gvaldaitės (2017, p.48) teigimu, „tai kompleksinė pagalba vaikui, netekusiam tėvų globos, siekiant tenkinti geriausius vaiko poreikius ir interesus gyventi šeimos aplinkoje, suteikti saugią ir pozityvią erdvę bei išteklių jam augti ir ugdytis“. Vaiko globa šeimoje yra aktuali tiek socialinių mokslų, tiek praktikos ir metodologijos požiūriu, tyrimų šią temą lig šiol nėra daug. Šeima yra svarbiausia terpė, kurioje vaikas gali sėkmingai augti, vystytis ir tobulėti. L. Gvaldaitė (2017, p.50) pažymi: „vaiko globa šeimoje yra kompleksinė pagalba keliais aspektais. Visų pirma, ji išskiria dalyvių ir įtraukiamų išteklių gausa: procese dalyvauja ne tik vaikas ir globėjai, kurie tampa vaiko pakaitine šeima, bet ir vaiko tėvai, specialistai ir jų institucijos, NVO, neformalūs socialiniai tinklai. Todėl ši intervencija yra kolektyvinio, bendruomeninio lygmens“.

Civilinio kodekso pataisos (3.261 straipsnis Vaiko globa (rūpyba) valstybinėse ir nevyriausybiniuose globos institucijose) numato, kad vaikas iki trejų metų, netekęs tėvų globos, negali patekti į globos institucijas. Jose vaikas gali būti apgyvendinamas tik išimtiniais atvejais, ir

apgyvendinimas gali trukti ne ilgiau kaip tris mėnesius. Šiuo metu paspartintas vaikų globos ir įvaikinimo procesas. Paėmus vaiką iš šeimos tėvams suteikiama galimybė per 12 mėnesių pašalinti priežastis, dėl kurių paimtas vaikas. Situacijai nepagerėjus, po 12 mėnesių vaikų teisių apsaugos skyrius turi kreiptis į teismą dėl tėvų teisių apribojimo.

Vaiko globa šeimynoje. LR šeimynų įstatyme šeimyna – tai įstatymo ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka įsteigtas pelno nesiekiantis ribotos civilinės atsakomybės viešasis juridinis asmuo. Šeimyna globoja šešis ir daugiau vaikų (bendras vaikų skaičius šeimynoje su savais vaikais – ne daugiau kaip dvylika vaikų) šeimos aplinkoje. Bendras vaikų skaičius gali būti didesnis negu nurodyta straipsnyje, kai broliai ir seserys neišskiriami, arba mažesnis, jeigu globojamas vaikas su negalia (LR šeimynų įstatymas 2010). Šeimynų įstatyme įvardyta esminė šeimynos kaip vaikų globojančios institucijos nuostata – šeimai artima aplinka. D. Stražinskaitė ir R. Ilgūnienė – Martinėlienė (2014, p.62) šeimyną apibūdina taip: „siekianti tarnauti visuomenei nesiekdama pelno, yra teisiškai nepriklausoma nuo valstybės, globėjai ir vaikai dalyvauja priimant sprendimus, susijusius su šio bendrijos gyvenimu, teikia prioritetą asmeniui ir vadovaujasi dalyvavimo, įsipareigojimo, individualios ir kolektyvinės atsakomybės principais“. Humaniškausias būdas, sprendžiant bešeimių vaikų socialines ir emocines problemas, yra sudarymas sąlygų, mažiausiai ribojančių pažinimą ir socializaciją. Šiuo aspektu šeima savo ugdymo galimybėmis yra aukščiau nei kitos socialinės institucijos (Braslauskienė, 2000).

Skatinant globą šeimynose bei šeimose pradėti GIMK mokymai. Remiantis GIMK ataskaitos (2015) duomenimis, globėjų ir tėvių mokymo ir konsultavimo programa Lietuvoje atsirado 2008 m. Susidūrus su tikrove, kad tam tikra dalis šeimų, užauginusių biologinius vaikus, daug pasiekusių gyvenime, atėjus į jų namus įvaikintam ar globojamam vaikui, patiria krizę bei įvairius sunkumus. Dėl to valstybės mastu buvo nuspręsta ieškoti priemonių, kaip įmanoma labiau apsaugoti vaiką, jau ne kartą netekusį tėvų globos, nuo galimų traumų. **Viena iš GIMK programos praktinių nuostatų** – tausojantis požiūris ne tik į įvaikinamą, globojamą vaiką, bet ir į ketinančią įvaikinti ar globoti šeimą, siekiant apsaugoti santuoką ir šeimoje auginančius vaikus nuo galimų lemtingų krizių. GIMK programos esmė – aktyvus suaugusiųjų mokymas, kurio tikslas – suteikti jiems naujos emocinės patirties, kuri padėtų suprasti, kaip jaučiasi be tėvų likęs vaikas bei įvertinti mokymų dalyvių gebėjimus, stebimus mokymų metu, atliekant užduotis, taip pat individualių pokalbių metu. Dėl to mokymų dalyvių prašoma aktyviai dalyvauti bei parodyti tai, ką jie geba (GIMK ataskaita, 2015).

Kita globos forma – **vaiko globa institucijoje**. LR civilinio kodekso 3.261 straipsnyje Vaiko globa (rūpyba) valstybinėse ir nevyriausybinėse globos institucijose yra nurodyta, kad likęs be tėvų globos vaikas apgyvendinamas valstybinėje arba nevyriausybinėje vaikų globos

institucijoje tik išimtiniais atvejais, kai nėra galimybės jo globoti šeimoje arba šeimynoje. 2015 m. pabaigoje vaikų globos namuose augo 3275 vaikai: 1855 berniukai ir 1420 mergaitės. Tai sudaro 35,5 % visų vaikų, kuriems nustatyta globa (rūpyba). Institucijoje globojamų (rūpinamų) vaikų skaičius nuosekliai mažėja kiekvienais metais (Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2016 metų veiklos ataskaita). Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2014 m. įsakymu patvirtintas „Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014–2020 metų veiksmų planas“ numato įvertinti individualius vaikų, gyvenančių globos institucijose, poreikius. Kad ir kaip globos institucijose būtų siekiama sukurti aplinką, kuo panašesnę į šeimos sąlygas tam, kad vaikai galėtų įgyti socialinę patirtį, lengviau integruotųsi į visuomenę, tačiau tyrimai rodo, kad tokiose įstaigose yra labai sunku užtikrinti vaiko gerovę ir visavertę raidą (Snieskienė ir Bumblauskaitė, 2005). Todėl bus atlikta išsami kiekvieno pertvarkomuose vaikų globos namuose gyvenančio vaiko poreikių, jam reikalingų paslaugų analizė, įvertintas vaiko ryšys su biologine šeima, šeimos nariais ir kitais asmenimis. Nustačius vaikui tinkamiausią būsimos alternatyvios globos variantą, kiekvienam vaikui bus parengtas detalus pereinamojo laikotarpio etapų planas, užtikrinta, kad pereinamojo laikotarpio etapuose dalyvautų ne tik vaikas, bet ir jo atstovai, kiti vaikai ir alternatyvias paslaugas teiksiantys asmenys ir organizacijos. Vaikų globos įstaigų perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų likusiems be tėvų globos vaikams tikslas – užtikrinti darnią aplinką ir sąlygas likusiems be tėvų globos vaikams augti globėjų, įtėvių šeimoje ar šeimynoje ir gauti pagalbą bendruomenėje (2014 – 2020 m., planas). Pertvarkant vaikų globos namus, numatoma kurti naujas ir plėtoti esamas institucinei globai alternatyvias bendruomenines paslaugas. Vienas iš bendruomeninių paslaugų teikimo būdų – bendruomeniniai vaikų globos namai. **Bendruomeniniai vaikų globos namai** – pagal šeimai artimos aplinkos modelį veikiančios vaikų gyvenimo namai, skirti likusiems be tėvų globos vaikams, neįgaliesiems vaikams ar vaikams, turintiems kitų specialiųjų poreikių (LR įsakymas 2014 m. vasario 14 d. Nr. A1-83 Dėl perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014–2020 metų veiksmų plano patvirtinimo).

Apibendrinant galima teigti, kad pirmiausia labai svarbu įvertinti individualius vaikų, gyvenančių globos institucijose, poreikius. Atlikti kiekvieno pertvarkomuose vaikų globos namuose gyvenančio vaiko poreikių, jam reikalingų paslaugų analizę, įvertinti vaiko ryšį su biologine šeima, šeimos nariais ir kitais asmenimis. Ne mažiau svarbu tinkamai parengti darbuotojų personalą, įvertinti jo kompetencijas. Turi būti užtikrinta vaiko gerovė, numatytos kurti ir įgyvendinti šeimos problemų sprendimo prevencinės priemonės, kurios sudarytų galimybes vaikui augti savo šeimoje.

1.4 Vaikų globos namų deinstitutionalizacija

L. Gvaldaitės (2017, p.48) teigimu, „vaiko globa šeimoje – kompleksinė pagalba vaikui, netekusiam tėvų globos, siekiant tenkinti geriausius vaiko poreikius ir interesus gyventi šeimoje, suteikti jam saugią bei pozityvią erdvę, išteklių jam augti, ugdytis, kaip tai deklaruojama ir Vaiko teisių konvencijoje (Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos ratifikavimo 1995) bei kituose vaiko gerovę užtikrinančiuose teisės aktuose“.

„Pastarąjį dešimtmetį Lietuvoje vaiko globa šeimoje kartu su įvaikinimu išskiriama kaip prioritetinga vaiko globos pertvarkos (deinstitutionalizacijos) sritis, aiškiai pripažįstant, kad tai yra palankesnės vaiko priėmimo ir ugdymo formos nei institucinė globa“, - pabrėžia L. Gvaldaitė ir S. Šimkonytė (2016, p.56). „Institucijų gyvenimas prieštarauja vaiko prigimčiai. Tai dirbtina ir nenatūralu. Skambutis vaiką kelia iš ryto, skambutis kviečia jį prie stalo ir nuo stalo, eiti į mokyklą ir iš mokyklos, ir taip visą dieną“, – teigia H. Hartas (1997). Goffman (1994) institucijas apibūdina kaip „totalines institucijas“, kurios:

- Atskiria jos gyventojus nuo didesnės visuomenės;
- Išoriškai tvarko ir nustato svarbiausius įnamių gyventojų aspektus;
- Suvienodina čia esančiųjų gyvenimą;
- Tvarko jų kompetenciją iš viršaus, per taisyklių ir nurodymų sistemą.

Goffman (1994) akcentuoja, kad kuo mažesnis institucijų totališkumas, tuo didesnė tikimybė, kad yra geriau patenkinami individualaus globotinio poreikiai, ir tuo atviresnis ryšys su išorine bendruomene.

Vis dažniau girdime, kad žmogaus teisių idėja yra, jog kiekvienas žmogus yra vertas pagarbos, taip pat ir vaikas. Vaiko teisių konvencija (1989) yra pirmas tarptautinės teisės dokumentas, kuris suteikia vaikams žmogaus teises ir pripažįsta juos autonomiškais individais. Vis dažniau yra kalbama apie tai, kad institucijos gali būti vaikus žalojančios ir ypač kenkiančios sveikai emocinei, psichinei bei fizinei vaiko raidai. LR vyriausybės nutarimo dėl vaiko globos (rūpybos) sistemos reorganizavimo strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2007-2012 metų plano patvirtinimo duomenimis, globos įstaigose užaugę vaikai arba neturi socialinių ryšių su savo artimais giminaičiais, arba jau būna juos praradę. Sulaukę pilnametystės ir neįstoję į mokymosi įstaigas, be tėvų globos likę vaikai susiduria su naujais iššūkiais: jie nėra pasirengę savarankiškam gyvenimui, sunkiai gali susirasti net ir kvalifikacijos nereikalingą darbą, neturi galimybių įsigyti būstą ar nuomotis socialinį būstą. Pilnavertei vaiko raidai ir sveikai vaikystei yra būtinas ryšys su artimu žmogumi. Šalia esantis suaugęs asmuo, kuris sugeba sukurti su vaiku

pozityvų santykį, jautriai reaguoti į jo poreikius, bendrauti, padėti pažinti pasaulį, suteikia saugią bei mylinčią aplinką, yra labai svarbus vaikui ir jo gyvenimo kokybei. Vaikai, atsidūrę uždaro tipo institucijose, tokio santykio neturi (Žiburio fondas 2016). Mūsų valstybėje įprastas ir priimtinas sprendimas yra vaikus, kurie patiria smurtą, nepriežiūrą, kenčia nuo išnaudojimo bei apleistumo, apgyvendinti vaikų namuose, pamirštant apie daug palankesnes vaiko raidai alternatyvas. D. Pūras (2013, p.27) teigia, kad „globos institucijose emocinė nepriežiūra ir visapusiško santykio su konkrečiu nuolat besirūpinančiu asmeniu trūkumas gali smarkiai pakenkti vaiko raidai“. K. Samašonok (2013, p.112) pabrėžia: „perdėta globos namų auklėtinių priežiūra, sudarytos „šiltnamio“ sąlygos, už ugdytinį priimami sprendimai duoda atvirkštinį efektą: riboja galimybę jiems savarankiškai veikti, spręsti problemas, priimti sprendimus, planuoti savo veiklą, mažina globotinių motyvaciją veikti, užsidirbti, išlaikyti save“. R. Ilgūnienės (2009, p.56) teigimu, „šeima yra svarbiausias vaiko tolimesnio gyvenimo pamatas. Tai yra vieta, kur kiekvienas vaikas turėtų augti ir tobulėti, nes tik šeima gali užtikrinti vaiko visavertę asmenybės brandą“. Taigi vaiko atskyrimas nuo šeimos ir apgyvendinimas globos institucijoje nėra vienas geriausių būdų siekiant išspręsti šią opią problemą.

L. Gvaldaitė ir S. Šimkonytė (2016, p.59) pažymi: „Lietuvoje jau ne vienerius metus buvo bandoma vykdyti bandomuosius projektus, skirtus deinstitutionalizacijai. Tačiau jie ne visada buvo sėkmingi, iki šiol nėra sukurta alternatyvių bendruomeninio pobūdžio paslaugų, vis dar trūksta globėjų, įvaikintųjų šeimų“. D. Pūras (2012) pabrėžia vieną svarbią dalį – NVO (nepriklausomų visuomeninių organizacijų) įsitraukimas į šį procesą ir jų sukauptos kompetencijos ir patirties šioje srityje panaudojimas. „Deinstitutionalizacijos siekiai vis dar sunkiai įgyvendinami: vis dar trūksta socialinių paslaugų šeimoms, alternatyvių globos formų, teisinis vaiko globos formų reglamentavimas turi trūkumų, galiojančios globos formos pernelyg griežtai apibrėžtos, laikinoji globa yra nepakankamai lanksti, nesukurta reikiama teisinė bazė, kuri reglamentuotų skubią pagalbą krizinėje situacijoje atsidūrus šeimai“, - teigia L. Gvaldaitė, S. Šimkonytė (2016, p.56).

Kalbant apie kitų Europos valstybių deinstitutionalizaciją pažymėtina, kad pagal 2010 m. Eurochild tarptautinę ataskaitą „Vaikai alternatyvioje globoje“ globojamų vaikų dalis, palyginti su visų vaikų iki 18 metų skaičiumi, skirtingose valstybėse skiriasi, pavyzdžiui, nuo 0,66 proc. Švedijoje iki 2,2 proc. Latvijoje (Children in Alternative care, 2010, p.7). Lietuvoje 2012 šis skaičius siekė 1,9 proc. (Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimos ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014 – 2020 metų veiksmų planas, 2014, 2). Iš tiesų globojamų vaikų padėtis skirtingose Europos šalyse pasiskirsčiusi nevienodai.

Skandinavijos šalys laikomos čempionėmis, Vidurio ir Rytų Europos šalyse sistema mažiau paslanki ir išplėtota (Laklija, 2011,p.1).

Kaip ir prieš tai buvo paminėta, realizuojamas Lietuvos visuomenės strateginis tikslas – vaikų globos deinstitutionalizavimas – vaikų perkėlimas iš globos namų į globėjų šeimas. Kadangi šeima patenkina prigimtinių priklausymo poreikį, joje sukuriami socialiniai ir psichologiniai ryšiai sudaro palankesnes prielaidas vaiko asmenybei ugdyti nei kitose institucijose, toks tikslas geriausiai atitinka vaiko interesus (Stanton 2013). Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir be tėvų globos likusiems vaikams 2014 – 2020 metų veiksmų planas turi tris pagrindinius tikslus. Pirmasis tikslas – užtikrinti darnią aplinką bei sąlygas kiekvienam vaikui augti savo biologinėje šeimoje, o likusiems be tėvų globos vaikams augti globėjų, įtėvių šeimoje ar šeimynoje ir gauti pagalbą bendruomenėje (Planas, 2014,3). Tam, kad būtų pasiektas šis tikslas, yra numatyta 18 uždavinių, sugrupuotų į tris pogrupius: 1) stiprinti kompleksinę pagalbą bendruomenėse; 2) remti privačių asmenų, šeimų ir šeimynų iniciatyvas globoti, įvaikinti vaikus ar teikti socialines paslaugas likusiems be tėvų globos, patiriantiems socialinę riziką, neįgaliems vaikams; 3) palaipsniui pertvarkyti kūdikių namus, likusių be tėvų globos vaikų, neįgaliųjų vaikų globos namus (Planas, 2014,4). Plano antrasis tikslas skirtas neįgaliųjų integracijai, trečiasis tikslas – skatinti visuomenės vertybių nuostatų kaitą, formuojant teigiamą visuomenės požiūrį į sistemos pertvarką, ugdyti pozityvios tėvystės įgūdžius, informuoti apie institucinės globos žalą ir deinstitutionalizacijos proceso eigą (Planas, 2014, 8).

V. Gudžinskienė ir G. Navaitis (2016, p.145) teigia: „įgyvendinant vaikų globos deinstitutionalizaciją likusių be tėvų globos vaikų globa įstaigose palaipsniui keičiama į globą šeimose. Numatoma skatinti atsakingą požiūrį į įvaikinimą ir pasirengimą tėvystei/motinystei, organizuoti kompleksinę pagalbą sunkumus patiriančioms šeimoms ir suteikti kuo daugiau galimybių be tėvų globos likusiems vaikams gyventi šeimoje“.

Apžvelgus mokslinės literatūros, tyrimų, teisės aktų bei dokumentų analizes, paaiškėjo, kad vaikų globos įstaigų deinstitutionalizacija yra laipsniškas procesas, susijęs ne tik su stacionarių įstaigų uždarymu, bet ir su kokybiškų paslaugų plėtote, prevenciniu darbu su šeimomis, siekiant mažinti į globos sistemą patenkančių vaikų skaičių. Institucijos žaloja vaikų autonomiškumą ir ypač kenkia sveikai emocinei, psichinei bei fizinei vaiko raidai. Pilnavertei vaiko raidai ir sveikai vaikystei yra būtinas ryšys su artimu žmogumi. Lietuvoje konstatuojama pernelyg lėta ir neparengta vaikų globos namų deinstitutionalizacija, nors reforma pradėta daugiau kaip prieš dešimt metų, vis dar trūksta aiškaus ir bendro reformos plano, vis dar trūksta socialinių paslaugų šeimoms.

1.4.1 Deinstitutionalizacijos komponentai

Tam, kad deinstitutionalizacijos procesas būtų sėkmingas, jis turi apimti kelis komponentus, kurie padės mažinti priklausomybę nuo institucinės globos ir užtikrinti vaikų gyvenimą šeimos ir bendruomenės aplinkoje.

Investicijos į šeimas ir vaikus. Kiekviena savivaldybė, taip pat ir valstybė turi apgalvoti savo biudžeto dalį, skiriamą paslaugoms, paramai ir pagalbai vaikams ir šeimoms. Vaiko gerovės 2013 – 2018 metų programos paskirtis – kurti vaiko gerovę užtikrinančių paslaugų ir priemonių sistemą, kuri sudarytų palankias sąlygas vaikui augti šeimos aplinkoje ir gauti reikiamą pagalbą. Socialinės rizikos šeimų problematika ypač aktuali ne tik Lietuvoje, bet ir daugelyje šiuolaikinio pasaulio valstybių. Žmonija pripažino, kad vaikai – mūsų ateitis, ir jiems skirtas dėmesys, rūpyba gali stipriai teigiamai paveikti ateities visuomenės kūrimą. Norint užtikrinti socialinės rizikos šeimų mažėjimą ir šio reiškimo plitimą, reikia, kad visuomenė ir valstybė bendradarbiautų. Svarbu, kad investicijos į vaikus ir šeimas būtų efektyvios, naudingos ir ekonomiškai pagrįstos. Taip pat svarbu, kad visos programos, projektai, skirti vaikams ir šeimoms, būtų nuolat vertinami:

- ar jie atitinka vaikų ir šeimų poreikius (poreikiai turi būti pagrįsti poreikių analize, kurie numato pačių vaikų ir šeimų nuomonę apie jiems reikalingas paslaugas);
- kokį poveikį, naudą ir pokytį jos sukuria vaikų ir šeimų gyvenime – ar prieinama pagalba sukuria realų ir reikšmingą pokytį, ar visai nepadedą spręsti problemų, su kuriomis susiduria šeimos. Vaikai ir šeimos turi galimybę išsakyti savo nuomonę apie paslaugų kokybę bei jų poveikį;
- didinti paslaugos prieinamumą, pvz., užtikrinti transportą/nuvažiavimą iki susitikimų. Planuojant paslaugų kokybės gerinimą ir naujų paslaugų kūrimą, būtina atsižvelgti į visus aspektus (Nacionalinė Vaiko gerovės 2013-2018 m. programa).

Paslaugų plėtra. Būtina didinti lengvai prieinamą pagalbą bei paramą vaikams ir šeimoms, užkertant kelią vaikų atskirumui nuo tėvų. Valstybinio audito (2014) ataskaitos duomenimis, esama sistema neskatina vaiko globos šeimoje, nemotyvuoja globėjų, vaikus globojančioms šeimoms trūksta socialinių paslaugų. Planuota kurti ir įgyvendinti šeimos problemų sprendimo prevencines priemones, kurios sudarytų galimybę vaikui augti savo šeimoje, plėtoti nestacionarines dienos socialinės priežiūros paslaugas vaikams ir šeimoms vaikų dienos centruose. Vaikų dienos centrų pagausėjo, jie tapo lengviau prieinami, tačiau kol kas patenkinama tik 42 proc. socialinės rizikos šeimose mokyklinio amžiaus augančių vaikų poreikių

(Valstybinio audito ataskaita, 2012). Kol kas problema yra, kad vaikų dienos centrų ir kitokių įstaigų (bendruomenės centrų, įvairaus pobūdžio šeimos pagalbos organizacijų, priklausomybių ligų centrų, NVO) paslaugos paskirstytos netolygiai, dauguma jų telkiasi didmiesčiuose, o jų trūkumas jaučiamas atokesnėse vietovėse, pavyzdžiui, kaimuose. 2013 SADM patvirtinus vaiko gerovės 2013 – 2018 m. programą ir 2014 veiksmų planą (Socialinis pranešimas, 2014) minimos kompleksinės paslaugos šeimai – socialinės, švietimo, kultūros, sveikatos ir teisinės, įvertinant vaiko ir darbo paieškos, gydymosi nuo priklausomybės ligų ar kitų ligų, mediacijos ir kitų paslaugų poreikius, plėtojant savivaldybėse kompleksiskai teikiamų paslaugų infrastruktūrą ir prieinamumą vaikui ir jo tėvams. Vaiko atskyrimas nuo tėvų turi būti kraštutinė priemonė, taikoma tik tuo atveju, kai vaiko saugumui kyla grėsmė. Teikiamos paslaugos ir pagalba turi būti prieinamos visoms šeimoms.

Investicijos į darbuotojus. Kalbant apie pertvarką L. Gvaldaitė ir S. Šimkonytė (2016) atliko tyrimą, kurio metu išsiaiškino, jog visi tyrime dalyvavę darbuotojai atskleidė, kad nerimauja dėl globos reformos, jiems kyla daug klausimų, į kuriuos nežino atsakymų, ir tai juos gąsdina. Anot tyrimo dalyvių, šiuo metu įstaigose vyrauja įtempta atmosfera, etatų mažinimas kelia nerimą, vyrauja konkurencija.

Dabartiniu metu orientacija į kompetencijomis grįstą specialistų rengimą tapo esminiu aukštojo mokslo kaitos akcentu: Lietuvos ir ES strateginiuose dokumentuose pabrėžiamas perėjimas nuo žinių perteikimo prie kompetencijų plėtojimo. V. Rimkaus ir S. Žemgulienės (2013, p.169) teigimu: „siekiant tapti šeimai padedančiu socialinio darbo specialistu, kaip rodo praktikoje sukaupta patirtis, būtini atitinkami įgūdžiai ir gebėjimai, apimantys pagrindinius specialiuosius bendravimo įgūdžius, gebėjimus puoselėti profesionalius darbinius santykius su klientais, padėti klientui pamatyti save iš šalies, nagrinėti problemines situacijas, nustatyti tikslus ir kurti veiksmų planą. Todėl specialistai turi būti tinkamai aprūpinti, kad galėtų tinkamai atlikti savo darbą – jie turi turėti visas savo priemones, būtinas paslaugai suteikti: apsaugos mechanizmus dirbant padidintos rizikos aplinkose, galimybę nuolat atnaujinti savo žinias ir kompetencijas“. Specialistai turi turėti savo saugią aplinką, kurioje galėtų išsakyti savo nuomonę ir poreikius paslaugų tenkinimo procese – kokių priemonių jiems trūksta darbe, kas nesiseka ir kokios pagalbos jiems reikėtų. Vykdamt globos institucijų pertvarką, turi būti pritaikytos ne tik naujos patalpos paslaugoms plėtotis ir teikti, bet ir tinkamai parengtas personalas. Šiuo metu vyksta apmokymai pertvarkomų globos įstaigų darbuotojams apie pokyčius, pereinant nuo institucinės globos prie paslaugų teikimo bendruomenėje.

Tinkamos vaiko globos aplinkos kūrimas. Jeigu laikomės nuostatos, kad vaikas, praradęs savo tėvų globą, turi būti apsaugotas nuo gyvenimo didelėje institucijoje, tai reiškia, kad turi būti

plėtojamos kitokios aplinkos, kuriose įmanoma užtikrinti kokybišką gyvenimą vaikams, kuriuos būtina paimti iš šeimos. Vaiko interesų užtikrinimo požiūriu svarbu tai, jog vaiko globa vykdoma vadovaujantis JT Konvencijoje ir LR CK įtvirtintais vaiko globos organizavimo principais: 1) vaiko interesų pirmumas; 2) pirmumo teisę tapti globėjais (rūpintojais) turi vaiko artimieji, giminaičiai, jeigu tai atitinka vaiko poreikius; 3) vaiko globa (rūpyba) šeimoje; 4) brolių ir seserų neišskyrimas, išskyrus atvejus, kai tai pažeidžia vaiko interesus (5, 3.249 str.). Valstybė, prisiekusi vaiko globą ir siekdama sukurti optimalias gyvenimo sąlygas globos institucijose, nepažeistų vieno svarbiausio vaiko globos organizavimo principo – vaiko interesų pirmumo, t.y., jo teisės augti savo biologinėje šeimoje ir būti apsaugotam nuo aplinkos, sukeliančios psichologinį ar fizinį smurtą. Anot R. Žukauskienės ir O. Leiputės (2002, p.106), „globos namuose gyvenantiems paaugliams būdingos gana rimtos elgesio bei emocinės problemos, t. y., vaikų ir jaunimo globos namuose gyvenantiems paaugliams būdinga daug didesnė agresija, delinkvencija, šalinimasis, nerimas/depresija, akivaizdesnės somatinio pobūdžio bei dėmesio problemos.“ Trumpas vaikų apgyvendinimas institucijoje turi įtakos jų sergamumui ir kognityvinio (ypač kalbos) vystymosi atsilikimui (Raslavičienė, 2001). Tai reiškia, kad valstybės institucijos, nustatydamos vaikui globą, ypač kai globa skiriama apribojant tėvų teises, turi visavertiškai pagrįsti tokį sprendimą, o nustačius globą, turi ir toliau aktyviai siekti galimybių grąžinti vaiką jo tėvams. Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcijoje nustatyta, kad, suteikiant pagalbą vaikui, visų pirma turi būti remiamasi vaiko natūraliu paramos tinklu, todėl, esant būtinybei vaiką paimti iš biologinės šeimos, valstybė organizuoja vaiko pakeičiamąją globą, laikydamosi tokių prioritetų: 1) vaiko grąžinimas į biologinę šeimą, 2) vaiko įvaikinimas, 3) vaiko ilgalaikė globa.

Siekiant sumažinti skaičių vaikų, patiriančių skaudžius išgyvenimus ir patenkančių į institucinę globą, yra numatyta įteisinti socialinio globėjo institutą. **Socialinis globėjas** – fizinis asmuo, atitinkantis visus Civiliniame kodekse globėjui (rūpintojui) taikomus reikalavimus ir išklauses globėjų ir įtėvių mokymus ir konsultavimo kursus, skirtus socialiniam globėjui, įstatymų ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka prižiūrintis ar globojantis (besirūpinantis) likusius be tėvų globos vaikus, su kuriais nėra susietas giminystės ryšiais, vaikus, patiriančius socialinę riziką, neįgalius vaikus. Socialinis globėjas vaiko laikinąją globą (rūpybą) vykdo pagal vaiko laikinąją globą (rūpybą) šeimoje reguliuojančias teisės aktų nuostatas (LR socialinių paslaugų įstatymo 2 str., pakeitimo įstatymas). Socialinio globėjo specializacija priklauso nuo globos pobūdžio – socialinis globėjas gali teikti:

- **Laikinąją globą** – kai vaikai apgyvendinami globėjų šeimoje iki metų, kol išsprendžios problemos biologinėje šeimoje arba bus priimtas tolesnis sprendimas dėl nuolatinės globos / įvaikinimo;
- **Globą krizės atveju** – kai vaikams trumpam laikui reikia suteikti saugų prieglobstį ištikus krizei jo biologinėje šeimoje;
- **Specializuotą globą** – globa vaikams, turintiems ypatingų poreikių, elgesio arba emocijų problemų, negalių (NVO Žiburio fondas, 2015).

Siekama sukurti šeimos modelio bendruomeninius vaikų globos namus, teikti palydimosios globos paslaugas 16 – 18 metų jaunuoliams iš globos namų ir krizes patiriančių šeimų. Mokslinėje literatūroje nemažai akcentuojama, kad sunkiausia pasirengti savarankiškam gyvenimui yra tiems vaikams, kurie auga globos institucijose. D. Snieškienė ir K. Bumblauskienė (2005, p.112) teigia: „didžiausia institucinės sistemos spraga – pagalba vaikui, pradant jam gyventi savarankiškai“. Globojamiems jaunuoliams perėjimas į savarankišką gyvenimą yra staigus. I. Höjer ir Y. Sjöblom (2010) pabrėžia, kad vaikams palikus globos namus yra sunku savarankiškai įveikti visus suaugusiųjų gyvenimo iššūkius iš karto, sulaukus pilnametystės. K. Samašonok (2013, p.105) pažymi: „rengimo savarankiškam gyvenimui procesas vaikų globos namuose yra apsunkintas susiklosčiusios joje edukacinės sistemos, kai šeima, motinos mokyklą pakeičia institucinė įstaiga (kuri, deja, yra tik biologinės šeimos pakaitalas), kurioje neretai vyksta vienpusiškas, formalus darbas su ugdytiniais, nesuteikiama galimybių jiems savarankiškai veikti, spręsti gyvenimiškas problemas, išbandyti įvairius vaidmenis, o tai riboja natūralios socialinės sąveikos procesus, galimybę semtis patirties iš gyvenimo, nesudaro palankių sąlygų socialiai aktyvios asmenybės ugdymuisi ir raiškai, apsunkina mokėjimų, būtinų gyvenant tarp žmonių, įgijimą“. Pasak D. Snieškienės ir K. Bumblauskaitės (2005, p.112), „globos namuose vaikams ne visada sudaromos galimybės gyventi savarankiškai. Nors čia stengiamasi, kad vaikams nieko netrūktų, kad jie būtų bent minimaliai viskuo aprūpinti, tačiau taip elgdami suaugusieji nesuformuoja vaikams vertybinio požiūrio: globos namų auklėtiniai nesuvokia darbo, pinigų vertės, jiems nepadedama formuoti įgūdžių, kurių prireiks gyvenime“. Daugeliu tyrimų įrodyta, kad globos įstaigų auklėtinius perėjimui į savarankišką gyvenimą reikia pradėti rengti anksti – mažiausiai prieš 12 mėnesių iki to laiko, kai numatoma palikti globos instituciją. Savarankiškai pradėjusiam gyventi jaunuoliui būtina tęstinė priežiūra, konsultavimas bei parama. Taigi, turi būti prieinamos įvairios vaiko globos aplinkos, sudarytos tinkamos sąlygos globai giminaičių šeimose, profesionaliai globai, palydimajai globai. Globėjai ir įvaikintojai turi gauti nuolatinę nemokamą pagalbą ir paslaugas, priklausomai nuo jų ir vaiko poreikių.

Nuolatinis darbas su bendruomene ir bendruomenės jautrinimas. Anot B. Švedaitės ir L. Gvaldaitės (2007), socialinis darbas bendruomenėje gali būti laikomas ne tik atskira socialinio darbo forma, bet ir metodu. Istoriskai bendruomenės veiklos metodo pagrindu buvo pradėti kurti „socialiniai centrai“, kurių tikslas – į konkrečią socialinę veiklą įtraukiant vietinę bendruomenę, siekti pažangos. G. Šiaučiūnienės (2012, p.28) teigimu, „bendruomenėje neišvengiamai vyksta sociokultūrinis gyvenimas, kuris pasireiškia per formalų socialinių darinių egzistavimą ir per neformalų bendruomenės narių tarpusavio bendravimą. Nedarbas, skurdas, smurtas, migracija, nusikalstamumas, psichinės bei fizinės sveikatos sutrikimai, nors ir nepaliesdami konkretaus žmogaus tiesiogiai, daro jam didelę įtaką, jeigu jo artimi žmonės susiduria su viena iš šių problemų. Dažnai šių problemų žmogus negali išspręsti vienas, jam reikalinga socialinė pagalba, kurią gali suteikti bendruomenė ir joje esantys individai. Bendruomenė sudaro sąlygas nuolatinei socialinei raidai ir mažina žmonių bejėgiškumo jausmą susidūrus su problemomis, kurių gausu tiek atskiro asmens, tiek ir įvairių bendruomenių (šeimos, kolektyvo, tautos ir t.t.) gyvenime. Taigi, bendruomenė reiškia ryšį, apimančią bendrus įsitikinimus, tikėjimą, vertybes ir pajėgumą kovoti su bendruomenės problemomis, sujungiant žmogiškuosius išteklius toms problemoms spręsti“. Bendruomenėje dirbantys specialistai turi būti pasirengę suteikti pagalbą, paramą šeimai/vaikui, sukuriant papildomą paramos tinklą.

Taigi, atlikus mokslinės literatūros, susijusios su deinstucionalizacija, analizę, galima išskirti šiuos komponentus: investicijos į šeimas ir vaikus. Svarbu, kad investicijos į vaikus ir šeimas būtų efektyvios, naudingos ir ekonomiškai pagrįstos. Visos programos, projektai, skirti vaikams ir šeimoms, būtų nuolat vertinami pagal numatytus jiems kriterijus. Kitas komponentas – paslaugų plėtra. Didinant lengvai prieinamą pagalbą bei paramą vaikams ir šeimoms, tikėtina, kad bus užkirstas kelias vaikų atskyrimui nuo tėvų. Investicijos į darbuotojus – specialistai turi būti tinkamai aprūpinti, kad galėtų tinkamai atlikti savo darbą – jie turi turėti visas savo priemones, būtinas paslaugai suteikti: apsaugos mechanizmus dirbant padidintos rizikos aplinkose, galimybę nuolat atnaujinti savo žinias ir kompetencijas. Tinkamos vaiko globos aplinkos kūrimas – vaikas, praradęs savo tėvų globą, turi būti apsaugotas nuo gyvenimo didelėje institucijoje, turi būti plėtojamos kitokios aplinkos, kuriose įmanoma užtikrinti kokybišką gyvenimą vaikams. Nuolatinis darbas su bendruomene ir bendruomenės jautrinimas. Bendruomenės paruošimas ir informavimas yra svarbus perkeliant vaikus į bendruomeninius globos namus, mažinant kaimynystėje gyvenančių pasipriešinimą, svarbu informuoti apie tai, kiek ir kokie vaikai gyvens šalia, kokie specialistai užtikrins jų priežiūrą, kaip bus užtikrintas vaikų ir bendruomenės saugumas. Visi paminėti komponentai turi padėti sumažinti priklausomybę nuo institucinės globos, padėti užtikrinti vaikų gyvenimą šeimose.

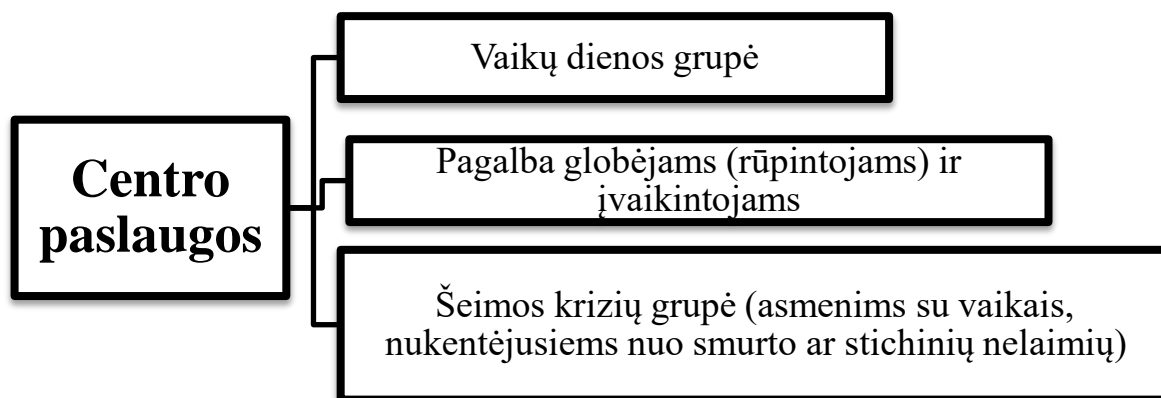
2. SOCIALINIŲ PASLAUGŲ TEIKIMAS DIDŽIASALIO VAIKŲ GLOBOS IR SOCIALINĖS PARAMOS ŠEIMAI CENTRE

Didžiasalio vaikų globos ir socialinės paramos šeimai centras (toliau Centras) yra stacionari vaikų globos įstaiga, teikianti ir socialinę pagalbą šeimai. Centro steigėja – Ignalinos rajono savivaldybės taryba. Remiantis nuostatais (Ignalinos rajono savivaldybės taryba, Sprendimas dėl Didžiasalio vaikų globos ir socialinės paramos šeimai centro naujos redakcijos nuostatų patvirtinimo 2016 m. rugsėjo 20 d. Nr. T-120), Centras yra globojamo (rūpinamo) vaiko atstovas pagal įstatymą, turintis įstatymų nustatyta tvarka užtikrinti be tėvų globos likusiam vaikui globą (rūpybą), ginti jo teises bei teisėtus interesus ir atstovauti jam. Svarbiausi centro veiklos tikslai yra:

- teikti socialinę globą vaikams;
- parengti vaiką savarankiškam gyvenimui ir integracijai visuomenėje;
- užtikrinti be tėvų globos likusiam vaikui globą (rūpybą), ginti vaiko asmenines, turtines teises ir teisėtus interesus;
- sudaryti vaikui artimas šeimos aplinkai gyvenimo sąlygas, atitinkančias jo amžių, sveikatą ir brandą;
- užtikrinti, kad centre pagal įvertintus individualius vaiko poreikius būtų sudaromas ir įgyvendinamas individualus vaiko ugdymo ir socialinių paslaugų teikimo planas;
- užtikrinti vaikui teikiamų socialinių ir ugdymo paslaugų kokybę;
- padėti globotinio šeimai įveikti krizes, padėti formuoti įgūdžius, reikalingus sėkmingai funkcionuoti ir ugdyti vaikus, siekti atkurti ir palaikyti vaikų ir jų tėvų, globėjų bei kitų vaiko artimųjų giminaičių tarpusavio ryšius, skatinančius ir sudarančius prielaidas vaikui sugrįžti į savo ar globėjų šeimą;
- vykdyti globėjų (rūpintojų) ir įtėvių įvadinius ir tęstinius mokymus, konsultavimą. (Ignalinos rajono savivaldybės taryba, Sprendimas dėl Didžiasalio vaikų globos ir socialinės paramos šeimai centro naujos redakcijos nuostatų patvirtinimo 2016 m. rugsėjo 20 d. Nr. T-120).

Šiuo metu Didžiasalio vaikų globos ir socialinės paramos šeimai centre, vaikų globos grupėje yra 20 globotinių, vaikų dienos grupę lanko 15 vaikų iš Didžiasalio seniūnijos socialinės rizikos šeimų. Centre vaikai apgyvendinami nuo gimimo iki 18 metų ir vyresni, kol mokosi gimnazijoje. Šiandien jauniausiam mūsų gyventojui dar nėra metukų, vyriausiam – 18 metų. Centro globotiniai gyvena šeimynų principu. Šeimynos „butą“ sudaro 4 kambariai, bendras

poilsio kambarys, virtuvėlė, rūbinė. Vaikams sudaroma galimybė patiems savarankiškai skalbti rūbus, gaminti maistą virtuvėlėje. Šeimynos vaikai turi savo „mamą“ – socialinę darbuotoją. Centre dirba 7 socialinės darbuotojos, 8 socialinių darbuotojų padėjėjos. Centre yra psichologė, kuri padeda spręsti globotinių psichologines, asmenybės ir ugdymosi problemas bendradarbiaujant su vaikų globos namų darbuotojais globėjais ir tėvais. Šeimyna sudaroma brolių - seserų neišskyrimo principu. Didžiasalio vaikų globos ir socialinės paramos šeimai centre teikiamos šios socialinės paslaugos (žr.4pav.):

4 pav. Centro teikiamos paslaugos

Vaikų dienos grupėje paslaugos teikiamos socialinės rizikos ir stokojančių šeimų vaikams ir jų šeimos nariams. Remiantis centro nuostatais į vaikų dienos grupę priimami 6–18 metų vaikai iš socialiai remtinų ar socialinės rizikos šeimų. Į centrą vaikai ateina po pamokų, čia ruošia pamokas, praleidžia laisvalaikį. Į centrą vaikai ateina darbo dienomis, išskyrus šventes ir poilsio dienas, nakvoja namuose. Didžiasalio vaikų dienos centras kelia pagrindinį tikslą – siekia padėti probleminių šeimų nariams išugdyti gebėjimą pasirūpinti savimi, integruoti į visuomenę. Centras teikia informavimo ir konsultavimo paslaugas; tarpininkavimo ir atstovavimo; maitinimo organizavimo; kasdienio gyvenimo įgūdžių ugdymo ir palaikymo; darbinių įgūdžių ugdymo; sociokultūrinės.

Norint padėti globėjams bei įvaikintojams Lietuvoje pradėtas GIMK programos kursas būsimiems globėjams ir įtėviams. Didžiasalio vaikų globos ir socialinės paramos šeimai centre yra dvi socialinės darbuotojos, atestuotos pagal globėjų ir įtėvių mokymo ir konsultavimo (GIMK) programą, todėl nuo 2016 m., taip pat vyksta GIMK mokymai, skirti įtėviams (globėjams). GIMK programą sudaro dešimt grupinių susitikimų, kurių metu aptariamos šios temos: įvadas apie globą ir įvaikinimą; komandinis darbas užtikrinant vaiko stabilumą; atviras kalbėjimas su įvaikintu ir globojamu vaiku; raidos poreikių tenkinimas; raidos poreikių tenkinimas, netektys; savivertė ir šeimos ryšių stiprinimas; auklėjimas; pastovių ryšių stiprinimas; pasiruošimas pokyčiams (permainų planavimas); sąmoningo sprendimo priėmimas.

Mokymu metu organizuojamos individualios konsultacijos bei apsilankymai globėjų (rūpintojų) ar įvaikintojų namuose. Siekiant suaktyvinti įvaikinimo ir globos procesą, reikia stiprinti paramą tėvams ir po globos/įvaikinimo organizavimo. Reikėtų suaktyvinti darbą su tėvais ar globėjais, aiškinant jiems įvaikinimo pasekmes ir vaiko interesą šiame procese. Vertėtų ir toliau teikti globėjams bei tėvams profesionalias pedagogikos, psichologijos konsultacijas, padėti spręsti iškilusias konfliktines situacijas su įvaikintais/globojamais vaikais.

Šeimų krizių grupė – skirta teikti pagalbą ir laikinai apgyvendinti vyrus ar moteris su vaikais, kurie dėl artimųjų prievartos ar kitų priežasčių pakliuvo į krizinę situaciją ir negali gyventi savo namuose arba to reikalauja krizinės situacijos sprendimas vaiko gerovės naudai. Šeimai ištikus krizei reikalinga skubi pagalba, dėl kurios dažnai ji geba kreiptis pati, tačiau ją gavus, su organizacija kontaktuos tik tuomet, jei ištiks kita krizė. Krizės ištiktomis šeimoms teikiama socialinė priežiūra: socialinių įgūdžių ugdymas ir palaikymas; laikinas apnakvindinimas (iki 3 parų); intensyvi krizių įveikimo pagalba. Taip pat teikiama socialinė globa – trumpalaikė socialinė globa (iki 6 mėnesių ar ilgiau), kurią sudaro: informavimas, konsultavimas, tarpininkavimas ir atstovavimas, apgyvendinimas, psichologinė – psichoterapinė pagalba, kasdienio gyvenimo įgūdžių ugdymas ir palaikymas, darbinių įgūdžių ugdymas, asmeninės higienos paslaugų organizavimas, maitinimas, sveikatos priežiūros paslaugos ir kt.

Didžiasalio vaikų globos ir socialinės paramos šeimai centre teikiamos specialiosios socialinės paslaugos:

- **Socialinė globa** – visuma paslaugų, kuriomis asmeniui teikiama kompleksinė, nuolatinė specialistų priežiūros reikalaujanti pagalba. Pagal trukmę ji skirstoma į trumpalaikę ir ilgalaikę. (Socialinių paslaugų priežiūros departamentas, 2016).
- **Socialinė priežiūra** – visuma paslaugų, kuriomis asmeniui (šeimai) teikiama kompleksinė, bet nuolatinė specialistų priežiūros nereikalaujanti pagalba. Paslaugų teikimo dažnumas priklauso nuo konkrečios paslaugos ir nuo individualaus asmens (šeimos) tos paslaugos poreikio.

Vadovaujantis centro nuostatais, Didžiasalio vaikų globos ir socialinės paramos šeimai centras (toliau – centras) yra savivaldybės biudžetinė įstaiga, kurios paskirtis – užtikrinti trumpalaikę (ilgalaikę) socialinę globą (rūpybą), ugdymo ir socialines paslaugas be tėvų globos likusiems vaikams, kuriems nustatyta laikinoji ar nuolatinė globa (rūpyba), arba laikinai centre apgyvendintiems vaikams, kol bus išspręstas jų grąžinimo tėvams arba globos (rūpybos) nustatymo klausimas, ir socialinę priežiūrą vaikams bei jų šeimoms.

Didžiasalio vaikų globos ir socialinės paramos šeimai centras užtikrina šias ilgalaikės/trumpalaikės socialinės globos paslaugas tėvų globos netekusiems vaikams: *informavimas* – įstaigos specialistai vaikui ir jo artimiesiems teikia informaciją apie socialinės

globos bei kitas paslaugas vaikų globos namuose, savivaldybėse teikiamą nemokamą teisinę, socialinę pagalbą, paramą ir kitais klausimais. *Konsultavimas* – paslauga, kurios metu kartu su vaiku analizuojama probleminė vaiko situacija ir ieškoma veiksmingų problemos sprendimo būdų. *Tarpininkavimas ir atstovavimas* – suteikiama pagalba vaikui sprendžiant įvairias asmens problemas (sveikatos, buitines, tvarkant dokumentus, mokant mokesčius). Tarpininkauja vaikui jam reikalingose institucijose. *Kasdienio gyvenimo įgūdžių ugdymas ir palaikymas* – teikimas paslaugų, kuriomis siekiama ugdyti ir palaikyti kuo didesnę savarankiškumą, atliekant įvairias asmeniniame ar visuomeniniame gyvenime reikalingas funkcijas. *Darbinių įgūdžių lavinimas* – darbinė veikla organizuojama individualiai šeimynoje pagal parengtą programą. Sudaroma galimybė pasirinkti Centre siūlomas veiklas pagal pomėgius: dailės darbų, rankdarbių, gėlių priežiūros, daržininkystės, patalpų, aplinkos tvarkymo bei kt. *Laisvalaikio organizavimas* – sudarytos sąlygos vaikų saviraiškai, bendravimui, užsiėmimams mėgstama veikla. Vyksta įvairūs laisvalaikio renginiai. Centro tradicinių švenčių šventimas. Organizuojama kultūrinė veikla. *Maitinimas* – maitinimo paslauga įstaigoje gyvenantiems vaikams teikiama 4 kartus per dieną. Atsižvelgiant į vaiko amžių, sveikatos būklę ir medikų rekomendacijas, maitinimo dažnumas gali būti keičiamas, organizuojama speciali, dietinė mityba. *Sveikatos priežiūra* – organizuojama vaikų psichinės ir fizinės sveikatos priežiūra: laiku organizuojama medicininė priežiūra, medicininis sveikatos patikrinimas, psichologų ir psichiatrų konsultavimas. *Socialinis darbas, bendravimas* – socialinis darbas vaikams organizuojamas pagal individualius socialinės globos planus, kuriuos, derindama su kitais tiesiogiai su vaiku dirbančiais darbuotojais, rengia darbo grupė. (LR socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m., balandžio 5 d., įsakymas Nr. A1 – 93 ir Didžiasalio vaikų globos ir socialinės paramos šeimai centro nuostatai, patvirtinti Ignalinos rajono savivaldybės tarybos 2016 m., rugsėjo 20 d., sprendimas Nr. T – 12).

Taigi, Didžiasalio vaikų globos ir socialinės paramos šeimai centras teikia šias socialines paslaugas: vaikų dienos grupė, kurios tikslas padėti probleminių šeimų nariams išugdyti gebėjimą pasirūpinti savimi, integruoti į visuomenę. Pagalba globėjams/įvaikintojams, teikiant jiems profesionalias pedagogikos, psichologijos konsultacijas, padėti spręsti iškilusias konfliktines situacijas su įvaikintais/globojamais vaikais bei pagalba krizės ištiktoms šeimoms, suteikiant būtiną pagalbą, kasdienio gyvenimo įgūdžių ugdymo palaikymą bei kitas paslaugas.

3.PAGALBOS TEIKIMO VAIKUI IR ŠEIMAI DIDŽIASALIO VAIKŲ GLOBOS IR SOCIALINĖS PARAMOS ŠEIMAI CENTRE EMPIRINIS TYRIMAS

3.1 Empirinio tyrimo metodologija

Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams veiksmų planu (toliau – Planas) siekiama 2014–2020 m. laikotarpiu numatyti nuoseklius ir koordinuotus veiksmus, skatinančius perėjimo iš institucinės socialinės globos. Siekiant sėkmingos globojamų vaikų integracijos į bendruomenę, turi būti suteiktos pagalbos paslaugos. **Tyrimo tikslas** – ištirti pagalbos vaikams teikimo specifiką vykdant vaikų globos namų pertvarką.

Pasirinkta tyrimo strategija. Siekiant nustatyti pagalbos specifiką vaikams, gyvenantiems Didžiasalio vaikų globos ir socialinės paramos šeimai centre pertvarkos metu, pasirinktas kokybinio tyrimo metodas – pusiau struktūruotas interviu. Pagrindinis privalumas – informacija interviu metu gaunama išsamesnė, susisteminti duomenys, interviu lieka neformalus, vyksta pokalbio forma. Tyrėjui šiuo atveju svarbus gebėjimas išklaudyti, išgauti, išsiterauti iš informantų išsamią informaciją (Bitinas, 2008). Kokybinio tyrimo metodas pasirinktas todėl, kad pastarasis yra atviras, kadangi su informantais bendraujama tiesiogiai, atskleidžiami tikresni tiriamųjų jausmai, leidžia sutelkti santykius natūralioje aplinkoje, siekiant suprasti tiriamuosius reiškinius bei pateikti interpretacinį, holistinį jų paaiškinimą, padeda įsigilinti į vaikų išgyvenimus, atskleisti jų nuomonę, poreikius (Kardelis, 2002).

Informantai ir jų atranka. **Tyrimo informantai** – Didžiasalio vaikų globos ir socialinės paramos šeimai centre dirbantys socialiniai darbuotojai. Darbe taikoma atvejo tyrimo strategija. Anot B. Bitino, L. Rupšienės, V. Žydžiūnaitės (2008), atvejo tyrimo ypatumas tas, kad tyrimą sudaro vienas atskiras objektas (šiuo atveju institucija). Pagrindinis atvejo tyrimo privalumas, palyginus su kitoms strategijomis – tyrėjo gilinimasis į žmonių ar institucijos elgsenos ir veiklos subtilumus, sudėtingų santykių analizę, nenumatytų veiksmų įtakos raišką – objekto ypatumus, kurių neįmanoma apčiuopti kitomis socialinio tyrimo strategijomis. Kadangi tyrimas vyksta natūraliomis sąlygomis, už kurias tyrėjas nėra atsakingas, susiformuoja atvirumo atmosfera, padedanti patikimiau atskleisti bei įvertinti užfiksuotas subtilybes ir sudėtingas situacijas. Tikslinė tiriamųjų atranka, kai strategiškai ir tikslingai atrenkami informatyviausi atvejai. Atvejo tyrimo strategija taip pat yra lanksti, tyrėjas neprivalo laikytis iš anksto sudaryto atrankos plano.

Pasiruošimas interviu. Norint gauti kokybišką interviu, turi būti sukurta tinkama aplinka, kad informantai jaustųsi komfortiškai, nevaržomai (Kvale, 2007). Tyrimui pasirinktas pusiau

struktūruotas interviu su Didžiasalio vaikų globos ir socialinės paramos šeimai centre dirbančiais darbuotojais. Pasak Bitino ir kt. (2008), pusiau struktūruotas interviu yra priimtinausias atliekant kokybinį tyrimą. Tyrėjas iš anksto numato interviu klausimus, temas bei problemas, kurios bus aptarinėjamos interviu pokalbio metu. Interviu klausimynas parengtas atsižvelgiant į temos aktualumą: pagalbos vaikams teikimo specifiką vykdant vaikų globos namų pertvarką. Sudarinėjant interviu klausimyną buvo remtasi šiais autoriais: V. Rimkus ir S. Žemgulienė, L. Gvaldaitė ir S. Šimkonytė, (2013) pertvarkos planu „Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams veiksmų planu“, Valstybinio audito duomenimis (2014). Interviu klausimynas parengtas darbuotojams suskirstytas į tris pagrindinius blokus:

- 1) Informacija apie darbuotojus;
- 2) Pertvarkos procesas įstaigoje;
- 3) Pagalbos teikimas vaikams.

Tyrėjas turėtų būti lankstus ir pasiruošęs bendrauti įvairiais būdais, kurie palengvintų prakalbinti informantus. Tyrėjas gali leisti daugiau nukrypti į kitą temą, tam, kad informantas įsijautęs į patį interviu veiksmą, daugiau ir laisviau kalbėtų reikiama tema. Tyrėjas šiuo metu turi būti pasiruošęs išklaudyti išsamią informaciją. Punch (2002) akcentuoja, kad tyrimo metu tyrėjas turi atsižvelgti į kiekvieną informantą individualiai, neperžengiant ribų. Pusiau struktūruotas interviu klausimynas pateiktas 1 priede (žr. 1 priedas).

Tyrimo laikas ir vieta. Tyrimo vieta – Didžiasalio vaikų globos ir socialinės paramos šeimai centras. Nuo 2018 – 01 – 02 iki 2018 – 03 – 01.

Interviu eiga. Interviu metu siekiama apklausti ne mažiau 6 informantus, siekiant prisotinimo principo. Anot I. Gaižauskaitės ir N. Valavičienės (2016, p.42) prisotinimo principas pasiekiamas tuomet, kai „informacija pradeda kartotis ir iš esmės neatskleidžiama naujų, su tyrimo tikslu susijusių aspektų“. Kadangi respondentais pasirinkti Didžiasalio vaikų globos ir socialinės paramos šeimai centre dirbantys socialiniai darbuotojai, tiesiogiai dirbantys su vaikais, todėl interviu buvo atliekamas Didžiasalio vaikų globos ir socialinės paramos šeimai centre. Atliekant interviu su įstaigos darbuotojais jiems buvo leista pasirinkti patogų tyrimo laiką ir vietą Didžiasalio vaikų globos ir socialinės paramos šeimai centre. Informantams iš anksto buvo paaiškinta, kokia šio tyrimo esmė, kodėl jie pasirinkti tyrimo dalyviais, informuota, kad bus laikomasi etikos principų. Atsižvelgiant į kiekvieną informantą individualiai, gali būti užduodami papildomi klausimai, kurie užduodami spontaniškai, esant poreikiui. Kiekvienas interviu truko individualiai, priklausomai nuo kiekvieno informanto, pokalbio trukmė nuo 42 min. iki 1 val. 11 min. (žr. 1 lentelė).

Tyrimo duomenų analizė. Gauti interviu analizuojami kokybinės duomenų analizės būdu. Anot B. Bitino, L. Rupšienės, V. Žydžiūnaitės (2008), kokybinio turinio analizės pagrindą sudaro ne tyrėjo nusakytų požymių kokybinių įverčių ir jų sutapimo dažnių aptarimas, o teksto pavidalu išreikštos pirminės informacijos interpretavimas. Morse (1997) teigimu, kokybinės turinio analizės tyrimo tikslas – nustatyti esminius tiriamojo reiškinių požymius. Kiekvieno informanto interviu buvo įrašomas į diktofoną. Gauti interviu duomenys buvo šifruojami perklausant interviu pokalbį bei nuosekliai užrašomas kaip nuoseklus tekstas į WORD programą. Tiriamųjų atsakymai pateikiami autentiška, netaisyta kalba. Interviu gauti duomenys nagrinėti remiantis kokybine turinio (content) analize. Pasak Tidikio (2003, p.498), „kontent – analizė yra technika, leidžianti, objektyviai ir sistemiškai išnagrinėjus teksto ypatybes, daryti patikimas išvadas“. Kontent – analizės metodo esmė – teksto interpretavimas išskiriant dokumento tekste tam tikrus prasminius elementus. Vienas iš svarbiausių šios analizės bruožų – kategorijų ir subkategorijų išskyrimas (Tidikis, 2003). Analizuojant gautus interviu duomenis taikyti šie žingsniai: 1) daugkartinis teksto skaitymas; 2) manifestinių kategorijų skyrimas remiantis pagrindinėmis sąvokomis; 3) kategorijų turinio skaidymas į subkategorijas; 4) kategorijų ir subkategorijų interpretavimas ir pagrindimas teksto teiginiais (Žydžiūnaitė, Jonušaitė, 2004).

Tyrimo etikos principai. Tyrimui atlikti gautas Didžiasalio vaikų globos ir socialinės paramos šeimai centro direktorės leidimas. Taip pat buvo gautas kiekvieno tiriamojo asmeninis sutikimas ir geranoriškas apsisprendimas dalyvauti tyrime, panorėjus pasitraukti iš tyrimo jam jau prasidėjus. Tyrimo metu buvo laikomasi etikos principų: konfidencialumo, sąžiningumo, savanoriškumo. Darbo autorė tiesiogiai dalyvavo, atliekant interviu apklausą. Anot K. Kardelio (2002, p.42), „konfidencialumas tai reiškia, kad tyrėjas viską laikys paslapyje, viską apie asmenį, pateikęs jam informaciją. Kitaip tariant, šio principo esmė yra ta, kiek tyrėjas liks ištikimas tam, kuris jam padėjo tyrime“. Sąžiningumo principas reikalauja iš tyrėjo pateikti duomenis, kurie buvo gauti iš tikrųjų. Kiekvienam tyrimo dalyviui suteiktas raidinis kodas (informantai nuo A iki F), pagal kuriuos kiti asmenys negalėtų jų atpažinti. Gautų duomenų negalima pakeisti prie tokių rezultatų, kuriuos tyrėjas tikėjosi gauti. Duomenys negali būti klastojami (Kardelis, 2002).

Tyrimo ribotumas. Tyrimo ribotumas yra susijęs su nedidele tiriamųjų imtimi. Tyrėjos gebėjimu atlikti interviu, pagilinti interviu klausimus, daryti įžvalgas lemia tyrimo problemas atskleidimą.

Informantų charakteristika. Interviu metu apklausta 6 informantai, tiesiogiai su globotiniais dirbantys socialiniai darbuotojai. Visi informantai yra globos sistemos dalyviai. Tyrimo dalyviai atrinkti pagal šiuos kriterijus (charakteristikos pateikiamos 1 lentelėje):

1. Dirbantys ne mažiau kaip 5 metus socialinio darbo srityje;

2. Tiesiogiai dirbantys su vaikais;
3. Turintys aukštąjį socialinio darbuotojo išsilavinimą.

1 lentelė. Tyrimo dalyvių charakteristika

Informanto kodas	Užimamos pareigos	Interviu trukmė
A	Socialinė darbuotoja	47 min.
B	Socialinė darbuotoja, GIMK mokymų specialistė	55 min.
C	Socialinė darbuotoja	49 min.
D	Direktorius pavaduotoja socialiniam darbui, GIMK mokymų specialistė.	1 val. 11 min.
E	Socialinė darbuotoja	57 min.
F	Socialinė darbuotoja	42 min.

3.2 Tyrimo rezultatai ir jų analizė

Vadovaujantis „Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams veiksmų planu“ (toliau – Planas) siekiama 2014–2020 m. laikotarpiu numatyti nuoseklius ir koordinuotus veiksmus, skatinančius perėjimą iš institucinės socialinės globos. Atliekant tyrimą, socialinių darbuotojų, dirbančių vaikų globos namuose, buvo paprašyta išreikšti savo nuomonę, kokie pertvarkos pokyčiai vyksta jų įstaigoje pertvarkos kontekste. Analizuojant gautus informantų atsakymus išskirtos 2 kategorijos: instituciniai pokyčiai, naujai atsiradę mokymai ir 4 subkategorijos (2 lentelė).

2 lentelė. Vaiko globos pokyčiai pertvarkos procese

Kategorija	Subkategorija	Irodantys teiginiai
Instituciniai pokyčiai	Vaikų skaičiaus mažėjimas globos namuose	„Skaičius gyvenančių vaikų centre mažėja, per du metus jau yra įvaikinti du vaikai...“ (D) „<...>šiuo metu mūsų globos įstaigoje labai sumažėjo vaikų skaičius. Šeimynose liko vos po 6 vaikus.“ (E)
	Susijungimas su kitais vaikų globos namais	„Susijungėme su kitais rajone esančiais vaikų globos namais. Mūsų vaikų namai bus pagrindinis filialas, tačiau kokia bus padėtis, dar nėra aišku...“ (F) „<...>susijungėme su kitais vaikų globos namais, ateityje planuojama vaikus perkelti į bendruomeninius vaikų butus<...>“ (D)
Naujai atsiradę mokymai	GIMK mokymai	„<...>mūsų įstaigos darbuotojai veda mokymus norintiems globoti ar įsivaikinti vaikus, pastebėjome, kad norinčiųjų globoti šeimų vis didėja...“ (A) „<...>galim pasidžiaugti, kad vis daugiau vaikų tampa globojami globėjų, šiais metais turime 4 globojamus vaikus, institucija ieško kuo daugiau globėjų...“ (E) „<...> vaikams iki trijų metų atsiranda vis daugiau globėjų <...>“ (B)

(2 lentelės tęsinys kitame puslapyje)

2 lentelė. Vaiko globos pokyčiai pertvarkos procese

Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai
Naujai atsiradę mokymai	Profesinės kvalifikacijos kėlimo mokymai	„Pertvarkos procese darbuotojams keliami didesni reikalavimai, kvalifikacijos kėlimas<...>nebeužtenka turimų kompetencijų...“ (A) „<...>vis dažniau kalbama apie globotinių tinkamą paruošimą savarankiškam gyvenimui, tai reikalauja iš darbuotojų naujų profesinių įgūdžių.“ (D)

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad vienas iš esminių pertvarkos pokyčių vaiko globos procese yra instituciniai pokyčiai, susiję su vaikų skaičiaus mažėjimu bei susijungimu su kitais vaikų globos namais. Informantai teigia, kad per šiuos metus keturi vaikai surado globėjus, taip pat buvo įvaikinti du vaikai: „<...>stengiamasi vaikams iki trijų metų rasti globėjus, kad jie nebūtų įstaigoje <...>“ (B). Informantų teigimu, vaikų skaičiaus mažėjimą institucijoje paskatino atsiradusi socialinio globėjo pareigybė: „<...>galim pasidžiaugti, kad vis daugiau vaikų tampa globojami globėjų<...>“ (E). Susijungimas su kitais vaikų globos namais informantams kelia nerimą, didžioji dalis informantų yra nežinomybėje, kas jų laukia: „<...> situacija nėra labai aiški, bet pokyčiai kažkokie turėtų įvykti“ (A). Informantus gąsdina mintis, kad apsijungus su kitais vaikų globos namais gali mažėti darbuotojų etatai: „<...>gali mažėti darbuotojų etatai, tai kelia didžiausią baimę...“ (E).

Analizuojant informantų tyrimo duomenis išryškėjo kitas pokytis – naujai atsiradę GIMK mokymai bei profesinės kvalifikacijos kėlimo mokymai. Tyrimo dalyviai akcentuoja, kad pokyčiai, susiję su pertvarka, reikalauja daugiau žinių, socialiniams darbuotojams keliami aukštesni reikalavimai, raginami kelti profesinę kvalifikaciją: „<...>keliami didesni reikalavimai, kvalifikacijos kėlimas...“ (A). Socialiniams darbuotojams, dirbantiems pertvarkos procese, aktualios temos, susijusios su vaikų parengimu pertvarkai, savarankiškam gyvenimui. Remiantis informantų mintimis, tikslinga būtų organizuoti mokymus, labiau orientuotus į vaikų savarankiškumą bei jų praktinį pritaikymą. Apibendrinus galima teigti, kad kol kas darbuotojai nėra pakankamai pasirengę pertvarkai, jiems kelia baimę nežinomybė, trūksta žinių, darbo metodikos, kaip tinkamai parengti vaiką savarankiškam gyvenimui bei galimiems pokyčiams.

Vykdamas globos institucijų pertvarką, turi būti pritaikytos ne tik naujos patalpos paslaugoms plėtotis ir teikti, bet ir tinkamai parengti darbuotojai. Natūralu, kad vykdamas globos namų pertvarką darbuotojai vykdys naujas veiklos kryptis, atsiradus naujų funkcijų. Anot V. Rimkaus ir S. Žemgulienės (2013), darbuotojai turi nuolat atnaujinti savo žinias ir

kompetencijas. Tyrimo metu informantų buvo klausiama: Kaip keičiasi socialinio darbuotojo funkcijos? Šiuo klausimu siekta sužinoti, kokias naujas funkcijas, veiklos kryptis vykdys socialiniai darbuotojai pertvarkos procese. Išanalizavus interviu turinį išskirta 1 kategorija: socialinio darbuotojo veiklos kryptys ir 6 subkategorijos (3 lentelė).

3 lentelė. Socialinio darbuotojo funkcijų kaita

Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai	
		Anksčiau, prieš pertvarką	Dabar, vykdant pertvarką
Socialinio darbuotojo veiklos kryptys	Individualus darbas su vaiku	„<...>seniau vienas darbuotojas dirbo su visais centre gyvenančiais vaikais.“(B) „<...>anksčiau ir vienam darbuotojui kartais tekdavo dirbti su 34 vaikais...“(C)	„<...>dabar kiekvienoje šeimoje yra po darbuotoją, todėl daugiau dėmesio galima skirti individualiam darbui su vaiku.“(A) „Šeimynos po mažiau vaikų, todėl galima skirti daugiau dėmesio i kiekvienam vaikui.“(E)
	Maisto gamtinimo įgūdžių ugdymas	„Anksčiau vaikai valgydavo vienoje virtuvėje, tik paskirtą maistą...“(E) „neturėjo galimybės pasirinkti ką nori valgyti...“(B)	„Savaitgaliais apsipirkame patys <...>patys išsirenka ką nori valgyti.“(B) „Šeimynos virtuvėlėje savaitgaliais gaminasi patys maistą...“(A)
	Socialinių ryšių plėtojimas su aplinkiniais	„<...>seniau buvo ribojimas vaikų išėjimas iš įstaigos ribų.“(D) „<...>anksčiau vaikai galėjo judėti tik aptvertoje globos namų teritorijoje.“(C) „Visi renginiai vykdavo tik tais centro teritorijoje.“(B)	„<...>vaikai daugiau bendrauja su vaikais iš bendruomenės.“(F) „Vaikai dabar gali nueiti pas draugus...“(C)
	Vaikų parengimas savarankiškam gyvenimui	„Nebuvo pakankamai rengiami savarankiškam gyvenimui, daugiau darė už juos darbuotojai.“(F) „Vaikams buvo sudėtinga susirasti gyvenamąją vietą, darbą, neturėjo įgūdžių gyventi savarankiškai.“(A)	„Vykdoma savarankiškumo ugdymo programa, grupėmis ir individualiai...“(B) „Dabar labiau motyvuojam vaikus dirbti buitines darbus savarankiškai.“(D)
	Tarpininkavimas su vaiko biologine šeima	„iš esmės seniau mažai tekdavo bendradarbiauti su biologine vaiko šeima...“(A) „viena iš socialinio darbuotojo funkcijų buvo bendradarbiavimas su vaiko artimaisiais, šeima...“(C) „Anksčiau darbuotojai šiek tiek palaikydavo artimus ryšius su vaikų artimaisiais“(E)	„<...>pertvarkos metu socialinis darbuotojas turės atlikti daugiau tarpininko vaidmenį, bendradarbiauti tiek su vaikais tiek su globėjais.“(C) „<...>tenka bendradarbiauti su globėjais, tiek kiek jie patys prisileidžia ir nori.“(E) „<...>iki šiol socialinis darbuotojas daugiau dirbo su vaiko biologine šeima, dabar, ruošiant vaiką globai ar įvaikinimui, turėsime bendradarbiauti su jais.“(F)
	GIMK specialistas	„Anksčiau nebuvo rimto darbo su globėjais...“(C) „Mūsų rajone globėjai išviso nebuvo rengiami...“(D)	„Dabar labiau pritraukiami globėjai, vedami GIMK mokymai.“(D) „<...>prisidėjo atestuoto GIMK socialinio darbuotojo pareigos, todėl daugiau tenka bendrauti su globėjais...“(B)

Tyrimu atskleista, kad socialiniai darbuotojai, dirbantys pertvarkos procese, vykdyd naujas veiklos kryptis, funkcijas, susijusias su tiesioginiu darbu su vaiku, vaikų parengimu savarankiškam gyvenimui, tarpininkavimu su vaiko biologine šeima, globėjais, GIMK specialistu. Analizuojant informantų gautus tyrimo duomenis, išryškėjo, kad šiuo metu socialiniai darbuotojai gali daugiau laiko skirti individualiam darbui su vaiku: „<...>vienam darbuotojui kartais tekdavo dirbti su 34 vaikais“; „<...>dabar kiekvienoje šeimynoje yra po darbuotoją, todėl galima skirti individualiam darbui su vaiku “(C). Anot J. Pivorienės ir B. Abeciūnaitės (2010), taikant individualų socialinio darbo metodą, užmezgamas stipresnis kontaktas su vaiku, sukuriamas artimas ryšys, kuris leidžia geriau pažinti vaiką. Tyrimo metu buvo siekiama atskleisti, kokius savarankiškumo įgūdžius vaikai turi, ir kaip ugdymasis keičiasi pertvarkos kontekste. Analizuojant informantų tyrimo gautus duomenis išryškėjo, kad socialinis darbuotojas turi tinkamai parengti vaikus savarankiškam gyvenimui. Rengiant vaikus savarankiškam gyvenimui, darbuotojams reikia ugdyti vaikų buitinius, maisto gaminimo, apsipirkimo parduotuvėje įgūdžius. Remiantis informantų atsakymais: „Anksčiau vaikai valgydavo vienoje virtuvėje, paskirtą maistą“ (E); „Savaitgaliais apsipirkame patys <...>patys išsirenka, ką nori valgyti“ (B). Vaikams pradėjus gyventi savarankiškai būtina mokėti apsipirkti parduotuvėje, mokėti racionaliai paskirstyti pinigus. Dabar vaikams yra suteikiama didesnė pasirinkimo laisvė, jie patys gali apspręsti, ko jie nori, kaip jie panaudos savo lėšas. Pasak K. Samašonok (2013, p.106), „svarbu, kad globos namuose ugdymas būtų siejamas su realiu gyvenimu, orientuotas į tolesnę auklėtinių perspektyvą gyventi savarankiškai“.

Tyrimo metu taip pat išryškėjo, kad prisidėjusi atestuoto GIMK socialinio darbuotojo pareigybė reikalauja socialinio darbuotojo tarpininkavimo ne tik su vaiko biologine šeima, bet ir globėjais: „<...> iki šiol socialinis darbuotojas daugiau dirbo su vaiko biologine šeima, dabar, ruošiant vaiką globai ar įvaikinimui, turėsime bendradarbiauti su jais“ (F). Kiek glaudus bendradarbiavimas bus, priklauso nuo globėjo, kiek jis norės prisileisti. Apibendrinus galima teigti, kad socialiniai darbuotojai turi kuo daugiau kalbėtis su vaikais apie pertvarką, informuoti juos, kas jų laukia, ruošti galimiems pokyčiams, globai bei įvaikinimui. Jeigu visos socialinio darbuotojo funkcijos bus atliekamos tinkamai, palengvins šį procesą.

Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014–2020 metų veiksmų plane numatyta, kad kiekvienas likęs be tėvų globos vaikas turi augti saugioje ir jo raidai palankioje aplinkoje biologinėje, jos nesant – įtėvių, globėjų šeimoje. Tyrimo metu buvo siekiama atskleisti, su kokiais esminiais sunkumais susiduria socialiniai darbuotojai, rengiant vaikus į globėjų, įtėvių

šeimas. Išanalizavus interviu turinį išskirtos 2 kategorijos: vidinės globotinių baimės, globotinių priešiškus globėjų atžvilgiu ir 3 subkategorijos (4 lentelė).

4 lentelė. **Sunkumai, rengiant vaikus globai šeimoje**

Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai
Vidinės globotinių baimės	Globotinių baimė nepritapti	„<...>vaikai susiduria su baimė nepritapti įtėvių ar globėjų šeimoje, bijo jiems nepatikti...“ (C) „<...> vaikas būdamas pas globėjus, nori grįžti atgal į įstaigą, nes nepritampa, stato savo taisykles, kyla nesusipratimų...“ (A)
	Globotinių baimė prarasti ryšius su biologine šeima	„<...>jaučia baimę, kad negalės bendrauti su savo biologine šeima.“ (B) „<...>globa šeimoje ar įvaikinimas tolygus savo biologinės šeimos išdavimui...“ (F) „<...>baimė, kad daugiau nebegalės pasimatyti su savo biologiniais tėvais <...> ilgisi savo tėvų, ne žiūrint į tai, kokie blogi jie bebūtų...“ (E) „<...> bijo palikti jiems artimą aplinką bei supančius žmones.“ (C)
Globotinių priešiškus globėjų atžvilgiu	Globotinių nenoras būti globojamiems	„Pagrindinis sunkumas tai yra vaikų nenoras būti globojamiems ar įvaikintiems...“ (B) „Vaikai priešiška nusiteikę prieš galimus globėjus...“ (F) „Vyresni vaikai dažnai būna nusiteikę priešiška prieš globėjus, jie svajoja sugrįžti į savo šeimas...“ (D)

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad esminiai sunkumai, su kuriais susiduria socialiniai darbuotojai, rengdami vaikus į globėjų, įtėvių šeimas, yra vidinės globotinių baimės bei globotinių priešiškus globėjų atžvilgiu. Vienas iš esminių sunkumų yra vaikų nenoras būti globojamiems, jie jau pripratę gyventi įstaigoje ir išvykimas į kitą šeimą jiems yra nesuvokiamas dalykas. Įvaikinimo procese vaikas patiria ne tik visišką atskyrimą nuo savo šeimos ar globos institucijos, tačiau jam tenka prisitaikyti prie visiškai jam naujos aplinkos, žmonių, kitos vaikų grupės (Maksimavičiūtė, 2009). Informantai pažymėjo, kad vyresni vaikai ypatingai nenori nieko keisti, ir kalbos, kad gali būti globojami, iškart sukelia pasipriešinimą: „Vyresni vaikai dažnai būna nusiteikę priešiška prieš globėjus...“ (D). Informantų atsakymuose išryškėjo, kad vaikai labiausiai bijo prarasti ryšius su savo biologine šeima. Vaikui, patekusiam į įstaigą, pats didžiausias praradimas yra jo tėvai. Nerimas, išgyvenimai, išsiskyrimas su artimu žmogumi labai paveikia vaiko psichinę sveikatą. Vaikai bijo, kad globėjai gali uždrausti jiems bendrauti, matytis su savo biologine šeima: „<...>baimė, kad daugiau nebegalės pasimatyti su savo biologiniais tėvais“ (B).

Analizuojant informantų atsakymus išryškėjo, kad nemažai sunkumų sukulia vaikų baimė nepritapti globėjų/įtėvių šeimoje. Vaikai pripratę prie nusistovėjusios tvarkos, prie įstaigos darbuotojų, jie sunkiai išgyvena adaptacijos laikotarpį. Anot V. Rimkaus (2016 p.108), „globėjams tenka užduotis pažinti ir gerbti šiuos prigimtinius, iš biologinės šeimos atsineštus

komponentus, kartu padėti vaikui įsilieti į naują šeimos ryšių struktūrą“. Informantai pažymėjo: „*Atsiradus naujai šeimai vaiko gyvenime vyksta ilgas ir sudėtingas adaptacijos procesas*“ (C). „*Vaikams labai sunkus adaptacijos laikotarpis*“ (E). Todėl labai svarbus vaidmuo tenka socialiniam darbuotojui, kadangi jis turi kalbėtis su vaiku, ruošti jį iš anksto, aiškinti vaikams, kad globėjas suprantamas ne kaip mamos ir tėčio pakaitalas, o kaip žmogus, kuris pasiūlė sunkiu vaikui gyvenimo momentu pagalbą ir rūpestį.

Remiantis pertvarkos planu (2014), pagrindinis pertvarkos tikslas – užtikrinti saugią aplinką ir sąlygas likusiems be tėvų globos vaikams augti globėjų, įtėvių šeimoje ar šeimynoje ir gauti pagalbą bendruomenėje. Tyrimo metu informantams buvo pateiktas klausimas, kas, jų nuomone, padėtų užtikrinti sėkmingą vaiko adaptaciją globėjų/įtėvių šeimose bei bendruomenėje. Išanalizavus interviu turinį išskirtos 3 kategorijos: intensyvus darbas su bendruomene, darbas su vaikais, glaudus globėjo ir globotinio ryšys ir 8 subkategorijos (5 lentelė)

5 lentelė. **Sėkmingos vaiko adaptacijos užtikrinimas bendruomenėje, globėjų/įtėvių šeimose**

Kategorija	Subkategorija	Irodantys teiginiai
Intensyvus darbas su bendruomene	Bendruomenės teigiamo požiūrio formavimas	„<...> svarbus bendruomenės narių požiūris į globojamus vaikus<...> Kai bus suvokiama, kad jie yra bendruomenės dalis, kad turi pilną teisę gyventi kartu su visais, nebus žeminami ar klijuojamos etiketės...“ (A) „<...> dažnai bendruomenė „klijuoja“ vaikams iš vaikų namų „blogiuko“ etiketę...“ (D)
	Bendruomenės informavimas	„<...> bendruomenę taip pat reiktų labiau informuoti apie vykstančią pertvarką, apie tai, kad vaikai iš globos namų gali būti jų kaimynais...“ (E) „Vykdyti bendruomenės informavimą apie perėjimo nuo institucinės globos prie bendruomenėje ir šeimoje teikiamų paslaugų klausimais bei daugiau viešinti projektą, jo rezultatus...“ (C)
Darbas su vaikais	Vaikų informavimas	„<...> turime daugiau su jais bendrauti, apie tai kalbėti ir tik tokiu būdu užtikrinsime sėkmingą adaptaciją.“ (C) „<...> iš anksto kalbėtis apie tai su vaiku, paruošti jį, kad išgyvenimai nebūtų tokie skaudūs.“ (E)
	Vaikų supažindinimas su naujomis gyvenimo sąlygomis	„<...> vaikai turi iš anksto sužinoti kur, su kuo ir kaip jie gyvens, kokios bus naujo gyvenimo sąlygos, galbūt net iš anksto pamatyti, kaip atrodo nauja aplinka...“ (F) „...kaip parengti vaiką pertvarkos procesams... kaip parengti, paaiškinti, kad gali keistis gyvenamoji aplinka...“ (D)

(5 lentelės tęsinys kitame puslapyje)

5 lentelė. Sėkmingos vaiko adaptacijos užtikrinimas bendruomenėje, globėjų/įtėvių šeimose

Kategorija	Subkategorija	Irodantys teiginiai
Darbas su vaikais	Įtraukimas į bendruomenės veiklas	„<...>trūksta įtraukties į bendruomenės veiklas, galėtų būti organizuojama savanorystė sporto, kultūros jaunimo srityse, kad vaikai pasijaustų bendruomenės dalimi.“ (F) „...labai praverstų savanorystė tarp suaugusiojo ir globos namuose gyvenančio vaiko draugystė. Manau, mūsų institucijoje būtų galimybė išleisti vaikus lankytis savanorių šeimose savaitgaliais ar atostogų dienomis...(A)“
	Vaikų stovyklų organizavimas	„<...>vaikams trūksta veiklos, ypač vasaros metu <...> geras būdas būtų nemokamas stovyklų organizavimas“ (A) „<...>stovyklos padėtų didinti vaikų pozityvios socializacijos įvairovę, saviraišką, užimtumą...“ (D)
Glaudus globėjo ir globotinio ryšys	Globėjo gebėjimas priimti vaiką	„<...> globėjai turėtų besąlygiškai priimti vaikus tokius, kokie jie yra.“ (F) „<...> kaip jie priims vaiką, kaip jie pelnys vaiko pasitikėjimą...“ (E)
	Globotinio praeities pripažinimas	„<...>globėjai neturėtų drausti vaikui bendrauti su vaiko biologine šeima, draugais, jie turėtų sudaryti palankias sąlygas vaiko gerovei.“ (D) „Globėjams labai svarbu suprasti, kad vaikui būtinos sąsajos su praeitimi, todėl reikia leisti vaikui pasiimti jam brangius daiktus, šeimos nuotraukas... taip jis numalšins savo nerimą, jausis saugiau...“ (E)

Tyrimu atskleista, kad sėkmingą vaiko adaptaciją globėjų/įtėvių šeimose bei bendruomenėje užtikrintų intensyvus darbas su bendruomene ir vaikais bei glaudus globėjo ir globotinio ryšys. Informantų teigimu, visų pirma, siekiant užtikrinti sėkmingą vaiko adaptaciją bendruomenėje, reikia paruošti tam pačią bendruomenę. Remiantis pertvarkos planu (2014), vienas iš iškeltų uždavinių yra vykdyti visuomenės ir atskirų jos grupių švietimą ir informavimą, siekiant neigiamas nuostatas pakeisti į pozityvias. Dauguma informantų teigia, kad bendruomenė yra mažai informuota apie vykstančią pertvarką: „<...>bendruomenę taip pat reikėtų labiau informuoti apie vykstančią pertvarką...“ (E). Bendruomenės švietimas apie institucinės globos žalą ir vykstančios pertvarkos naudą vaikui, sumažintų gyventojų neigiamus stereotipus: „<...>dažnai bendruomenė „klijuoja“ vaikams iš vaikų namų „blogiuko“ etiketę...“ (D).

Sėkmingai vaiko adaptacijai bendruomenėje didelę reikšmę turi išankstinis parengimas. Informantai pažymėjo, kad vaikai yra mažai informuojami apie pertvarką, globą, ir tai gali apsunkinti jų adaptaciją: „<...>vaikai turi iš anksto sužinoti, kur, su kuo ir kaip jie gyvens, kokios bus naujo gyvenimo sąlygos...“ (F). Informantai teigia, kad vaikams yra lengviau adaptuotis jau pažįstamoje aplinkoje ir išvengti nerimo, liūdesio, kitų sudėtingų jausmų, kurie gali lydėti persikrausčius į naują aplinką. Informantų teigimu, sėkmingesnė adaptaciją įvyktų, jeigu vaikai dar gyvendami įstaigoje turėtų galimybę įsitraukti į bendruomenės veiklą:

„<...>galėtų būti organizuojama savanorystė sporto, kultūros jaunimo srityse, kad vaikai pasijaustų bendruomenės dalimi“ (F). Remiantis socialinių darbuotojų patirtimi, labai praverstų vaikų stovyklų organizavimas, kurių metu būtų didinama vaikų pozityvios socializacijos įvairovė, saviraiška, užimtumas. Socialiniams darbuotojams, dirbantiems pertvarkos procese, ypatingai svarbūs pokalbiai su globotiniais apie galimus pokyčius, globą/įvaikinimą.

Tyrimo metu išryškėjo, kad vaiko adaptacijos procese svarbus vaidmuo atitenka globėjams, kurie ryžtasi globoti/įsivaikinti vaiką. Informantai teigia, kad svarbiausia globėjų užduotis – priimti vaiką tokį, koks jis yra, su jo praeitimi: „<...> globėjai turėtų besąlygiškai priimti vaikus tokius, kokie jie yra“ (F). Globėjams/įtėviams svarbu suprasti, kad vaikui, netekusiam savo tėvų globos, atėjus į globėjų/įtėvių šeimą nėra lengva. Vaikas atsiduria naujoje šeimoje, jam tai nauja patirtis, nauji išgyvenimai. Apibendrinus galima teigti: tam, kad vyktų sėkminga adaptacija, svarbu teikti kompleksinę pagalbą vaikams, globėjams/įtėviams ir visoms bendruomenėje esančioms šeimoms, kad būtų galimybė išspręsti iškilusias problemas kvalifikuotai, o ne „užsidaryti“.

Vykstant pertvarkos pokyčiams labai svarbu sudaryti vaikams galimybę išsakyti savo nuomonę, pasiūlymus dėl naujų gyvenimo sąlygų. Jeigu tokia galimybė nesudaroma, pažeidžiama vaiko teisė į dalyvavimą. Informantams tyrimo metu buvo užduotas klausimas, kaip vaikai reaguoja į vykstančius pokyčius, su kokiais sunkumais susiduria darbuotojai rengdami vaikus pokyčiams. Analizuojant gautus informantų atsakymus išskirtos 2 kategorijos: negatyvios emocijos, susijusios su pokyčiais, pozityvios emocijos, susijusios su pokyčiais ir 5 subkategorijos (6 lentelė).

6 lentelė. Vaikų reakcijos į vykstančius pokyčius

Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai
Negatyvios emocijos, susijusios su pokyčiais	Baimė	„<...> visi bijo išeiti „kažkur“, nori geriau likti vaikų namuose. Bijo būti apgyvendinami kitam rajone, nes nebegalės susitikti su tėvais“. (A) „<...>jiems yra baisiausia, jog jie nežino, kas jų laukia...“ (C) „<...>kalba, kad geriau liks čia, negu gyvens su kažkokia jiems nepažįstama šeima“. (F)
	Priešiškumas	„Prieš bendruomeninius namus vaikai nusiteikę priešiška.. nugirdę, kad gali nebelikti vaikų globos namų, galvoja, jog jie nebegrįš pas savo biologinius tėvus.“ (C) „Vaikų reakcija priešiška... jiems ir taip gerai, čia yra jų namai, kam reikia tos pertvarkos jeigu jiems patiems nereikia...“ (E)

(6 lentelės tęsinys kitame puslapyje)

6 lentelė. Vaikų reakcijos į vykstančius pokyčius

Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai
Negatyvios emocijos, susijusios su pokyčiais	Abejingumas	„<...> vaikai labai abejingai reaguoja į tokias kalbas, kalba, kad geriau liks čia, negu gyvens su kažkokia jiems nepažįstama šeima.“ (F) „<...> vyresnieji abejingi kalboms apie pertvarką, nes sulaukę pilnametystės jie išeis...“ (F)
Pozityvios emocijos, susijusios su pokyčiais	Džiaugsmas	„Vyresni vaikai galbūt ir labai apsidžiaugtų persikėlę į butus, kadangi mano, kad turės daugiau laisvės...“ (D) „<...> nugirdę apie bendruomeninius vaikų namus, kai kurie vaikai labai džiaugiasi, nes mano, kad nebus taip varžomi...“ (E) „<...> vaikai, mano, kad gyvendami bendruomeniniuose vaikų namuose jausis ne tik laisvesni, bet ir savarankiškesni.“ (B)
	Laimė	„<...> vaikai džiaugiasi, nes jaučia, kad pagaliau turės savo namus...“ (A) „<...> jausis laimingesni, nes mano, kad santykiai su vaikais bei darbuotojais taps artimesni, o ne valdiški...“ (E)

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad esminiai sunkumai, su kuriais susiduria socialiniai darbuotojai rengdami vaikus pokyčiams, yra vaikų negatyvios ir pozityvios emocijos, susijusios su pokyčiais. Tyrimo metu išryškėjo, kad vaikai jaučia baimę, priešiškusą dėl vyraujančios nežinomybės: „<...> visi bijo išeiti „kažkur...“ (A); „<...> jiems ir taip gerai, čia yra jų namai, kam reikia tos pertvarkos, jeigu jiems patiems nereikia...“ (E). Anot L. Gvaldaitės ir S. Šimkonytės (2016 p.62), „baimė yra įgimta reakcija į tai, kas yra pavojinga, nežinoma...“. Todėl vaikų atsakas į baimę pasireiškia noru pabėgti, išvengti jos visais įmanomais būdais. Tyrimu atskleista, kad socialiniai darbuotojai pertvarkos procesą vertina kaip nuolatinį stresą, besitęsiančią nežinomybę. Informantai pažymėjo, kad pertvarkos procese didelis vaidmuo atitenka socialiniams darbuotojams, kadangi šiuo periodu jie turi atitinkamai dirbti su vaikais, suprasti jų psichologinę būseną bei suteikti reikalingą pagalbą (Gvaldaitė ir Šimkonytė 2016).

Pažymėtina, kad vaikų rengimas savarankiškam gyvenimui bendruomenėje išlieka vienas iš svarbiausių uždavinių, siekiant sėkmingos vaikų integracijos į bendruomenę (Gudžinskienė, Raudeliūnaitė, Urcila 2017). Iš pateiktų informantų atsakymų išryškėjo, kad vyresni vaikai teigiamai reaguotų, jeigu persikeltų gyventi į bendruomeninius butus/namus: „Vyresni vaikai apsidžiaugtų persikėlę į butus, mano, kad galės būti ne tokie varžomi...“ (D); „<...> vaikai mano, kad gyvendami bendruomeniniuose vaikų namuose jausis ne tik laisvesni, bet ir savarankiškesni“ (B). Apibendrinus gautus duomenis galima teigti, kad vaikai susiduria su dilema, jiems blogai įstaigoje, kadangi jaučiasi čia tarsi įkalinti, jaučiasi suvaržyti, turi mažai pasirinkimo laisvės, tačiau, kai kalbama apie galimybę būti globojamam, augti šeimoje,

nesijausti kitokiam, vaikai abejingai reaguoja į tokias kalbas, kalba, kad geriau liks gyventi vaikų namuose, negu gyvens su jiem nepažįstama šeima.

L. Gvaldaitė ir S. Šimkonytė (2016) akcentuoja, kad perėjimas nuo institucinės prie bendruomenėje ir globėjų šeimoje teikiamos globos turi būti laipsniškas, nepamirštant, kad proceso pagrindiniai dalyviai yra vaikai, kurie turi būti tinkamai parengti pokyčiams, nesukeliant jiems didelių baimių dėl nežinomybės. Tyrimo metu buvo siekiama atskleisti, kokias baimes jaučia vaikai išeidami į globėjų/įtėvių šeimas. Analizuojant gautus informantų atsakymus išskirtos 2 kategorijos: vaikų baimės, susijusios su išėjimu į naują aplinką, baimės, kylančios dėl ryšių nutraukimo, ir 6 subkategorijos (7 lentelė).

7 lentelė. **Vaikų baimės ruošiantis išėjimui**

Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai
Vaikų baimės, susijusios su išėjimu į naują aplinką	Nepasitikėjimas savimi	„<...>nepasitikti savimi, nes nežino ar sugebės susitvarkyti su iškilusiomis problemomis...“ (D) „<...>vaikai nepasitikti savimi, dažnai girdi iš vaikų bei suaugusiųjų neigiamus dalykus apie save, todėl ir patys apie save linkę kalbėti neigiamai...“ (A)
	Savarankiškumo įgūdžių trūkumas	„<...>nesugebės savimi pasirūpinti, optimaliai naudotis pinigineis lėšomis, ateities vizijos, savarankiškumo neturėjimas kelia jiems baimę...“ (C) „<...>stengiamės ugdyti vaikų socialinį atsparumą, kuris, kaip pastebėjome, labai reikalingas pradedant gyventi savarankiškai, priimant sprendimus.“ (F)
	Bijojimas nepritapti globėjų/įtėvių šeimoje	„<...> jaučia nerimą, ar pritaps globėjų šeimoje...“ (B) „išėjus į globėjų ar įtėvių šeimas, nežino, kokia tai šeima, ar jie prie jos pritaps, ar suras bendrą kalbą su naujais šeimos nariais.“ (C) „Vaikai bijo, kad globėjų šeimai gali nepatikti ir juos norės grąžinti atgal į vaikų namus.“ (E)
	Ryšio praradimas su artimaisiais	„<...>bijo prarasti ryšį su artimaisiais <...>bijo, kad nebus sudarytos galimybės aplankyti tėvų, senelių...“ (A) „<...>didžiausia baimė, kad nutrūks ryšys su biologine šeima, kad teks gyventi su jiem svetimais žmonėmis.“ (B) „Vaikai baiminasi, kad gali būti išskirti su broliais/seserimis.“ (E)
Baimės, kylančios dėl ryšių nutraukimo	Ryšio praradimas su draugais	„<...>vaikai globos namuose turi savo draugų ratą, su kuriais bijo prarasti ryšį...“ (E) „<...> yra baimė, kad nutrūks ryšiai su esamais draugais <...>naujoje aplinkoje bijo, kad gali nesusirasti draugų.“ (F)
	Aplinkos pokyčiai	„Išėjimas iš globos namų vaikams sukels didelį stresą, nes pasikeis gyvenimo aplinkybės, žmonės...“ (C) „<...>vaikai nerimauja, kaip įsikurs naujoje aplinkoje <...>Vis dėlto jie jau pripratę prie savo kambario, prie darbuotojų...“ (A) „Bijo, kad keisis mokymosi įstaiga, draugų ratas, supanti aplinka.“ (B)

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad esminės vaikų baimės ruošiantis išėjimui susijusios su išėjimu į naują aplinką bei baimėmis, kylančiomis dėl artimųjų ryšių nutraukimo. Išanalizavus gautus rezultatus paaiškėjo, kad sėkmingam vaiko prisitaikymui gyvenime didelę reikšmę turi jo pasitikėjimas savimi. Pasak K. Samašonok (2005, p.101), „nuo pasitikėjimo savimi priklauso

tolesnė asmens veikla, gyvenimo kokybė, adekvatus pritaipimas visuomenėje, savarankiškas pasirengimas kurti savo ateitį...“ Informantai pažymėjo, kad vaikai, gyvenantys vaikų globos namuose, turi negatyvią gyvenimo patirtį, linkę patys save nuvertinti: „<...> *vaikai nepasitiki savimi, dažnai girdi neigiamus dalykus apie save, todėl ir patys apie save linkę kalbėti neigiamai...*“ (A).

Tyrimu atskleista, kad vaikams nemažai baimių sukelia savarankiškumo įgūdžių trūkumas. Pasak D. Snieškienės ir K. Bumblauskaitės (2005, p.114), „padedant jaunuoliui pereiti į savarankišką gyvenimą, specialistai susiduria su jo apgyvendinimo, gyvenimo įgūdžių lavinimo, išsimokslinimo, profesinės veiklos, socialinio tinklo ir ryšių bei identiteto problemomis“. Informantai savo atsakymuose akcentuoja: „<...> *nesugebės savimi pasirūpinti, optimaliai naudotis pinigėmis lešomis, ateities vizijos, savarankiškumo neturėjimas kelia jiems baimę...*“ (C). Nemažai baimių globotiniams kelia galvojobimas, kad gali nepritapti globėjų/įtėvių šeimose: „<...> *jaučia nerimą, ar pritaps globėjų šeimoje...*“ (B). Pažymėtina, kad labiausiai vaikai baiminasi, jog gali nesutarti su šeimoje kitais augančiais vaikais, baiminasi, kad nebus tokie mylimi, gali jaustis atstumti. Todėl globėjams labai svarbu iš anksto planuoti susitikimus su vaiku, kad susikurtų judviejų santykis.

Kitos vaikų baimės pasireiškia dėl ryšio nutraukimo su šeima, draugais, aplinkos pokyčiai . Tyrimu atskleista, kad vaikai labai baiminasi, kad gali nutrūkti ryšiai su savo biologine šeima: „<...> *didžiausia baimė, kad nutrūks ryšys su biologine šeima...*“ (B). Tai parodo, kad vaikams visgi pati didžiausia vertybė yra šeima, kokia ji bebūtų. Taip staiga vykstantys pokyčiai vaikams gali sukelti daug streso, nesuvokdami, kas vyksta ir kodėl tai turi įvykti, vaikai automatiškai ima priešintis viskam. Galima daryti prielaidą, kad esant bet kokioms permainingoms reikia nemažai laiko paruošti vaikus. Siekiant palengvinti šį procesą, socialiniai darbuotojai turi iš anksto kalbėtis apie tai su vaiku, paruošti jį, kad tie išgyvenimai ir baimės nebūtų skaudūs.

Remiantis Plano (2014 – 2020) iškeltais uždaviniais yra numatyta parengti pertvarkai institucinės globos personalą bei bendruomenę. Atsižvelgiant į vaikų, augančių vaikų globos namuose, poreikius ir bendruomenės poreikius bei galimybes, bus kuriamos institucinei globai alternatyvios bendruomenines paslaugos, kurios skatins visuomenės vertybinių nuostatų kaitą, formuojant teigiamą visuomenės požiūrį į sistemos pertvarką. Tyrimo metu buvo siekiama sužinoti, kokios pagalbos trūksta įstaigoje socialiniams darbuotojams, ruošiant vaikus sėkmingai integracijai į bendruomenę. Analizuojant gautus informantų atsakymus išskirtos 2 kategorijos: informacijos stoka apie vykdomą globos namų pertvarką, psichologinės pagalbos trūkumas ir 4 subkategorijos (8 lentelė).

8 lentelė. **Pagalbos trūkumas socialiniams darbuotojams, rengiant vaikus sėkmingai integracijai į bendruomenę**

Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai
Informacijos apie vykdomą globos namų pertvarką stoka	Darbuotojų parengimas pertvarkai	„Labiausiai trūksta žinių apie būsimą pertvarką <...>kaip tinkamai parengti vaikus pertvarkos procesams, kaip paaiškinti apie galimus pokyčius...“ (A) „Trūksta tikslumo, žinių apie vykdomą pertvarką. Mums, darbuotojams patiems reikia mokymų, seminarų apie pertvarkos įgyvendinimą...“ (D) „<...>darbuotojams taip pat trūksta tikslumo, žinių, yra juntama baimė, nežinomybė dėl socialinių ryšių, statuso, darbo turinio ir darbo rutinos pokyčių.“ (E)
	Bendruomenės įsitraukimo į pertvarkos procesą trūkumas	„<...>trūksta pačios bendruomenės bendradarbiavimo ir įsitraukimo, vaikų priėmimą į savo tarpą...“ (A) „<...>seniūnijos turėtų labiau informuoti visuomenę apie pertvarką bei įtraukti ją pačią.“ (E)
Psichologinės pagalbos trūkumas	Psichologinės pagalbos vaikams stoka	„<...>trūksta psichologinės pagalbos <...>. Labiausiai vaikams jos trūksta integruojantis į globėjų, tėvių šeimas.“ (C) „...nėra psichologo... mes patys socialiniai darbuotojai vaikams atstojam psichologus...“ (E) „Vaikai nori išsikalbėti, išgirsti jiems naudingų patarimų, tačiau pastebiu, kad ne kažin kuom galiu patarti ir padėti kaip pasielgti vienu ar kitu atveju...“ (A)
	Specialistų, galinčių teikti psichologinę pagalbą, trūkumas	„<...>neturime psichologo pagalbos, o ji yra būtina, ruošiant vaikus į globėjų/itėvių šeimas.“ (E) „Vaikams, turintiems elgesio, emocijų sutrikimų, pykčio valdymo problemų, ypatingai reikalinga psichologo pagalba, konsultacijos.“ (C)

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad rengiant vaikus sėkmingai integracijai į bendruomenę labiausiai stokojama informacijos apie vykdomą globos namų pertvarką bei psichologinės pagalbos trūkumas. Teorinėje dalyje pažymėta, kad, vykdant globos institucijų pertvarką, turi būti pritaikytos ne tik naujos patalpos paslaugoms plėtotis ir teikti, bet ir tinkamai parengtas personalas. Informantai atskleidė, kad labiausiai jiems kelia nerimą išskylantys klausimai, į kuriuos jie nežino atsakymų: „<...>trūksta tikslumo, žinių, yra juntama baimė, nežinomybė dėl socialinių ryšių, statuso, darbo turinio ir darbo rutinos pokyčių“ (E). Informantų atsakymuose išryškėjo, kad socialiniams darbuotojams, dirbantiems pertvarkos procese, reikalingos žinios, seminarai, kaip tinkamai pasirengti pertvarkai, kaip susidoroti su kylančiu nerimu, vidinėmis baimėmis: „<...>darbuotojams patiems reikia mokymų, seminarų apie pertvarkos įgyvendinimą...“ (D). Deja, šiuo metu įstaigoje nevyksta apmokymai pertvarkomų globos įstaigų darbuotojams apie pokyčius, pereinant nuo institucinės globos, prie paslaugų teikimo bendruomenėje. Tyrimo metu informantai pažymėjo, kad trūksta bendruomenės įsitraukimo į pertvarkos procesą. Remiantis Plano (2014 – 2020) iškeltais uždaviniais yra numatyta šviesti vietas bendruomenės apie institucinės globos žalą ir vykstančios pertvarkos naudą ne tik vaikui,

bet ir pačiai bendruomenei. Informantai teigia, kad kol kas bendruomenė nėra tinkamai informuojama apie pertvarką, trūksta bendruomenės skatinimo priimant vaikus į savo terpę.

Pažymėtina, kad pertvarkos procese labai svarbus komandinis darbas bei glaudus bendradarbiavimas. Tyrimo metu išryškėjo, kad įstaigoje labai trūksta psichologinės pagalbos vaikui: „<...>nėra psichologo... mes patys socialiniai darbuotojai vaikams atstojam psichologus...“ (E). Informantai akcentuoja, kad įstaigoje gyvenantys vaikams dažnai pasireiškia elgesio, emocijų sutrikimų, jie turi pykčio valdymo problemų, tokiems vaikams ypatingai reikalinga psichologo pagalba. Periodu, kai vyksta dideli pokyčiai, būtina padėti vaikui įveikti išgyvenamą stresą, baimes, kurios gali stipriai paveikti vaiko emocinę savijautą. Todėl psichologo pagalba, nuolatinis darbas su vaiku, išankstinis parengimas palengvins integraciją į bendruomenę.

Pertvarkos plane (Planas 2014) yra numatytas aktyvus tarpinstitucinis bendradarbiavimas, kurio tikslas – plėtoti kompleksiskai teikiamas socialines, psichologines, sveikatos priežiūros, švietimo ir ugdymo paslaugas. Siekiant sužinoti, su kokiomis institucijomis yra bendradarbiaujama, informantams buvo pateiktas klausimas: kaip ir su kuo bendradarbiaujate, teikiant pagalbos paslaugas vaikams? Analizuojant gautus informantų atsakymus išskirtos 2 kategorijos: bendradarbiavimas su specialistais, bendradarbiavimas su socialiniais partneriais ir 4 subkategorijos (9 lentelė).

9 lentelė. **Bendradarbiavimas, teikiant pagalbos paslaugas vaikams**

Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai
Bendradarbiavimas su specialistais	Vaiko teisių specialistas	„Pagrindė mes bendradarbiaujame su vaikų teisių specialistais.“ (B) „Mūsų yra glaudus bendradarbiavimas su vaiko teisių apsaugos specialistais...“ (E) „<...>mes bendraujame su vaiko teisių specialistais, sprendžiant iškilančias problemas..“ (A)
	Bendruomenės socialiniai darbuotojai	„<...>glaudžiau bendradarbiaujame su bendruomene, kad atsiradus bendruomeniniams namams, bendruomenė padėtų vaikams lengviau adaptuotis.“ (C) „Reikalingas glaudus bendradarbiavimas tiek tarp įstaigos darbuotojų, tiek su bendruomenės socialiniais darbuotojais, siekiant parengti vaiką savarankiskam gyvenimui bendruomenėje...“ (E)
Bendradarbiavimas su socialiniais partneriais	Savaniai	„<...>aktyviai ieškome savanorių, kurie prisideda prie vaiko gerovės labo.“ (D) „<...>savaniai mūsų įstaigoje tampa geruoju pavyzdžiu vaikams, į kurį vaikai nori lygiuotis.“ (A) „<...>svarbus savanorių pavyzdys vaikams, kad atėję į vaikų namus, jie siekia jiems padėti neatlygintinai, dėl draugystės, gėrio, bendravimo...“ (C)

(9 lentelės tęsinys kitame puslapyje)

9 lentelė. **Bendradarbiavimas, teikiant pagalbos paslaugas vaikams**

Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai
Bendradarbiavimas su socialiniais partneriais	Socialiniai partneriai	<p>„Turime nemažai socialinių partnerių, kurie padeda ruošti vaikus savarankiškumui, ugdo socialinius įgūdžius, prisideda prie vaiko profesinio orientavimo.“ (E)</p> <p>„Su įstaiga jau ne vienerius metus glaudžiai bendradarbiaujantys socialiniai partneriai „Barclay“ papildomai vykdo įvairias prevencijas, kurios vaikams yra labai naudingos.“ (D)</p>

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad glaudus institucijos bendradarbiavimas vyksta su bendruomenės ir vaiko teisių apsaugos specialistais bei socialiniais partneriais. Pažymėtina, kad vykstant pertvarkos procesui labai svarbus tampa komandinis darbas bei glaudus tarpinstitucinis bendradarbiavimas. Sprendžiant iškylančias problemas, socialiniai darbuotojai pagalbos sulaukia iš kitose institucijose dirbančių specialistų: bendruomenės socialinių darbuotojų bei vaiko teisių apsaugos specialistų: „<...>mes bendraujame su vaiko teisių specialistais, sprendžiant iškylančias problemas...“ (A). Informantai pažymi, kad pertvarkos procese stengiasi palaikyti glaudesnius ryšius su bendruomenės darbuotojais: „<...>glaudus bendradarbiavimas su bendruomenės socialiniais darbuotojais, siekiant parengti vaiką savarankiškam gyvenimui bendruomenėje...“ (E). V. Skučaitė ir E. G. Karmazė (2011, p. 7) pažymi: „dirbdami drauge, profesionalai gali dalytis atsakomybe, kreiptis pagalbos, padėti kitiems, pajusti savo darbo svarbą, nesijausti vieniši profesiniame gyvenime“.

Esant stresinėms aplinkybėms specialistai gali dalintis turimomis žiniomis, palaikyti vieni kitus emociškai, skirti reikiamą dėmesį (Skučaitė ir Karmazė, 2011). Informantai pažymėjo, kad kiekvienam vaikui svarbu turėti savo autoritetą, į kurį norėtų lygiuotis. Įstaiga stengiasi pritraukti kuo daugiau savanorių, kad šie taptų vaikams geruoju pavyzdžiu bei prisidėtų prie vaiko gerovės. Pasak informantų, „<...>svarbus savanorių pavyzdys <...>siekia padėti neatlygintinai, dėl draugystės, gėrio, bendravimo...“ (C); „<...>savanoriai mūsų įstaigoje tampa geruoju pavyzdžiu vaikams, į kurį nori lygiuotis“ (A). Informantai pažymėjo, kad jų įstaiga gali pasidžiaugti turėdama nemažai socialinių partnerių, su kuriais jau ne vienerius metus glaudžiai bendradarbiauja. Informantų atsakymuose išryškėjo, kad socialiniai partneriai prisideda prie vaiko asmenybės formavimo, ugdo ir tobulina turimus įgūdžius, prisideda prie vaiko profesinio orientavimo.

Siekiant išsiaiškinti, kokie dar specialistai/institucijos galėtų prisidėti prie pagalbos teikimo paslaugų vaikams, informantams buvo pateiktas klausimas: kokių specialistų/institucijų

bendradarbiavimo trūksta labiausiai, teikiant pagalbos paslaugas vaikams? Analizuojant gautus informantų atsakymus išskirtos 2 kategorijos: specialistų institucijoje trūkumas, tarpinstitucinio bendradarbiavimo trūkumas ir 5 subkategorijos (10 lentelė).

10 lentelė. **Specialistų/institucijų paslaugų trūkumas teikiant pagalbos paslaugas**

Kategorija	Subkategorija	Irodantys teiginiai
Specialistų institucijoje trūkumas	Psichologo trūkumas	„Labai trūksta psichologų bendradarbiavimo<...> kai kuriose situacijose reikalingas psichologas, kad pakonsultuotų, kaip elgtis su vaiku, kad jam pagelbėti.“ (B) „<...>trūksta pagalbos iš psichologo pusės, ypač ruošiant vaikus į globėjų/įtėvių šeimas.“ (F) „Manau, labiausiai mums šiuo metu trūksta psichologo pagalbos...“ (D)
	Bendrosios praktikos slaugytojo trūkumas	„<...>įstaigoje nėra medicinos slaugytojo, negalime tiksliai tenkinti vaikų sveikatos poreikių, teikti prevencines medicinos paslaugas.“ (E) „<...>mums tenka daug krūvio... atliekame funkcijas, kurios mums nepriklauso. Reikalingas slaugytojas, kuris vykdytų slaugos procesą įstaigoje.“ (A)
Tarpinstitucinio bendradarbiavimo trūkumas	Bendradarbiauti su profesinio rengimo centrais	„<...>trūksta bendradarbiavimo su profesinio rengimo centrais, <...>trūksta bendradarbiavimo su įvairiomis įmonėmis, kurios galėtų rengti motyvacijos pokalbius vaikams, kad vaikai galėtų įgauti naudingos patirties.“ (C) „Profesinio rengimo centrų atstovai galėtų iš savo pusės suteikti daugiau reikalingos informacijos vaikams, apie karjeros galimybes, motyvaciją siekti, tobulėti...“ (A) „Globos namuose gyvenantiems vaikams dažnai iškyla profesinio tapatumo problemos...“ (E)
	Įtraukti paslaugas teikiančias įmones	„<...>galėtų prisidėti įmonės, kurios padėtų pamokyti vaikus, kaip susirasti darbą, netgi įdarbinti bent trumpam laikui<...> Įvairūs praktikumai vaikams duotų daugiau naudos...“ (A) „<...>įgyvendinant prevencines programas, trūksta bendradarbiavimo su policijos atstovais...“ (B)
	Bendradarbiauti su savivaldybės institucijų atstovais	„<...>trūksta nuoseklių, diskusijų pačiose įstaigose ir su išoriniais pertvarkos ekspertais, valstybės ir savivaldybių institucijų atstovais...“ (E) „<...>naudingi būtų susitikimai, kurių metu būtų kalbama apie pertvarkos procesą...“ (D)

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad teikiant pagalbos paslaugas vaikams labai trūksta institucijoje specialistų bei tarpinstitucinio bendradarbiavimo. Siekiant teikti alternatyvias pagalbos paslaugas vaikams, reikalinga gerai parengta specialistų komanda. Darbas komandoje padeda suteikti kompleksiškesnę pagalbą vaikams, įvairiapusiškiau pamatyti problemą, dalytis žiniomis, palengvinti kiekvieno specialisto darbo krūvį, bendrai planuoti veiksmus ir priimti sprendimus (Eitminavičiūtė ir kt., 2009). Analizuojant informantų atsakymais, paaiškėjo, kad įstaigoje trūksta psichologo bei bendrosios praktikos slaugytojo. Pertvarkos procese, rengiant vaikus į globėjų, įtėvių šeimas, ypatingai reikalinga psichologo pagalba, nes vaikų prisitaikymas naujoje aplinkoje būna ypač sudėtingas, jo padarinius kartais sunku numatyti (Žukauskienė, Leiputė, 2002). Pasak informantų: „<...>trūksta pagalbos iš psichologo pusės, ypač ruošiant

vaikus į globėjų/įtėvių šeimas“ (F); „<...>mums tenka daug krūvio... atliekame funkcijas, kurios mums nepriklauso. Reikalingas slaugytojas, kuris vykdytų slaugos procesą įstaigoje“ (A). Būtinai tinkamai parengtas personalas, siekiant alternatyvių paslaugų vaikams kūrimo.

Informantų atsakymuose išryškėjo, kad trūksta tarpinstitucinio bendradarbiavimo siekiant vaiko gerovės. Glaudus tarpinstitucinis bendradarbiavimas pasižymi gebėjimu apimti skirtingas organizacijas bei skirtingų sričių specialistus, kurie veikdami papildo vieni kitus. Informantai tyrimo metu pareiškė, kad trūksta bendradarbiavimo su profesinio rengimo centrais: „Globos namuose gyvenantiems vaikams dažnai iškyla profesinio tapatumo problemos...“ (E). Pasak I. Tamosinaitės ir J. Rimkuvienės (2013, p.116), „profesinis tapatumas yra ypatingai svarbus paauglystėje, kai tarp kitų tapatumo įtvirtinimui svarbių klausimų kyla aktualūs klausimai apie darbo pasirinkimą, karjeros pobūdį“. Informantai pažymi, kad bendradarbiavimas su paslaugas teikiančiomis įmonėmis apmokytų vaikus, kaip susirasti darbą, netgi galėtų įdarbinti bent trumpam laikui, kad vaikai suprastų pinigų bei darbo vertę. Įvairios praktinės pamokos banke, poliklinikoje, darbo biržoje vaikams duotų daugiau naudos. Informantai akcentuoja, kad, siekiant teikti kokybiškas pagalbos paslaugas vaikams, pirmiausia reikia nuoseklių, tikslinių diskusijų, bendradarbiavimo įstaigose su pertvarkos ekspertais, valstybės ir savivaldybių institucijų atstovais.

Valstybinio audito duomenimis (2014), siekiant, kad globos įstaigose būtų užtikrinti būtini vaiko poreikiai, turi būti teikiamos kokybiškos globos paslaugos. Tyrimo metu socialiniams darbuotojams buvo pateiktas klausimas, kokios naujos paslaugos bus teikiamos įstaigoje bei kas jas koordinuos. Išanalizavus interviu turinį išskirtos 2 kategorijos: numatomų socialinių paslaugų plėtra vaikų globos namuose, globėjų centro įkūrimas ir 5 subkategorijos (11 lentelė).

11 lentelė. Naujų socialinių paslaugų plėtra įstaigoje

Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai
Numatomų socialinių paslaugų plėtra vaikų globos namuose	Teikti pagalbą šeimai	„<...>planuojama teikti pagalbą, labiau orientuotą į šeimą...“ (C) „Planuojame vesti pozityvios tėvystės mokymus, kuriuos ves apmokyti socialiniai darbuotojai.“ (D) „<...>bus praktikuojami pozityvios tėvystės mokymai...“ (E)

(11 lentelės tęsinys kitame puslapyje)

11 lentelė. Naujų socialinių paslaugų plėtra įstaigoje

Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai
Numatomų socialinių paslaugų plėtra vaikų globos namuose	Plėsti dienos grupės veiklą	„<...>plėsis vaikų dienos grupė, bendradarbiaujame daugiau su šeimomis...“ (C) „<...>plėsimė dienos grupės paslaugas, teikiamos paslaugos bus labiau orientuotos į pagalbą šeimai...“ (F) „Plėsis dienos grupė, ją galės lankyti didesnis vaikų skaičius.“ (E)
	Bendradarbiauti su profesinio rengimo centrais	„<...>numatome bendradarbiauti su darbdaviais, kurie galėtų labiau vaikus įtraukti į profesinį rengimą bei darbo rinką.“ (B) „<...>planuojama daugiau bendradarbiauti su profesinio ugdymo centrais, nes pastebėjome, kad viena didžiausių problemų, globotiniams, susirasti, profesinę arba aukštąją mokyklą...“ (C)
Globėjų centro įkūrimas	Paslaugos globėjams	„Yra vizija įrengti globėjų centrą, kur bus teikiamos socialinės paslaugos globėjams.“ (D) „<...>jau mūsų įstaigoje numatyta įsteigti globėjų centrą, kur bus teikiama pagalba globėjams...“ (A)
	Specialistų, dirbančių su globėjais, kvalifikacijos kėlimas	„<...>reikėtų kelti socialinių darbuotojų kvalifikaciją pertvarkos metu.“ (C) „<...>naujo centro steigimas reikalaus kvalifikuotų darbuotojų...“ (D)

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad, siekiant užtikrinti globos įstaigose vaikų poreikius, turi būti teikiamos naujos kokybiškos paslaugos. Tyrimo metu informantai pažymėjo, kad jų įstaigoje numatoma naujų paslaugų plėtra, orientuota į šeimą. Remiantis įsakymu „Dėl vaiko gerovės 2016–2018 metų veiksmų plano patvirtinimo“ yra numatyta organizuoti kompleksinių paslaugų teikimą krizinėse situacijose esantiems tėvams, auginantiems vaikus, ugdant tėvų socialinius ir pozityvios tėvystės įgūdžius ir teikiant prioritetą ankstyvųjų šeimos krizių prevencijai. Informantai savo atsakymuose pažymėjo, kad jų įstaigoje jau vedami pozityvios tėvystės mokymai, skirti išugdyti geriausias tėvų ir vaikų savybes bei padėti jiems atskleisti turimus gebėjimus ir galimybes. Anot informantų, esminės problemos, su kuriomis susiduria vedant mokymus – žema motyvacija, žmonės ateina ten ne savo noru, jaučiasi tarsi suvaryti. Todėl juntamas jų priešiškus, jaučiasi viską žinantys ir jokių problemų neturintys.

Socialiniai darbuotojai, kalbėdami apie pagalbą šeimai bei alternatyvių paslaugų kūrimą, nurodė, kad jų įstaigoje bus plečiama dienos grupės veikla. Atsakymuose išryškėjo, kad socialiniams darbuotojams sunku vaikams išaiškinti, kad reikia siekti gerų mokymosi rezultatų, jog jie reikalingi norint įgyti profesiją, susirasti darbą. Bus siekiama dar labiau stiprinti darbą su vaiko šeima, padėti probleminių šeimų nariams išugdyti gebėjimą pasirūpinti savimi, integruoti į visuomenę. Informantai nurodė: „Plėsis dienos grupė, ją galės lankyti didesnis vaikų skaičius“ (E); „<...> paslaugos bus labiau orientuotos į pagalbą šeimai...“ (F).

Tyrimo metu išryškėjo, kad vaikai susiduria su profesijos pasirinkimo problema. Kaip teigia I. Tamosinaitė ir J. Rimkuvienė (2013, p. 116), „globos namų darbuotojai stokoja laiko ir

galimybių skatinti vaikus pasirinkti tinkamą profesijos kelią, o patys paaugliai ne visuomet yra motyvuoti atrasti savąjį „Aš“ profesinės karjeros kelyje“. Informantai pažymėjo, kad būtų tikslinga sprendžiant šią problemą daugiau bendradarbiauti su profesinio rengimo centrais, kurie iš savo pusės supažindintų vaikus su profesijomis, darbo rinka.

Tyrimo metu taip pat išryškėjo, kad yra vizija įkurti globėjų centrą, kur bus teikiamos paslaugos globėjams. Informantai pažymėjo, kad globėjų centro įkūrimas reikalautų naujų kvalifikuotų darbuotojų.

Siekiant išsiaiškinti, kokias pagalbos priemones galima būtų tobulinti, siekiant sėkmingo perėjimo prie alternatyvių globos formų, tyrimo metu informantams buvo pateiktas klausimas: Ką reikėtų tobulinti pagalbos vaikams teikime, siekiant sėkmingo perėjimo prie alternatyvių globos formų? Išanalizavus interviu duomenis išskirtos 4 kategorijos: vaikų rengimas globai šeimai artimoje aplinkoje, socialinių paslaugų teikimas globėjams bendruomenėje, darbas su bendruomene, vaikų globos sistemos tobulinimas pertvarkos metu ir 8 subkategorijos (12 lentelė).

12 lentelė. **Pagalbos teikimo priemonės, skatinančios sėkmingą perėjimą prie alternatyvių globos formų**

Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai
Vaikų rengimas globai šeimai artimoje aplinkoje	Vaikų savimonės ugdymas	„<...>specialistams reikia tobulinti vaiko savimonę apie globą šeimoje.“ (B) „vaikai turi suprasti, kokią reikšmę globėjai gali turėti jų gyvenime.“ (E)
	Pozityvių santykių su aplinkiniais kūrimas	„Svarbu palikti vaikui erdvės savo poreikių ir norų suvokimui, tokiu būdu skatinam rūpinimąsi savimi ir pozityvių santykių su kitais kūrimu ir palaikymu.“ (C) „užmezgus artimus ryšius su aplinkiniais, galima siekti rezultatų...“ (B)
Socialinių paslaugų teikimas globėjams bendruomenėje	Tinkamos alternatyvių bendruomeninio pobūdžio paslaugų sistemos kūrimas	„<...>dar nėra iki galo ir tinkamai sukurta alternatyvių bendruomeninio pobūdžio paslaugų sistema.“ (F) „<...>reikėtų bendruomenėje teikti naujų paslaugų šeimai...“ (A)
	Tinkamas globėjų ir tėvių parengimas	„<...>daugiau dėmesio skirti globėjų bei tėvių rengimui, šiuo metu nepakankamai išvystyta bendra globėjų ir tėvių parengimo programa, ypač palydėjimo sistema, būtina tęstinių paslaugų šeimoms plėtra...“ (E) „Gimk specialistams viešinant globą ir įvaikinimą, būtina formuoti globėjų/itėvių supratimą, kad kreiptis pagalbos nėra gėdinga <...> specialistai yra svarbus globėjų ir tėvių partneris.“ (F)
Darbas su bendruomene	Bendruomenės informavimas	„Šviečiamasis darbas bendruomenėje yra svarbus, nes būtina informuoti apie vykdomą pertvarką.“ (F) „Tik švietėjiškas darbas su bendruomene užtikrintų sėkmingą pertvarkos procesą.“ (A)

(12 lentelės tęsinys kitame puslapyje)

12 lentelė. Pagalbos teikimo priemonės, skatinančios sėkmingą perėjimą prie alternatyvių globos formų

Kategorija	Subkategorija	Irodantys teiginiai
Darbas su bendruomene	Bendruomenės stiprinimas	„Pertvarkos procese labai svarbus bendruomenės stiprinimas...“ (A) „<...>tik sulaukus palaikymo iš bendruomenės narių, galima tikėtis pozityvių pokyčių.“ (F)
Vaikų globos sistemos tobulinimas pertvarkos metu	Atsisakyti skubotumo	„Tam, kad būtų sėkmingas perėjimas, viską reikia vykdyti mažais žingsneliais <...>vykdoma palaipsniui, nes kaip ir kiekvienam žmogui taip ir vaikui reikalingas laikas apmąstymui, susitaikymui...“ (D) „Visų pirma tai reikėtų atsisakyti skubotumo.“ (F)
	Tobulinti vykdomos pertvarkos sistemą	„Manau, tikslinga būtų, kad visi vaikų globos ir įvaikinimo sistemos pertvarkos procesai būtų supaprastinti.“ (B) „Norėtųsi, kad vaikų globos skyrimo tvarka būtų pagreitinta... nereikėtų laukti iki metų.“ (C)

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad esminė pagalbos teikimo priemonė, skatinanti sėkmingą perėjimą prie alternatyvių globos formų, yra vaikų parengimas globai šeimai artimoje aplinkoje. Informantai akcentuoja, kad labai svarbu rengiant vaikus globai iš anksto formuoti vaikų požiūrį, supratimą apie globėjus. Tikėtina, kad iš anksto parengtas vaikas nepatirs tokios traumos ir bus pasirengęs galimiems pokyčiams. Taip pat labai svarbus ir tinkamas globėjų bei įtėvių parengimas. Pasirengti globai ir įvaikinimui padeda nuo 2008 metų įgyvendinama „Globėjų (rūpintojų) ir įtėvių mokymo ir konsultavimo programa (GIMK)“. Yra organizuojami ir tęstiniai mokymai įvaikinusioms šeimoms, kurių tikslas pagelbėti šeimai iškilus problemoms. Svarbu pažymėti, kad vaikas, atėjęs į naują šeimą, susiduria su adaptacijos sunkumais. Pasak V. Gudžinskienės ir G. Navaičio (2016, p.143), „svarbu, kad esant poreikiui, specialistas konsultuotų šeimą, stiprintų saugumo ir įtėviams ir vaikui jausmą, patartų įtėviams, kaip elgtis įvaikiui demonstruojant nepasitenkinimą, padėtų įvaikį geriau suprasti ir pan.“ Manoma, kad psichologinės problemos bus sėkmingiau įveiktos, jeigu globėjai, įvaikintojai priims specialistų pagalbą.

Socialiniai darbuotojai kalbėdami apie bendruomenę nurodė, kad šviečiamasis darbas yra labai svarbus informuojant apie pertvarką. Pasak informantų, bendruomenė turi gauti kuo daugiau informacijos apie tai, kas yra pertvarka, kodėl jos reikia, kuo šiame procese yra svarbi pati bendruomenė, kaip keisis pagalbos ir paslaugų vaikams ir šeimoms teikimas. Bendruomenės paruošimas ir informavimas yra svarbus ir perkeliant vaikus į bendruomeninius globos namus, siekiant mažinti kaimynystėje gyvenančių pasipriešinimą, svarbu informuoti apie tai, kiek ir kokie vaikai gyvens šalia, kokie specialistai užtikrins jų priežiūrą, kaip bus užtikrintas vaikų ir bendruomenės saugumas bei kt.

Informantai savo atsakymuose pažymėjo, jog siekiant sėkmingo perėjimo prie alternatyvių globos formų tikslinga būtų tobulinti vaikų globos sistemą. Pertvarka turi būti kompleksinis ir laipsniškas procesas, apimantis kokybiškų paslaugų plėtotę, prevencinį darbą su šeimomis. Informantai teigia: „*Tam, kad būtų sėkmingas perėjimas, viską reikia vykdyti mažais žingsneliais <...>vykdoma palaipsniui, nes kaip ir kiekvienam žmogui taip ir vaikui reikalingas laikas apmąstymui, susitaikymui...*“ (D). L. Gvaldaitės ir S. Šimkonytės (2016, p.68) teigimu, „skubota ir paviršutinė pertvarka gali būti rizikinga vaikams – jie gali būti priverstinai gražinami arba užlaikomi savo probleminėse šeimose, mechaniškai perkelti į kitas gyvenamąsias vietas, neatsižvelgiant į jų realias situacijas, poreikius ir geriausius interesus“. Apibendrinant galima teigti, kad sėkmingą perėjimą prie alternatyvių globos formų lemia informacijos sklaida, detalus vaikų poreikių vertinimas, nuoseklus prevencinis darbas su šeimomis bei globėjais/įvaikintojais.

Naujų, alternatyvių paslaugų plėtojimas užtikrintų kokybiškesnes paslaugas vaikams. Tyrimo metu informantams buvo pateiktas klausimas: kokios paslaugos dar galėtų būti plėtojamos, kad vaikai gautų geresnes paslaugas? Šiuo klausimu siekta išsiaiškinti, kokias paslaugas dar galima būtų teikti, siekiant vaikų gerovės. Išanalizavus interviu duomenis išryškėjo 3 kategorijos: rengti atitinkamo mokymo paslaugas vaikams, pagalba krizės ištiktoms šeimoms, globėjams teikiamų paslaugų plėtra ir 7 subkategorijos (13 lentelė).

13 lentelė. **Paslaugų plėtojimas, siekiant vaiko gerovės**

Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai
Rengti mokymo paslaugas vaikams	Tobulinti vaikų savarankiškumo įgūdžių ugdymą	„Tikslinga būtų plėtoti savarankiškumo įgūdžių ugdymo programas.“ (A) „Reikėtų patobulinti savarankiškumo įgūdžių programas, formuojant ilgalaikius ir trumpalaikius tikslus, lavinant konfliktų valdymo kompetencijas bei gebėjimus pozityviai priimti pokyčius.“ (D)
	Organizuoti mokymus būsimiems globotiniams	„<...>globėjų mokymai turėtų būti vedami ne tik būsimiems globėjams, bet ir vaikams, kaip globotiniams, kad šie būtų pasirengę sėkmingai globai“. (A) „<...>kol kas vedami mokymai yra tik globėjams, bet manau, labai praverstų organizuojami mokymai apie globą globotiniams“. (F)
Pagalba krizės ištiktoms šeimoms	Vykdyti prevencinę praktiką šeimoms	„Reikia daugiau dirbti su krizės ištiktomis šeimomis, kuriose dar auga vaikas, o nesiimti drastiškų priemonių, atskiriant vaiką iš šeimos.“ (D) „Tikslinga užtikrinti kompleksiskai teikiamą pagalbą vaikui ir jo šeimai, plėtoti ir teikiamas mobiliąsias paslaugas vaikui ir jo šeimai.“ (E)

(13 lentelės tęsinys kitame puslapyje)

13 lentelė. Paslaugų plėtojimas, siekiant vaiko gerovės

Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai
Pagalba krizės išiktoms šeimoms	Teikti socialines paslaugas	<p>„<...>paslaugų trūksta krizės išiktai šeimai. <...>Būtų tikslinga sukurti visą teikiamų socialinių paslaugų paketą (psichologo konsultacijų, pozityvios tėvystės įgūdžių mokymai ir t.t.)“ (E)</p> <p>„<...>esant galimybei, sudaryti sąlygas krizės išiktai šeimai gauti kompleksiškai teikiamas paslaugas, užtikrinant paslaugų prieinamumą kuo arčiau šeimos gyvenamosios vietos...“ (C)</p> <p>„<...>naudingos būtų, tačiau mūsų rajone tokių nėra, sociokultūrinės paslaugos krizės išiktoms šeimoms, ugdančios grupinius užsiėmimus, šeimų klubų veikla.“ (F)</p>
Globėjams teikiamų paslaugų plėtra	Motyvuoti asmenis tapti globėjais	<p>„<...>daugiau bendradarbiauti su globėjais ar įtėviais, motyvuoti daugiau žmonių, kurie norėtų pasiimti vaiką į savo šeimą...“ (C)</p> <p>„vertėtų skatinti vidinę globėjų motyvaciją <...>vidinė motyvacija yra stipriausia ir vertingiausia motyvacijos forma...“ (D)</p>
	Teikti socialinio globėjo paslaugas	<p>„<...>nėra socialinių globėjų, kurie galėtų skubiai bet kuriuo paros metu priimti vaikus trumpalaikiai globai ar paimti globoti kūdikius iš globėjų“ (F)</p> <p>„Nėra socialinių globėjų, kurie būtų pasiryžę globoti vaikus kaip savus <...>daugumą atbaido mintys, kad tai yra lyg tėvo, mamos darbas.“ (B)</p>
	Organizuoti atokvėpio paslaugas globėjams	<p>„<...>suteikti atokvėpio paslaugą globėjams, kad nors trumpam galėtų atsipūsti nuo kasdienių rūpesčių...“ (F)</p> <p>„<...>atokvėpio paslaugos yra būtinos, šeimai ištikus giliai dvasinei krizei ir pan.“ (A)</p>

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad naujų paslaugų plėtojimas užtikrintų vaiko gerovę. Informantai nurodė, kad tikslinga būtų rengti atitinkamas mokymo paslaugas vaikams, siekiant tobulinti savarankiškumo įgūdžių ugdymą. Sėkmingas vaikų savarankiškumo ugdymas priklauso nuo jų turimų savarankiško gyvenimo įgūdžių (Gudžinskienė, Raudeliūnaitė, Uscila, 2017). Socialiniai darbuotojai nurodė, kad susiduria su sunkumais, ruošiant globotinius savarankiškam gyvenimui. Jų teigimu, tikslinga būtų tobulinti savarankiškumo ugdymo programas, stiprinant globotinių psichologinį atsparumą, formuojant ilgalaikius ir trumpalaikius tikslus, lavinant konfliktų valdymo kompetencijas bei gebėjimus pozityviai priimti pokyčius.

Informantai pažymėjo, kad, siekiant užtikrinti sėkmingą globą, tikslinga būtų organizuoti atitinkamus mokymus ne tik globėjams, bet ir globotiniams. Mokymai ypatingai reikalingi vyresniems vaikams, kadangi manoma, jog jie patiria daugiau psichologinių traumų, vyresnių globojamų vaikų elgesys adaptacijos periodu gali būti nestabilus ir prieštaringas. Mokymu metu turėtų būti akcentuojamas atviras kalbėjimas su globotiniu, ryšių stiprinimas bei paruošimas pokyčiams.

Tyrimo rezultatai parodė, kad, siekiant užtikrinti vaiko gerovę, būtina teikti pagalbą krizės išiktoms šeimoms. Informantai nurodė, kad labai svarbu vykdyti prevencinę praktiką šeimoms. Vadovaujantis „Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų

paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams veiksmų planu“ trūksta prevencinių, bendruomeninių paslaugų šeimai ir vaikams. Nepakankama vaikų dienos priežiūros ir popamokinio ugdymo paslaugų bei jų prieinamumo sistema, šios paslaugos ypač neprieinamos kaimiškuose rajonuose. Vykdamas prevencinę praktiką socialiniai darbuotojai turi konsultuoti šeimą, skatinti šeimos ir vaikų, kaip individų galinčių laisvai galvoti ir moraliai veikti, ugdymą. Informantų teigimu: „*Tikslinga užtikrinti kompleksiskai teikiamą pagalbą vaikui ir jo šeimai, plėtoti ir teikiamas mobiliąsias paslaugas vaikui ir jo šeimai*“ (E). Taip pat informantai nurodė, kad tikslinga būtų teikti socialines paslaugas krizės ištiktoms šeimoms. Socialinių darbuotojų intervencija turi būti nukreipta įveikiant šeimos krizę, neatskiriant vaiko nuo šeimos. Pagalba šeimai turi būti nukreipta įgalinant savarankiškumą, plėtojant sėkmingo funkcionavimo ir tėvystės įgūdžius, patenkinant esminius šeimos poreikius. Informantų teigimu: „<...>*tikslinga sukurti visą teikiamų socialinių paslaugų paketą (psichologo konsultacijų, pozityvios tėvystės įgūdžių mokymai ir t.t)*“ (E).

Socialiniai darbuotojai, kalbėdami apie paslaugų plėtojamą siekiant vaiko gerovės, nurodė, kad reikalinga teikiamų paslaugų plėtra globėjams. Pertvarkos plane (Planas 2014) yra numatyta skatinti laikino „atokvėpio“ paslaugas. Anot informantų, labai svarbu suteikti atokvėpio paslaugą globėjams, kad nors trumpam galėtų atsipūsti nuo kasdienių rūpesčių, skirti laiko sau, išvengiant dvasinės krizės.

Tyrimo metu buvo siekiama atskleisti, kas dar padėtų užtikrinti vaiko gerovę. Šiuo klausimu siekta sužinoti, kas dar galėtų padėti užtikrinti vaiko gerovę pertvarkos procesuose. Išanalizavus interviu duomenis išryškėjo 1 kategorija: vaiko gerovę užtikrinantys veiksniai ir 4 subkategorijos (14 lentelė).

14 lentelė. **Vaiko gerovės užtikrinimas pertvarkos procese**

Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai
Vaiko gerovę užtikrinantys komponentai	Formuoti bendruomenės požiūrį	„ <i>Vaiko gerovė priklauso pirmiausia nuo bendruomenės požiūrio į globojamus vaikus.</i> “ (A) „ <i>Neigiamos bendruomenės išankstinės nuostatos dėl vaikų, augančių globos institucijose, nulemia gyventojų nenorą globoti ar įvaikinti. Todėl būtina formuoti teigiamą bendruomenės požiūrį.</i> “ (E)
	Teikti kompleksinę pagalbą šeimai	„<...> <i>tikslinga teikti visokeriopą - kompleksinę pagalbą visoms šeimoms bendruomenėje.</i> “ (A) „<...> <i>plėtojamas darbas su vaiko biologine šeima, kad kuo mažiau vaikų būtų paimama iš biologinės šeimos <...>.</i> “ (F)

(14 lentelės tęsinys kitame puslapyje)

14 lentelė. Vaiko gerovės užtikrinimas pertvarkos procese

Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai
Vaiko gerovę užtikrinantys komponentai	Dirbti su globotiniais	„<...>labiausiai padėtų, jeigu mes, socialiniai darbuotojai, labiau pasakotume vaikams apie pertvarkos procesus. Kad jie iš anksto žinotų, kas bus, kai šis procesas įvyks. (B) „Daugiau indėlio turi įnešti tiesiogiai su vaikais dirbantys socialiniai darbuotojai.“ (D)
	Glaudus tarpinstitucinis bendradarbiavimas	„Reikia glaudžiai bendradarbiauti su kitomis institucijomis, kurios prisidėtų prie vaikų ugdymo.“ (B) „<...>vieningas tarpinstitucinis bendradarbiavimas, vieningų nuostatų laikymasis padeda pasiekti sėkmingus rezultatus.“ (C)

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad vaiko gerovę užtikrintų teigiamas bendruomenės požiūris į globos namuose gyvenančius vaikus. Remiantis pertvarkos plano uždaviniais (Planas 2014) yra numatyta skatinti visuomenės vertybinių nuostatų kaitą, skirtą tolerantiškai visuomenei ir atvirai bendruomenei ugdyti. Tikslinga informuoti visuomenę bei skatinti įtraukti globotinius į bendruomenės gyvenimą. Pasak informantų: „Vaiko gerovė priklauso pirmiausiai nuo bendruomenės požiūrio į globojamus vaikus...“ (A).

Vaikų gerovė tiesiogiai priklauso nuo šeimos, kurioje auga, gerovės bei gyvenimo sąlygų ar globos institucijos organizuojamų paslaugų kokybės. Užtikrinant vaiko gerovę būtina tėvų parama, pagalba. Tačiau dėl socialinių, ekonominių priežasčių, gyvenimo būdo vieni tėvai nesugeba pasirūpinti vaiko gerove. Informantai nurodė, kad reikėtų teikti kompleksinę pagalbą, labiau nukreiptą į šeimą: „<...>tikslinga teikti visokeriopą - kompleksinę pagalbą visoms šeimoms bendruomenėje...“ (A).

Informantai nurodė, kad siekiant vaiko gerovės turi būti nuolatos dirbama su globotiniais. Informantai tyrimo metu pažymėjo, kad pasitelkia individualius pokalbius su globotiniais apie pertvarką. Pokalbių metu socialiniai darbuotojai stengiasi suformuoti teigiamą globotinių požiūrį į pertvarką, globą bei galimus pokyčius.

Pažymėtina, kad tarpinstitucinis bendradarbiavimas vaiko gerovės srityje yra reikšmingas, siekiant atskleisti, kaip vyksta bendradarbiavimo procesas tarp skirtingų organizacijų, teikiančių paslaugas vaikams ir šeimoms. Informantai nurodė, jog glaudus tarpinstitucinis bendradarbiavimas, vieningų nuostatų laikymasis padeda pasiekti sėkmingus rezultatus.

IŠVADOS

1. Vaikų globos įstaigų deinstitutionalizacija yra laipsniškas procesas, susijęs ne tik su įstaigų uždarymu, bet ir su kokybiškų paslaugų plėtojimu, prevenciniu darbu su šeimomis, siekiant mažinti į globos sistemą patenkančių vaikų skaičių. Tikimasi, kad vykdoma pertvarka padės sumažinti socialinę atskirtį, skatins naujų paslaugų kūrimą bei plėtojimą, užtikrins tinkamą vaiko teisių įgyvendinimo apsaugą. Pertvarkomuose vaikų globos namuose svarbu atlikti kiekvieno gyvenančio vaiko poreikių, jam reikalingų paslaugų analizę, įvertinti vaiko ryšį su biologine šeima, šeimos nariais ir kitais asmenimis. Tinkamai parengtas darbuotojų personalas padės užtikrinti visapusišką vaiko gerovę, numatyti, kurti ir įgyvendinti šeimos problemų sprendimo prevencines priemones, kurios sudarytų galimybes vaikui augti savo šeimoje.
2. Socialinės paslaugos Didžiasalio vaikų globos ir socialinės paramos šeimai centre yra nukreiptos į vaikų globos grupę, vaikų dienos grupę ir šeimos krizių grupę. Be tėvų globos likusiam vaikui paskyrus nuolatinę arba laikiną globą (rūpybą) centre, siekiama užtikrinti jo amžių, sveikatą bei poreikius atitinkančias globos, ugdymo, socialines paslaugas, kad jis galėtų saugiai augti, vystytis ir tobulėti bei pasirengti savarankiškam gyvenimui. Vaikų dienos grupėje teikiamos socialinės paslaugos skirtos padėti vaikams, augantiems socialiai remtinose bei socialinių, psichologinių ir kitokių problemų turinčiose šeimose, suteikiant įvairiapusę socialinę ir ugdomąją pagalbą vaikams ir jų šeimoms. Šeimos krizių grupėje socialinė pagalba suteikiama šeimoms, kurios pateko į krizinę situaciją ir negali gyventi savo namuose arba to reikalauja krizinės situacijos sprendimas vaiko gerovės naudai.
3. Ištyrus pagalbos vaikams ir šeimai teikimo poreikį, remiantis, socialinių darbuotojų, tiesiogiai dirbančių su vaikais patirtimis, pertvarkos metu Didžiasalio vaikų globos ir socialinės paramos šeimai centre paaiškėjo, kad:
 - įgyvendinant vaikų globos pertvarką, be tėvų globos likusių vaikų globa keičiama į globą globėjų/įtėvių šeimose;
 - socialiniai darbuotojai rengdami vaikus pertvarkos procesui susiduria su didesniais ar mažesniais sunkumais. Esminiai sunkumai, su kuriais susiduria rengiant vaikus į globėjų, įtėvių šeimas, yra vidinės globotinių baimės bei globotinių priešiškus globėjų atžvilgiu;

- socialiniai darbuotojai, dirbantys įstaigoje, stokoja informacijos bei diskusijų pertvarkos tema globos įstaigų kolektyvuose. Nežinojimas jiems kelia įtampą, nerimą;
- bendruomenė kol kas nėra tinkamai informuojama apie pertvarką, institucinės globos žalą ir vykstančios pertvarkos naudą vaikui. Tikslinga informacija sumažintų gyventojų neigiamus stereotipus bei palengvintų vaikų adaptaciją bendruomenėje;
- pagalbos teikime trūksta tarpinstitucinio bendradarbiavimo siekiant vaiko gerovės bei teikiant socialinę pagalbą vaikui. Socialiniai darbuotojai pažymėjo, kad, siekiant teikti alternatyvias pagalbos paslaugas vaikams, reikalinga gerai parengta specialistų komanda;
- įstaigoje nėra psichologo, jo nebuvimas apsunkina vaikų parengimą pertvarkai;
- socialiniai darbuotojai, ruošdami vaikus savarankiškam gyvenimui, susiduria su vaikų buitinių, maisto gaminimo, apsipirkimo parduotuvėje, socialinių, asmeninių įgūdžių trūkumais. Tyrimu atskleista, kad tikslinga būtų tobulinti vaikų savarankiškumo ugdymo programas.
- esminės pagalbos teikimo priemonės, skatinančios sėkmingą perėjimą prie alternatyvių globos formų, yra vaikų parengimas globai šeimai artimoje aplinkoje, tinkamos alternatyvių bendruomeninio pobūdžio paslaugų sistemos kūrimas, vaikų globos sistemos tobulinimas pertvarkos metu.

REKOMENDACIJOS

Savivaldybėms:

- Siekiant glaudesnio bendradarbiavimo, organizuoti susitikimus seniūnijose, įtraukiant visas institucijas ir jose dirbančius darbuotojus, kuriuose būtų viešinama pertvarkos eiga, tikslai.
- Formuoti bendruomenės teigiamą požiūrį į pertvarkos vykdomą sistemą, vykdant viešus informacinius, šviečiamuosius renginius, socialines akcijas bendruomenei, kurių tikslas didinti informatyvumo lygį bei keisti visuomenės požiūrį ir nuostatas.

Vaikų globos namų įstaigos administracijai:

- Organizuoti „apskrito stalo“ tikslines diskusijas pačioje įstaigoje tarp darbuotojų, pasikviečiant valstybės ir savivaldybės atstovus, siekiant suteikti daugiau informacijos apie pertvarką.
- Organizuoti mokymus, seminarus įstaigos darbuotojams apie pokyčius, pereinant nuo institucinės globos prie paslaugų teikimo bendruomenėje, kaip tinkamai pasirengti pertvarkai, kaip susidoroti su kylančiu nerimu, vidinėmis baimėmis.

Vaikų globos namų įstaigos socialiniams darbuotojams:

- Vesti individualius bei grupinius užsiėmimus vaikams, kuriuose būtų paaiškinama, apie pertvarkos eigą, globą ir įvaikinimą.
- Tobulinti ir individualizuoti savarankiškumo programą, pagal kurią vaikai būtų rengiami savarankiškam gyvenimui ir integracijai į visuomenę.

Vaikų globos namų globotiniams:

- Dalyvauti socialinių darbuotojų organizuojamuose individualiuose bei grupiniuose užsiėmimuose, kurių metu būtų kalbama apie pertvarkos eigą, globą, įvaikinimą, pasirengimą savarankiškam gyvenimui bei integracijai į visuomenę.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Alaszewski, A., and Walsh, M. (1995). Literature Review: Typologies of Welfare Organizations, *British Journal of Social Work*. 25: 805–815.
2. Bachrach, L. L. (1996). Deinstitutionalisation: Promises, Problems and Prospects, in Helle Cahrlotte Knudsen, Graham Thornicroft (eds.). *Mental health service evaluation*. Cambridge *University Press*, p. 3–19.
3. Bagdonas, A. (2001). Socialinis darbas Lietuvoje: raidos, praktikos ir akademinis aspektai. Vilniaus universitetas. P.10 – 35
4. Barkauskaitė, I., ir Grikpėdienė, V. (1998). Vaikų globos ir rūpybos Lietuvoje istorinės pedagoginės raidos apžvalga. Vilnius.
5. Baršauskienė, V., ir Leliūgienė, I. (2001). *Sociokultūrinis darbas bendruomenėje*. Kaunas. Technologija.
6. Bendrosios europines gaires dėl perėjimo nuo institucines prie bendruomenines globos. (2012). Brussels. Prieiga per internetą: http://deinstitutionalisationguide.eu/wp-content/uploads/2013/04/Common-European-Guidelines_Lithuanian-version_EDITED.pdf.
7. Bitinas, B., ir Rupšienė, R., ir Žydžiūnaitė, V. (2008). *Kokybinių tyrimų metodologija*. Socialinių mokslų kolegija: Klaipėda.
8. Braslauskienė, R. (2000). Bešeimių vaikų ugdymo ypatumai globos institucijose. Daktaro disertacija, Klaipėdos universitetas.
9. Dr. Pivorienė J., ir Abeciūnaitė B. (2010) Individualaus ir grupinio socialinio darbo metodų derinimas dirbant su vaikais iš rizikos šeimų vaikų dienos centruose. *Socialinio darbo teorija ir praktika*. Nr. 9 (2), p. 40 – 47.
10. Dunajevs, E. (2011). Asmeninių socialinių paslaugų sistemos raida pokomunistinėje Lietuvoje. Daktaro disertacija. Vilnius: VU.
11. Eitminavičiūtė A., Grigutyte N., Juozaponytė M., Skučaitė V. (2009) Kompleksinių paslaugų teikimo ir organizavimo nuo smurto nukentėjusiems vaikams bei jų šeimos nariams aprašas. LR socialinės apsaugos ir darbo ministerija
12. Esping-Andersen, G. (1990). The three worlds of welfare capitalism. *Polity Press*.
13. Eurochild, Hope & Homes for Children, (2014), p. 6. Prieiga per internetą: http://www.openingdoors.eu/wp-content/uploads/2014/11/DI_Lessons_Learned_web_use.pdf
14. Gaižauskaitė I., ir Valavičienė N. (2016) *Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu*. Vilnius: Registrų centras.

15. Genienė, R., ir Šumskienė, E. (2016) Stacionarios globos pertvarka Lietuvoje institucionalizmo teorijos požiūriu. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*. Nr.12, p.74-89. Vilnius: VU.
16. Globėjų (rūpintojų) ir tėvių paieška, rengimas, atranka ir pagalbos jiems paslaugų teikimas 2015 m. GIMK ataskaita 2015 m. Valstybės vaiko teisių ir apsaugos tarnyba. Prieiga per internetą: http://www.vaikoteises.lt/lt/globeju_iteviu_mokymas/ataskaitos/
17. Gudonis V., Butkutė I., Samašonok K. (2008). Globos namų auklėtinių ir paauglių, gyvenančių pilnose šeimose, adaptacijos ypatumai. *Specialusis ugdymas*. Nr. 2 (19), p. 8- 21
18. Gudžinskienė V., ir Navaitis G. (2016). Įvaikinimas: Deinstitutionalizacija - palankių sąlygų vaikui augti šeimoje prielaidų sudarymas. *Socialinis darbas*, 14(2), p. 134–147.
19. Gudžinskienė V., Raudeliūnaitė R., Uscila R. (2017). Socialinių darbuotojų patirtys rengiant vaikus savarankiškam gyvenimui bendruomeniniuose vaikų globos namuose. *Pedagogika*. Nr.1, p. 158–174
20. Gvaldaitė L. (2017). Priėmimas globojant vaiką: patirtis, kurianti naują kultūrą. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*. Nr.14, p. 48-63.
21. Gvaldaitė L., ir Šimkonytė S. (2016). Vaikų globos namų deinstitutionalizacija Lietuvoje: ar „vežimas“ judės į priekį? *Socialinė politika*. Nr. 12, p. 55-73. Vilnius.
22. Hojer, I. ir Sjoblom, Y. (2010). Young people leaving care in Sweden, *Child and Family. Social Work*. 15, 118–127. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1111/j.1365-2206.2009.00661.x>
23. Ignalinos rajono savivaldybės tarybos sprendimas „Dėl Didžiasalio vaikų globos ir socialinės paramos šeimai centro naujos redakcijos nuostatų patvirtinimo“ 2016 m. rugsėjo 20 d. Nr. T-120“. Prieiga per internetą: <http://www.didziasaliovgc.lt/Nuostatai-716.html>
24. Ilgūnienė, R. (2009). Vaiko globos organizavimas šeimynoje: globėjų pasirengimas globoti vaikus. *Socialinis ugdymas*. Nr. 10, p.56-65.
25. Johnson, K. (1998). Deinstitutionalisation: The management of rights. *Disability & Society* 13 (3): 375–387.
26. Johnson, R., Browne, K.D. and Hamilton-Giachritsis, C.E. (2006). *Young children in institutional care at risk of harm*. *Trauma Violence and Abuse*, 7(1).
27. JT Vaiko teisių konvencija (1989). Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.48A4910C899F>
28. Kadushin, A. (1992). *Supervision in social work*. 3rd ed., New York, University of Columbia Press.

29. Kardelis, K. (2002). Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. 2-asis leidimas. Šiauliai.
30. Kvieskienė, G., ir Pabedinskienė, R. (2002). Vaiko globos tendencijos Lietuvoje. Socialinio pedagogo ABC. *Socialinis ugdymas*, Vilnius: UAB „Baltijos kopija“.
31. Laklija, M. (2011). *Foster care models in Europe: results of a conducted survey*. Zagreb.
32. Leliūgienė, I. (1997). Socialinio pedagogo (darbuotojo) žinynas. Kaunas: Technologija
33. Leliūgienė, I. (2003). Socialinė pedagogika. Vadovėlis Kaunas: Technologija.
34. Liaudaitis, A. (2011). Globos namų auklėtinių sėkmingos socialinės adaptacijos prielaidos. Magistro baigiamasis darbas, VDU, Kaunas.
35. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.8A39C83848CB>
36. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos ratifikavimo“. *Valstybės žinios*, 1995 Nr. 60-1501. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2FB4C5F44B52>
37. Lietuvos Respublikos įstatymas „Valstybinių pašalpų šeimoms, auginančioms vaikus“. *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 89-1706.
38. Lietuvos Respublikos šeimynų įstatymas. *Valstybės žinios*, 2010. Nr.: 25-1176. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.00D176C81058>
39. Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarimas “Dėl vaiko globos organizavimo nuostatų patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2002. Nr.: 35-1275.
40. LR socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m., balandžio 5 d., įsakymas Nr. A1 – 93 Didžiasalio vaikų globos ir socialinės paramos šeimai centro nuostatai, patvirtinti Ignalinos rajono savivaldybės tarybos 2016 m., rugsėjo 20 d., sprendimas Nr. T – 12. Prieiga per internetą: <http://www.didziasaliovgc.lt/Nuostatai-716.html>
41. LR socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014–2020 metų veiksmų plano patvirtinimo“. *TAR*, 2014. Nr.: 1624.
42. LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl socialinių paslaugų katalogo 2000 m. patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2006-04-20, Nr. 43-1570.
43. LR socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl vaiko gerovės 2013–2018 m. programos patvirtinimo“ *TAR*, 2016. Nr. A1- 133.
44. Naujanienė, R. (2006). Socialinio darbuotojo vaidmuo šiuolaikinėje visuomenėje. Supervizijos samprata socialiniame darbe. Pranešimas konferencijoje. Prieiga per internetą: <http://www.supervizija.lt/wp-content/uploads/2015/05/Supervizijos-samprata-socialiniame-darbe-pranesimas-konferencijoje.pdf>
45. Pabedinskienė, R.,(2004). Vaiko globos teoriniai matmenys. Tyrimo ataskaita.

46. Poviliūnas, A. (2014). *Investicijos į vaikus: padėkime išsivaduoti iš nepalankios socialinės padėties*. Nacionalinių strategijų tyrimas. Vilniaus universitetas.
47. Prieiga per internetą: <http://www.pertvarka.lt/apie-institucines-globos-pertvarka/kas-yra-institucines-globos-istaiga-ir-jos-zala-visuomenei/>
48. Pūras, D. (2013). *Institucinė globa – vaikų iki 3 m. teisių pažeidimas*. Prieiga per internetą: http://www.bevaikunamu.lt/wp-content/uploads/2013/12/LT_D.Puras_Children-under-3.pdf.
49. Raslavičienė, G. (2001). Paliktų ir apleistų vaikų, augančių globos institucijoje psichosocialinė sveikata. Daktaro disertacija. Kaunas.
50. Rimkus V., ir Žemgulienė S. (2013). Socialinės rizikos šeimų socialinio tinklo ir jo teikiamo socialinio palaikymo aspektai. *Tiltai*. Nr. 1, p. 169-182.
51. Sadauskaitė, D. (2015) Perėjimo prie deinstitutionalizuotos vaikų globos problematika šiuolaikinėje Lietuvoje. Magistro baigiamasis darbas. VDU
52. Samašonok K., Žukauskienė R., Gudonis V. (2006). Paauglių, gyvenančių globos institucijose ir pilnose šeimose, kognityvinių strategijų ir elgesio bei emocijų problemų ypatumai. *Socialinis darbas: mokslo darbai*, Nr. 5(2), p. 45 – 54.
53. Samašonok, K. (2005). Paauglių, gyvenančių globos namuose ir pilnose šeimose, savęs vertinimo ypatumai. *Specialusis ugdymas*, Nr. 2(13), 101-110.
54. Samošonok, K. (2013). Globos namuose gyvenančių vaikų ir paauglių savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymas: pasiekimai, sunkumai, sprendimai. *Pedagogika*. Nr. 110, p. 103 – 114.
55. Skučaitė, V., ir Karmazė, E. G. (2011). *Padėkime vaikui įveikti sunkumus: geroji bendradarbiavimo mokyklose patirtis*. Vilnius: Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras.
56. Smyke, A. T. et al. (2007). A caregiving context in institution-reared and family-reared infants and toddlers in Romania. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. N. 48, 2, p.210 - 218.
57. Snieškienė, D., ir Bumblauskaitė, K. (2005). Globos įstaigoje augančių jaunuolių pasiruošimas savarankiškam gyvenimui. *Specialusis ugdymas*. Nr. 2(13), p. 111-122
58. Snieškienė, D., ir Tamutienė, I. (2014). Institucijose ir šeimose globojamų vaikų žmogaus teisių užtikrinimo lyginamoji analizė. Tyrimo ataskaita.
59. Socialinis pranešimas 2014–2015 m. Prieiga per internetą: https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/pdf/10100_socialinis_pranesimas2014-2015.pdf

60. Stražinskaitė, D., ir Ilgūnienė - Martinėlienė, R. (2014). Lietuvos šeimynų bendradarbiavimo sritys ir galimybės. *Socialinis ugdymas*. Nr. 3, p. 60–73
61. Stražinskaitė, D., ir Kvieskienė, G. (2015). Lietuvos ir Vengrijos vaiku globos sistemų palyginimas. *Socialinis ugdymas*. Nr. 1, p. 39–53.
62. Sutton, 1999, cit. Oksfordo žodynas
63. Šiaučiūnienė, G. (2012). Bendruomenės pagalba socialinės rizikos šeimai: poreikių atitikimo analizė. Magistro baigiamasis darbas, VDU., Kaunas
64. Šivickytė, A., ir Žydžiūnaitė, V. (2008). Laikinių globėjų patirtys bendraujant su globojamo vaiko tėvais. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*. Nr. 2, p. 109-139.
65. Švedaitė B., ir Gvaldaitės L. (2007). *Socialinio darbo metodai*. Vilnius: Socialinių darbuotojų rengimo centras.
66. Tamosinaitė I., ir Rimkuvienė J. (2013). Globos namuose gyvenančių paauglių profesinio tapatumo problemų analizė. *Profesinės studijos: teorija ir praktika*. Nr. 11, p. 116 – 123.
67. Tidikis, R. (2003). *Socialinių mokslų tyrimų metodologija: vadovėlis*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto leidybos centras.
68. UNICEF (2010). At Home or in a Home?: Formal Care and Adoption of Children in Eastern Europe and Central Asia. Prieiga per internetą: <https://www.unicef.org/protection/Web-Unicef-rapport-home-20110623v2.pdf>
69. Valickas, G. (1997). *Psichologinės asocialaus elgesio ištakos*. Vilnius
70. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie SAM 2006 m. veiklos ataskaita. Prieiga per internetą: http://www.ivaikinimas.lt/document_db/tfiles/491.doc [2009-08-09]
71. Valstybės kontrolės 2014 veiklos ataskaita. Prieiga per internetą: <https://www.vkontrolė.lt/page.aspx?id=9>
72. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2016 metų veiklos ataskaita. Prieiga per internetą: http://vaikoteises.lt/media/file/ataskaitos/2016_m.%20ataskaita.pdf
73. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2014 metų veiklos ataskaita. Prieiga per internetą: http://vaikoteises.lt/media/file/ataskaitos/2014%20M_%20VEIKLOS%20ATASKAITA%202015-03-18.pdf
74. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2015 metų veiklos ataskaita. Prieiga per internetą: http://www.vaikoteises.lt/media/file/ataskaitos/2015_ataskaita_galutine_2.pdf

75. Valstybinio audito ataskaita „Ar vaikų globos sistema atitinka globojamo vaiko geriausiai interesus?“ 2014 m. sausio 31 d. Nr. VA-P-10-3-1.
76. Vitkauskas, K. (2010). Vaiko globos organizavimo principų įgyvendinimas Lietuvoje. *Viešoji politika ir administravimas*. Nr. 31, p. 133-146.
77. Žalimienė, L. (2006). Nauji iššūkiai socialinių paslaugų plėtrai – mišrios socialinių paslaugų rinkos kūrimas. *Socialinė teorija, empirija ir politika*. Nr. 3., p. 139 – 147.
78. Žalimienė, L., ir Lazutka R., (2009). Socialinės globos paslaugos Lietuvoje: nuo hierarchinio prie mišrios globos ekonomikos modelio. *Pinigų studijos. Ekonomikos teorija ir praktika*. Nr. 2., p. 22 – 36.
79. Žydžiūnaitė, V., ir Jonušaitė, S. (2004). Socialinio pedagogo profesinė adaptacija mokyklos bendruomenėje: kokybinės diagnostikos rezultatai. *Specialusis ugdymas*, p.138 – 148.
80. Žukauskienė, R., ir Leiputė O. (2002). Vaikų ir jaunimo globos namų auklėtinių ir vaikų, gyvenančių su abiem tėvais, emocinių ir elgesio problemų ypatumai. *Socialinis darbas*. Nr. 2 (2), p. 106-115.

SANTRAUKA

Magistro baigiamojo darbo tema – pagalbos vaikams teikimas vykdant vaikų globos namų pertvarką. Šiandien Lietuvoje ypač aktuali vaikų globos deinstitutionalizacijos tematika – vaikų perkėlimas iš globos namų į bendruomeninius vaikų globos namus bei įtėvių, globėjų šeimas. Remiantis socialinės apsaugos ir darbo ministro patvirtintu įsakymu „Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014–2020 metų veiksmų planas“ yra numatyti nuoseklūs ir koordinuoti veiksmai, skatinantys perėjimą nuo institucinės socialinės globos prie kompleksiskai teikiamų naujų paslaugų kūrimo, siekiant vaiko gerovės, kad šie galėtų augti saugioje šeimos aplinkoje, o jos nesant – įtėvių, globėjų šeimoje ar šeimynoje bei gauti pagalbą bendruomenėje. Baigiamajame magistro darbe nagrinėjama literatūra susijusi su deinstitutionalizacijos samprata bei ištakomis, pertvarkos tikslais ir tikslinėmis grupėmis, vaiko globos formomis, vaikų globos namų deinstitutionalizacija bei jos komponentai. Baigiamojo magistro darbo tikslas atskleisti pagalbos paslaugas vaikams pertvarkos procese, siekiant sėkmingos globojamų vaikų integracijos į bendruomenę. **Tyrimo tikslas** – ištirti pagalbos vaikams teikimo specifiką vykdant vaikų globos namų pertvarką. Tikslui pasiekti buvo iškelti šie uždaviniai: 1) apibrėžti deinstitutionalizacijos sampratą ir Lietuvoje vykdomą deinstitutionalizacijos procesą vaikų globos namuose; 2) išnagrinėti socialinių paslaugų teikimą Didžiasalio vaikų globos ir socialinės paramos šeimai centre; 3) ištirti pagalbos vaikams ir šeimai teikimo poreikį pertvarkos metu Didžiasalio vaikų globos ir socialinės paramos šeimai centre, remiantis, socialinių darbuotojų, tiesiogiai dirbančių su vaikais patirtimi. Siekiant realizuoti iškeltus uždavinius jiems pasirinkti tinkami metodai: literatūroje aptariama tematika sugretinama su globos pertvarkoje dirbančių socialinių darbuotojų nuomone. Tyrimo įgyvendinimui pasirinktas kokybinis (interviu) tyrimo metodas. Tyrimo dalyviais (informantais) buvo pasirinkti Didžiasalio vaikų globos ir socialinės paramos šeimai centro socialiniai darbuotojai tiesiogiai dirbantys su vaikais. Remiamasi 6 apklaustų interviu duomenų analize. Tyrimo metu atskleistos pagrindinės problemos, su kuriomis susiduria institucija teikiant pagalbos paslaugas vaikams pertvarkos procese. Jų įveikimui, siekiant sėkmingos globojamų vaikų integracijos į bendruomenę, reikia formuoti teigiamą visuomenės požiūrį į globos namuose gyvenančius vaikus. Tyrimas atskleidė, kad teikiant pagalbos paslaugas vaikams svarbus pačių specialistų parengimas, specialistų darbas su vaikais, rengiant sėkmingai globai, svarbi psichologinė pagalba. Informantai pažymėjo, kad pagalbos teikime trūksta tarpinstitucinio bendradarbiavimo siekiant vaiko gerovės bei teikiant socialinę pagalbą vaikui.

Reikšminiai žodžiai: pertvarka, pagalbos teikimas, vaiko gerovė.

SUMMARY

The aid for children provided by restructuration of the charity-school.

Nowadays in Lithuania is relevant the topic of deinstitutionalization of charity-school, the transfer of children from the charity-school to adoptive parents and guardians. According to the order of the Minister of Social Security and Employment "Plan of action for the transition from institutional care to family and community services for people with disabilities and children left without parental care for the period 2014-2020", there is provided coordinated actions, such as assistance in the transition from institutional social assistance to the development of complex new services for the sake of the child's well-being so that they can grow in a safe family and in its absence, foster parents or guardians and receive social help. The deinstitutionalization problems, children's custody forms, the goals of restructuration of charity-schools are presented by the author in the literature review. The aim of this work is to investigate the specifics of aid given to children in charity-schools under the restructuration process. Object of this work is assistance to children under the transformation of children's charity-schools. The purpose of the study is to investigate the specifics of the aid given for children provided by the transformation of charity-school. The following objectives were set to achieve the goal: 1) to define the concept of deinstitutionalisation and the process of deinstitutionalisation in Lithuania in children's charity-schools; 2) to investigate the provision of social services in the "Didžiasalio charity-school and center of social support for the family"; 3) to investigate the need for assistance for children and families during the process of transformation at the "Didžiasalio charity-school and center of social support for the family". In order to fulfill the tasks set, suitable methods are chosen for them: the literature discussed is related to the opinion of social workers working with care reform. To carry out the assigned tasks, certain research methods were chosen: the topic reviewed in the literature is compared with the opinion of social workers under transformation process.

The qualitative interview method was chosen for the implementation of the research. The social workers of the "Didžiasalio charity-school and center of social support for the family" were selected as participants (informants) of the study. The data obtained as a result of the survey of 6 respondents was used in research. The main problems faced by the institution in providing children support under restructuration process were revealed in this work. To solve those problems first of all it is necessary to form a positive attitude of the community towards the children attending the charity-school in order to successful their integration into the community. Another important aspect is the training of specialists who provide assistance and work with

children. Moreover, it is important to provide a psychological assistance to children in the preparation them for a guardianship. The respondents noted that there is not enough of cooperation between institutions to ensure child welfare and social assistance to the child. The social workers also remarked that a well-trained team of professionals is needed in order to provide alternative child support services.

Key words: restructuration, provision of assistance, child's well-being.

PRIEDAI

Interviu klausimynas socialiniams darbuotojams, tiesiogiai dirbantiems su globotiniais darbuotojams

<ul style="list-style-type: none"> • Informacija apie informantus 	<ul style="list-style-type: none"> • Kokias pareigas užimate vaikų globos įstaigoje?
<ul style="list-style-type: none"> • Pertvarkos procesas įstaigoje 	<ul style="list-style-type: none"> • Kaip keičiasi vaiko globos situacija Jūsų įstaigoje, pertvarkos proceso metu? • Kaip keičiasi socialinio darbuotojo funkcijos? • Su kokiais sunkumais susiduriate rengiant vaikus į globėjų, įtėvių šeimas? • Kas, Jūsų nuomone, užtikrintų sėkmingą vaiko adaptavimąsi bendruomenėje, globėjų bei įtėvių šeimose? • Kokios vaikų reakcijos į vykstančius pokyčius? Ką matote teigiamo? Kas sudėtinga? • Kokias baimes jaučia vaikai, ruošiantis išėjimui iš įstaigos? • Kokios pagalbos Jums trūksta, rengiant vaikus sėkmingai integracijai į bendruomenę?
<ul style="list-style-type: none"> • Pagalbos teikimas vaikams 	<ul style="list-style-type: none"> • Kaip ir su kuo bendradarbiaujate, teikiant pagalbos paslaugas vaikams? • Kokių specialistų/institucijų bendradarbiavimo trūksta labiausiai, teikiant pagalbos paslaugas vaikams? • Kokias numatote naujas paslaugas? Kas jas teiks ir koordinuos? • Ką reikėtų tobulinti pagalbos vaikams teikime, siekiant sėkmingo perėjimo prie alternatyvių globos formų? • Kokios paslaugos dar galėtų būti plėtojamos, kad vaikai gautų geresnes paslaugas? • Kas dar padėtų užtikrinti vaiko gerovę pertvarkos procesuose?